

Konference for Folketingets Fremtidspanel

Velfærd fremover – en udfordring

Resumé og redigeret udskrift af konference i Landstingssalen,

Christiansborg, onsdag den 22. marts 2006

Velfærd fremover – en udfordring

Resumé og redigeret udskrift af konference på Christiansborg
onsdag den 22. marts 2006.

Projektledelse i Teknologirådets sekretariat

Ida-Elisabeth Andersen

Projektsekretær:

Eva Glejtrup

Projektmedarbejder:

Claus Sjørølev Madsen

Resumé

Anne Brockenhuus-Schack

Redigeret udskrift

Folketingstidende og Teknologirådet.

Tryk

Folketingets Trykkeri

ISBN: 87-91614-23-6

ISSN: 1395-9372

Rapporten kan bestilles hos

Teknologirådet

Antonigade 4

1106 København K

Telefon 33 32 05 03

Telefax 33 91 05 90

tekno@tekno.dk

Rapporten findes også på Teknologirådets hjemmeside

www.tekno.dk

Teknologirådets rapporter 2006/9

Forord

I anledning af udgivelsen af Velfærdskommissionens slutrapport og det forhold, at regeringen i foråret fremlagde sine forslag til reformer på Velfærdsområdet, afholdt Folketingets Fremtidspanel for demokrati og velfærd i det aldrende samfund konferencen "Velfærd fremover – en udfordring", d. 22. marts 2006 i Landstingssalen på Christiansborg.

Folketingets partier udpegede i år 2000 20 medlemmer til et Fremtidspanel om demokrati og velfærd i det aldrende samfund. Fremtidspanelet har i årene 2001 og 2002 afholdt 4 offentlige høringer på Christiansborg om de udfordringer, som befolkningens ændrede alderssammensætning stiller samfundet overfor. Konferencen opsummerede Fremtidspanelets konklusioner og diskuterede disse i forhold til Velfærdskommissionens.

Rapporten indledes med et resumé af konferencen, efterfulgt af en præsentation af oplægsholderne og disses skriftlige oplæg. Herefter følger et redigeret udskrift af de mundtlige oplæg og de tilhørende spørge- og debatrunder. Rapporten kan ses på – og downloades fra – Teknologirådets hjemmeside, www.tekno.dk.

I forbindelse med konferencen præsenterede oplægsholderne forskellige figurer og illustrationer. De væsentligste af disse er gengivet i det redigerede resumé og alle resten er at finde på www.tekno.dk.

Teknologirådet vil gerne benytte lejligheden til at takke oplægsholderne på høringen, Fremtidspanelets medlemmer og Folketingets administration.

Teknologirådet, maj 2006
Ida-Elisabeth Andersen

Indholdsfortegnelse

Forord.....	3
Resumé	5
Præsentation af oplægsholdere.....	15
<i>Erik Hoffmeyer.....</i>	<i>15</i>
<i>Torben M. Andersen.....</i>	<i>15</i>
<i>Christen S. Sørensen.....</i>	<i>15</i>
<i>Helge Hvid</i>	<i>16</i>
<i>Per Kongshøj Madsen.....</i>	<i>16</i>
<i>Birte Bech-Jørgensen.....</i>	<i>16</i>
<i>Bente Hyldahl Fogh</i>	<i>16</i>
<i>Lars Odd Petersen</i>	<i>17</i>
Deltagende medlemmer fra Fremtidspanelet	17
Teknologirådets faglige baggrundsgruppe.....	17
Skriftlige oplæg.....	18
<i>Velfærd fremover – en udfordring – Af Erik Hoffmeyer.....</i>	<i>18</i>
<i>Velfærdssamfundets udfordringer og pejlemærker for reformer – Af Torben M. Andersen.....</i>	<i>19</i>
<i>Fremtidens udfordringer – i lyset af Velfærdskommissionens arbejde- Af Christen Sørensen.....</i>	<i>21</i>
<i>Beskæftigelse og udvikling på arbejdsmarkedet – resultater fra høringerne – Af Helge Hvid.....</i>	<i>23</i>
<i>Velfærd fremover – set i lyset af den demografiske udvikling - Af Per Kongshøj Madsen.....</i>	<i>24</i>
<i>Oplæg til konferencen “Velfærd fremover - en udfordring” –Af Birte Bech-Jørgensen.....</i>	<i>27</i>
<i>Velfærdskommissionens analyse og hovedkonklusioner, af Bente Hyldahl Fogh</i>	<i>28</i>
<i>Sundheds- og plejeudgifter til ældre – scenarier for fremtiden Af Lars Odd Petersen.....</i>	<i>29</i>
Deltagerliste.....	31
Redigeret udskrift af oplæg og diskussion.....	35
Bilag: oplægsholdernes præsentation.....	70
Teknologirådet s udgivelser 2004 - 2006.....	95

Resumé

Livsforløb frem for kronologisk alder

Mange forskellige vurderinger og uenighed prægede Folketingets Fremtidspanels femte konference om det aldrende samfund.

Af Anne Brockenhuus-Schack

Livsforløbsperspektivet er vigtigere end inddelingen i kronologisk alder. Dette blev atter slået fast, da Folketingets Fremtidspanel den 22. marts i Landstingssalen på Christiansborg holdt den femte konference om demokrati og velfærd i det aldrende samfund. Denne gang var titlen 'Velfærd fremover – en udfordring'. Der var også - stort set - enighed om, hvordan udviklingen i befolkningens alderssammensætning vil være, og at tilbagetrækningsalderen - folkepension og især efterløn - fylder for meget i debatten. Men da det kom til løsningsmuligheder og behovet for indgreb, skilte vandene.

I anledning af udgivelsen af Velfærdskommissionens slutrapport og det forhold, at regeringen her i foråret har fremlagt sit forslag til reformer på velfærdsområdet, holdt Folketingets Fremtidspanel for demokrati og velfærd i det aldrende samfund denne konference. Folketingets Fremtidspanel består af medlemmer udpeget af Folketingets partier. Det er *Flemming Damgaard Larsen (V)*, *Bjarne Laustsen (S)*, *René Skau Björnsson (S)*, *Birthe Skaarup (DF)*, *Pia Christmas Møller (KF)*, *John Dyrby (S)*, *Marianne Jelved (R)*, *Villy Søvnald (SF)* og *Line Barfod (EL)*

Tidligere har Fremtidspanelet som nævnt holdt fire offentlige høringer på Christiansborg om de udfordringer, som befolkningens ændrede alderssammensætning stiller samfundet overfor. Høringsrækken blev afrundet med et seminar for Fremtidspanelet den 17. januar 2003. Her blev en opsamling, som panelets faglige baggrundsgruppe og Teknologirådet har udarbejdet, diskuteret. Efterfølgende udgav panelet 24 anbefalinger i rapporten "Velfærd fremover - en udfordring" under emnerne: Arbejdsmarked, aldersdiskrimination, omsorg og sundhed, hverdagsliv og civil samfund. I Teknologirådets faglige baggrundsgruppe sidder Birte *Bech-Jørgensen*, *Erik Hoffmeyer*, *Helge Hvid* og *Christine E. Swane*.

Marianne Jelved (RV) understregede i sin velkomst, der også gjaldt lyttere og seere, at Folketingets Fremtidspanel er på forkant med udviklingen, og således er en institution, der er ældre end den regeringsnedsatte Velfærdskommission. Et panel af folketingsmedlemmer stillede i løbet af konferencen spørgsmål til oplægsholderne og samlede også op efter de tre programrunder - "som eksempel på det samarbejdende folkestyre", som Jelved udtrykte det.

Første runde drejede sig om økonomi, velfærd og fordeling. Fhv. nationalbankdirektør, professor, dr.polit. *Erik Hoffmeyer* indledte med at fortælle lidt om Fremtidspanelets arbejde, herunder at der i de foregående fire høringer har været indkaldt over 50 'vidner', der ikke alene har repræsenteret den økonomiske fagkundskab, men også har været læger, biologer, sociologer m.fl.

"Ser man tilbage i tiden har der været nogle ordentlige skæverter i prognoserne, og jeg har tidligere kaldt mig selv for prognoseresistent", sagde *Erik Hoffmeyer*. Han konstaterede, at der er en rimelig grad af enighed om, at den aldrende del af befolkningen (65+) vil blive forøget med 50 pct. frem til 2030 eller 2040, svarende til en stigning fra 800.000 til 1.200.000 personer, og at der vil være færre yngre i den erhvervsaktive del af befolkningen.

Hvor alvorligt det kan blive, afhænger ifølge Erik Hoffmeyer af, hvordan vi vil behandle vore ældre. Der kan enten skæres i ydelserne til de ældre eller der kan overføres mere fra de erhvervsaktive. Dog finder Fremtidspanelet, at en forøgelse med 4-5 procentpoint af bruttonationalproduktet alene i forbindelse med ydelserne til det stigende antal ældre i fremtiden er "overkommelig". Det skal ses i lyset af, at såvel hele bruttonationalproduktet som levestandarden i samme periode forventes at blive fordoblet. Vel at mærke, hvis vi i den første 10 års periode får reduceret den offentlige sektors gæld, hvilket vil skabe luft til øgede omkostninger. Panelet er også enige i, at det er rimeligt at prøve at påvirke tilbagetrækningsalderen for de 60-61-årige - "hvilket kun er rimeligt, når levealderen stiger" - samt at øge beskæftigelsen blandt dem på overførselsindkomster og sætte fart i integrationen af indvandrere.

Flere planlægger alderdommen

Fremtidspanelet er dog også opmærksom på, at flere i stigende grad planlægger deres alderdom. Mens de materielle goder prisfastsættes i bruttonationalproduktet, er det tilsvarende ikke tilfældet for de immaterielle goder, der vedrører familie, helbred, interesser osv. Så bestræbelserne på at fastholde de ældre længere på arbejdsmarkedet betinger, at der må ske ændringer i arbejdsforholdene - der jo ikke på samme måde kan prisfastsættes - så de ældre får lyst til at blive ved med at arbejde. Dette kan opnås ved aktiv seniorpolitik, med fleksibel arbejdstid og mere indflydelse for den enkelte på hans eller hendes arbejdsituation. Folkepensionen skal ikke forsvinde, men her må folk vælge: hvis pensionsalderen udskydes bør man kunne få en kompensation, mens det omvendt 'koster', hvis man vælger at trække sig tidligt tilbage.

Ifølge flere eksperter er forestillingen om, at man er brugt op som 60-årig forkert. "Funktionsevnen op til de 90 år er mere afhængig af, hvordan man har levet end af selve alderen", sagde Erik Hoffmeyer, der kaldte det "et gennembrud for livsforløbs tankegangen".

Professor *Torben M. Andersen*, Aarhus Universitet, der var formand for Velfærdskommissionen, understregede, at der ikke kun er én løsning på det aldrende samfund, men at det er op til politisk prioritering. Han medgav også, at jo længere man ser ud i fremtiden, jo større bliver usikkerheden. Derimod er den demografiske udvikling - med en stigende andel af ældre og en faldende andel af yngre - sikker. Den økonomiske udgangsposition er også gunstig, men på sigt vil der opstå en ubalance på den offentlige budgetsaldo, når det gælder eksisterende velfærdsordninger. Derfor foreslog han, at man betragter kommissionens langtidsprognose som et beslutningsværktøj frem for at se det som en forudsigelse om fremtiden..

Når velfærden og skattesystemet kommer under pres, skyldes det ifølge Torben M. Andersen, at vi gerne vil have mere fritid og efterspørger flere og bedre velfærdsydelser. Men også den tiltagende individualisering med frit valg, øgede udgifter til uddannelse og forskning samt nye krav som følge af globaliseringen spiller ind. "Konsolidering er godt, men situationen kan ikke løses ved opsparing. Og det betyder, at nuværende generationer skal bidrage ekstra til kommende generationer". Selv forsøg på at styre de offentlige udgifter stramt har sine begrænsninger pga. de mange lovpligtige overførsler. Det truer velfærdsservicen til skoler, daginstitutioner, sygehuse og plejehjem, hvilket kan være en farlig strategi over en årrække. "For det kan give spændinger i samfundet, og opbakningen til velfærdssamfundet kan risikere at gå fløjten, hvis borgerne ikke synes, de får nok for deres skattekrone".

Hvis omvendt skatten skal stige, vil det også betyde forøget beskatning af arbejdsindkomst. Og endelig vil øgede besparelser føre til et helt andet velfærdssamfund. Så som kommissionen ser det, skal der flere i beskæftigelse. Flere skal (hurtigere) ind på arbejdsmarkedet, erhvervsfrekvensen for et stigende antal indvandrere skal øges, og tilbagetrækningen ske senere - "vel at mærke med chance for at få job, for ellers er der ingen mening i det". I de seneste 10 år er ledigheden faldet (bl.a. pga. bortfald af overgangsydelse og ændring af efterlønnen), men nye krav er kommet til: øget efterspørgsel efter mere kvalificeret ar-

bejdskraft, hvilket ikke løses ved forøget integration af indvandrere og deres efterkommere, og stigende behov bl.a. fordi flere ældre skal passes. Dertil kommer, at en tredjedel af de offentligt ansatte i det kommende tiår vil nå tilbagetrækningsalderen.

Ingen arbejdslejr

Selv hvis samtlige på efterløn bliver længere på arbejdsmarkedet, ville det ikke være nok til at løse problemerne. Der skal også gøres 'indhug' i den svageste gruppe, nemlig modtagere af overførselsindkomster. "Erhvervsfrekvensen er i dag høj, men den kan blive højere - uden at gøre Danmark til en arbejdslejr", sagde Torben M. Andersen, som understregede, at der er finansieringsmæssig balance med kommissionens forslag. De har til formål at gøre landet mere robust, virksomt, fremsynet og solidarisk. Men hvis man begynder at "botanisere" og smide noget ud, hvad skal så bringes ind?, spurgte han. Og stillede nye spørgsmål: Kan vi ikke investere os ud af problemerne? Hvis kagen bliver større, kan vi så ikke dermed betale regningen? Hans eget svar lød, at det i ligebehandlingsens navn ville forudsætte, at de offentligt ansatte skulle have samme løn som ansatte på det private arbejdsmarked, og at også overførslerne skal have del i velfærdsstigningen. Accepterer vi omvendt mere ulighed, vil det løse problemet. Men det er også ensbetydende med en anden type velfærdssamfund. "At gøre kagen større, løser ikke problemet", sagde han.

Den sidste deltager i den første programrunde var professor *Christen Sørensen*, Syddansk Universitet, som er formand for Arbejderbevægelsens Erhvervsråd. Han kritiserede Velfærdskommissionen for, at dens regnestykker baseres på forudsætninger, der nærmest "skriger" til hinanden. Her hæftede han sig ved, at kommissionen på den ene side vurderer, at levetiden vil stige seks-otte år i dette århundrede samtidig med at den fastholder den nuværende pensionsalder på 65 år. Dette giver "de famøse 8,7 procentpoints stigning i bundskatteprocenten" i kommissionens første rapport. Hvilket han betegnede som "nærmest udtryk for manipulation". Han mente også, at bruttonationalproduktet ifølge kommissionen bruges flere gange og endda alene til sundhedsudgifter. Og han stillede sig uforstående over for at mange sådanne fejl ikke efterfølgende er blevet rettet. Selv om der også var ros til mange af kommissionens kapitler, fandt han at kapitlet om et frit og dereguleret boligmarked er "katastrofal ringe".

"Jeg er imod at frygt, bl.a. fremkaldt af uholdbare beregninger, evt. bruges eller rettere misbruges til at presse ændringer i gennem". Dog var han enig i, at der skal ske en senere tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet - der ifølge kommissionen bliver på 67 år og fire måneder i 2040 - eller kun fire måneder mere end folkepensionen var i 1998 forud for efterlønsindgrebet. Men han havde bl.a. følgende modifikationer:

Ny-efterløn

* at alle der nu er på arbejdsmarkedet kan fortsætte under den nuværende efterlønsordning, hvis der sker en tilmelding til ordningen inden for et halvt år,

* at kommende generationer på arbejdsmarkedet automatisk er dækket af ny-efterløn, dvs. bl.a. uden kontingent, og at ny-efterløn er rettighedsbaseret.

Ny-efterløn vil ifølge Christen Sørensen betyde en reduktion i de lange studietider. Afsluttes en videregående uddannelse som 25-årig, vil den pågældende - inkl. barsel og ledighed - allerede kunne opfylde en 35-årig optjeningsperiode som 60-årig. "Og det er svært at se, at dette skulle være skræmmende for et ungt menneske".

Christen Sørensen tog herefter konkret fat på et par af Velfærdskommissionens beregninger. For hvis man på den ene side følger kommissionens forslag og udfaser efterlønnen og øger folkepensionsalderen, vil disse to indgreb betyde, at der i hele perioden frem til 2040 vil være overskud på de offentlige budgetter på mindst 1 pct. af bruttonationalproduktet. Hvis man på den anden side bevarer efterlønnen - dog

sådan at efterlønsalderen stiger i takt med stigende pensionsalder - vil der ligeledes være overskud på de offentlige finanser frem til 2040. "Derfor kan det naturligvis heller ikke undre, at Velfærdskommissionen selv kommer frem til: 'Isoleret set løser de to tilbagetrækningsforslag dermed den offentlige sektors holdbarhedsproblem'. Og her overdrives der i hvert fald ikke".

Langt vigtigere fandt han behovet var for løsning af integrationsproblemet, især i forhold til efterkommere, at der gøres noget ved problemet med at gennemførelsesprocenterne på grundskolerne og erhvervsskolerne falder brat, og at der sker en øget forskningsindsats i et globaliseringsøjemed.

Efter denne runde spurgte *Flemming Damgaard Larsen (V)*, hvorvidt Erik Hoffmeyer fandt de anførte incitament virkningsfulde nok. Hertil svarede Erik Hoffmeyer, at der er en betydelig incitamentsfaktor i at være på arbejdsmarkedet, og hvis man gør noget, kan man få folk til at blive længere. "Hvor meget af dette, der vil virke, har vi ingen eksakt viden om. Vi må prøve os frem. Lykkes det ikke, må beskatningen øges".

Line Barfod (EL) ville gerne vide, hvorfor Velfærdskommissionen anbefaler, at der løbende sker nedskæring i beløbet til kommunerne, når man ved, at nedskæringer giver ringere offentlig service, ligesom dårligere arbejdsmiljø og nedslidning medfører at flere offentlig ansatte må gå på efterløn. Torben M. Andersen mente, at løsningen herpå var, at få kommunerne til at tage et større ansvar for arbejdsmiljøet uden at kommissionen havde nogen forslag hertil.

Villy Søvnald (SF) konstaterede, at antallet af 18-67 årige, som vi skal forsørge, er steget, idet der på fem år er kommet 160.000 flere på overførselsindkomster. "Hvis dette tal kunne reduceres nænsomt, er det måde at løse problemerne på. Hvorfor er der ikke mere fokus på det", ville han vide samtidig med at han spurgte til, hvorvidt kommissionen havde opgivet sit forslag til at flytte skat fra arbejde til bolig.

Marianne Jelved (RV) ville ligeledes gerne vide, hvorfor kommissionen har neddæmpet sit skatteforslag.

Skatteomlægning

Torben M. Andersen svarede, at kommissionen ikke troede på en hurtig nedbringelse af antallet af personer på overførselsindkomster. En tidlig indsats ville være en måde at gøre det på, men han troede ikke på, at hele gruppen af overførselsindkomstmodtagere kunne bringes tilbage på arbejdsmarkedet. Samtidig afviste han, at skatteforslaget var droppet. "Hvis skattetrykket skal øges, kan vi vanskeligt undgå højere skat på arbejdsindtægter. Så der er stærke argumenter for en skatteomlægning, og det er ærgerligt, hvis det ikke kommer med". Og til spørgsmålet om forøgelsen af boligskatten sagde han:

"Man kan ikke lave denne øvelse hurtigt uden fuldstændig at sparke bunden ud af boligmarkedet. Vi har gerne villet vise, at man godt kan lave denne skattereform, men den er indfaset over så utrolig lang tid, at man i andre sammenhænge kan argumentere for, at den økonomiske fantasi er strukket til det alleryderste her".

Livslang læring

Næste runde, der handlede om arbejdsmarked, uddannelse og beskæftigelse, blev indledt af mag.sc.soc., ph.d. og lektor *Helge Hvid*, Roskilde Universitetscenter. "Livsforløbsperspektivet starter i børnehaven", sagde han og påpegede, at for danskerne er arbejdet meget centralt - 50 pct. af befolkningen siger, at det er den vigtigste aktivitet i deres liv - og 78 pct. at de er villige til at arbejde uden at få mere ud af det økonomisk. Hovedproblemet er altså ikke, om folk ønsker at arbejde, men om der skabes muligheder for, at de kan beholde deres job og forblive i arbejde. "Skal vi øge antallet af aktive hænder, bliver vi nødt til at

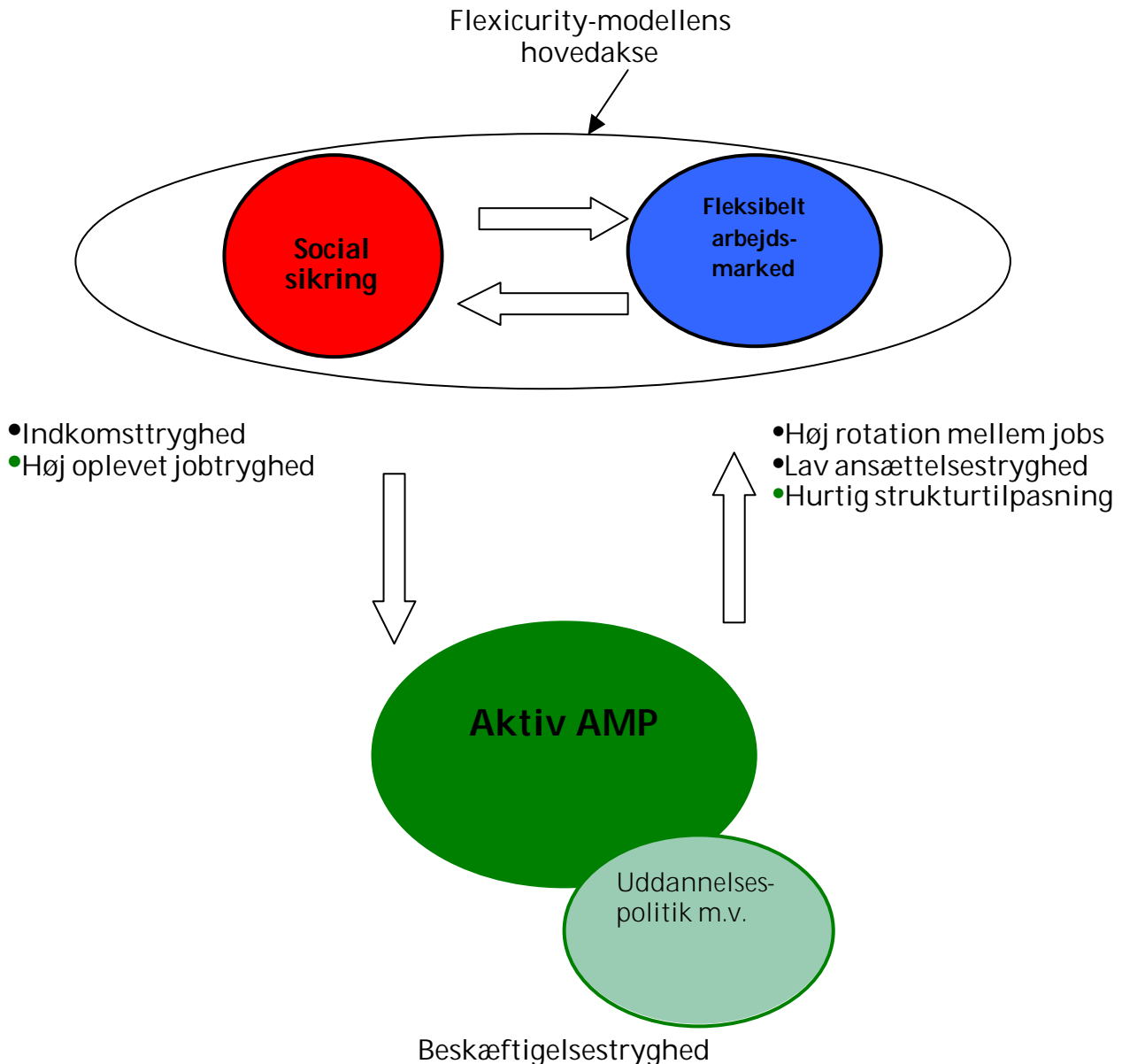
gøre arbejdslivet mere rummeligt og fleksibelt, sundere med mindre udstødning pga. fysisk og psykisk belastende arbejde og mere lærende samt give de ansatte større indflydelse".

Ifølge Helge Hvid er tingene afhængige af hinanden. Har man eksempelvis dårlige kvalifikationer og dårligt helbred, når man indtræder på arbejdsmarkedet, forlader man det også tidligere. Her er uddannelse en af måderne, at mindske tilbagetrækningen på, men "uddannelse er ikke et vidundermiddel". For nok kan uddannelse løse nogle problemer i forbindelse med manglende faglig uddannelse, men kan vanskeligt stille noget op over for indlært hjælpeløshed, nedbrudte forestillinger om egne læringsmuligheder og fastlåste forestillinger om egen arbejdsevne.

"Det er derfor helt nødvendigt at se på kvaliteten af arbejdet i et livsforløb, og udvikle bedre arbejdsforhold i den offentlige sektor, hvor kravene til arbejdsmiljøet ikke kan måle sig med den private sektor. Det er også vigtigt, at se på sammenhængen mellem uddannelse og læring, hvor vi mere skal i retning af det lærende samfund. Altså ikke se på uddannelse som isolerede klumper før vi indtræder på arbejdsmarkedet, men som en proces, der varer hele livet. Endelig er det vigtigt med praktisk orienteret viden om, hvad der får ældre medarbejdere til at blive på arbejdsmarkedet, hvad der får ældre til at forlade arbejdsmarkedet, og hvad der kan gøres for at fastholde ældre medarbejdere. Og her ikke mindst vigtigheden af at inddrage arbejdsmarkedets parter".

Flexicurity

Arbejdsmarkedet var også temaet for den næste oplægsholder. Professor *Per Kongshøj Madsen*, Aalborg Universitet, slog et slag for den danske *flexicurity*-model, som Velfærdskommissionen har savnet blik for, hvilket kan forværre balancen. Flexicurity "er ikke en sproglig blomst, der er vokset i Danas have", men derimod i Holland midt 1990'erne, og er en kombination af de engelske ord *flexibility* (fleksibilitet) og *security* (sikkerhed). Den indbyggede sikkerhed i modellen med en arbejdsløshedsforsikring på højt niveau skaber risikovillighed og høj mobilitet på arbejdsmarkedet. Således skifter 25-30 pct. af danskerne årligt job. Og der skabes (og nedlægges) 200.000 job årligt. Modellen gør virksomhederne 'ansvarsløse' ved afskedigelser, idet den sociale sikring friholder dem fra krav om større jobsikkerhed. Danskernes tryghed i ansættelsen er således blandt de laveste i EU. Og offentlig videre- og efteruddannelse sikrer brede kompetencer og styrker mobiliteten mellem job - "danskerne skifter af lyst, og ikke fordi de har fået chefens str. 45 bag".

Dertil kommer, at en aktiv arbejdsmarkedspolitik giver en motiveret og kvalificeret arbejdsstyrke, der står til rådighed. Danmark var i 2003 det OECD-land, der brugte næstmest på denne politik. Offentlig børnepasning, barselsorlov og plejeordninger sikrer høje erhvervsfrekvenser for især kvinder på arbejdsmarkedet, og Danmark havde derfor i 2004 den højeste beskæftigelsesandel for kvinder i EU.

I fjor var Danmark førende i international konkurrenceevne efterfulgt af USA, Holland, Finland og Storbritannien - "hvilket viser, at der er mange veje til Olympen, når både lande med liberale økonomier og velfærdsstater kan ligge i toppen". Både OECD, statsministeren og Velfærdskommissionen har set lyset med den danske flexicurity-model. "Men økonom-øjenbrynene krydses, når kommissionen udtrykker frygt for misbrug af ydelser - som den kalder for 'indirekte erhvervsstøtte til bl.a. sæsonbetingede erhverv' - og kommer med forslag om at reducere sikkerhedselementet i dagpengesystemet med kortere dagpengeperiode, lavere ydelser til unge og stramning af regler for ældre ledige". Værre bliver det, når kommissionen mener, at aktiv arbejdsmarkedspolitik fremmer jobsøgnigen ved at 'beskatte fritiden' for de ledige. "Det gør også ondt på en, der har arbejdet med arbejdsmarkedspolitik i mange år, at blive lige-

stillet med en fængselsbetjent, forstået som at man lukker de ledige inde og beskatter deres fritid". Per Kongshøj Madsen fortsatte:

"Pas godt på den danske model! Det er vigtigt ikke blot at tænke på 2040 og rokke rundt i maskinrummet, for vi har en flot model, som beundres i den europæiske verden. Det er således vigtigt at bevare balancen mellem indkomstsikkerhed og fleksibilitet, dvs. fra beskæftigelse til dagpenge og til beskæftigelse igen. Husk også, at et velfungerende arbejdsmarked skabes af en lang række offentlige ydelser udover arbejdsmarkedspolitikken, nemlig dem i sundhedssektoren, i socialsektoren og i finanssektoren".

Så var der ny spørgerunde. *Bjarne Laustsen* (S) ville gerne vide, hvorfor nedslidte arbejdere ikke fortsat kan gå på efterløn som 60-årige? Hvorfor der ikke skabes et rummeligere arbejdsmarked for dem med en halv eller en kvart erhvervsevne og for dem, der har læse-, stave- og regneproblemer? Samt hvorfor løsningsforslagene griber til straf frem for belønning for at fortsætte på arbejdsmarkedet?

Villy Søvnald (SF) ville gerne have præciseret Christen Sørensens oplysning om styrtdykket i de tekniske uddannelser, og hvad der kan stilles op.

Pia Christmas-Møller (KF) vurderede, at en ændring af efterlønnen er nødvendig, idet hun fandt det absurd med en tilbagetrækningsordning, der betinger, at når man er syg, må man ikke gå på efterløn, for det kræver at man er rask. "Er det ikke modsætningsfyldt?", spurgte hun.

Torben M. Andersen havde et par kommentarer til Per Kongshøj Madsens oplæg: Flexibilitet og dagpenge havde vi også i 70'erne og 80'erne, men alligevel var der et to-cifret tal af ledige. Flexicurity er også den model, der skyldes, at ca. en mio. danskere er på overførselsindkomster. "Så jeg kan ikke deltage i ubetinget forherligelse af flexicurity. Ånden i modellen er ikke at være ledig i årevis, hvilket er en uanstændighed. For muligheden for at vende tilbage til det tidligere job efter fire år er lig null!".

Birthe Skaarup (DF) spurgte til, hvordan de frivillige kommer mere ind på flere områder. Skal det ske i servicesektoren, spurgte hun, der gerne ville give de frivillige en større gennemslagskraft.

Line Barfod (EL) henviste til undersøgelser, der viser, at en del nedslidte hænger på til efterlønnen. Risikerer man ikke at tilbagetrækningen stiger og flere søger førtidspension, hvis efterlønnen afskaffes, spurgte hun. Helge Hvid havde det råd, at man anvender de sparede efterlønsmidler til mere efteruddannelse, periodevis orlov mv. Det er også givet, sagde han, at en stor del af dem, der går på efterløn, ikke ville kunne fortsætte på arbejdsmarkedet. Han beklagede også, at uddannelsesaktiviteterne har været vigen-de, og at uddannelsessektoren fungerer helt afskåret fra arbejdslivet. "En stor gruppe ufaglærte klarer sig godt på arbejdsmarkedet, mens de faglærte ikke nødvendigvis gør det. At lære at udvikle sig i arbejdet er mindst lige så vigtigt som flexicurity".

Efterlønnen fylder for meget

Kongshøj Madsen beklagede, at efterlønnen fylder så meget i den offentlige debat. "Den er blevet symbol på, om du er for eller imod velfærdsstaten. Vi må vende skråen og lave en tilbagetrækningsordning for dem, der er nedslidte. Er det sådan efterlønsordningen fungerer i dag? Nej. Det er en ordning, hvor man som 35-årig skal beslutte om man bliver nedslidt 25 år senere. Samtidig præmieres de, der kan holde fast med tænderne i bordet til de bliver 62 år", sagde han, og henvendt til Torben M. Andersen fortsatte han:

"Flexicurity har været her længe - der er tale om en voksendåb - idet den har været her siden Hovedaftalen i 1899". Og til Skaarup sagde han, at han afgjort er for selve princippet om frivillighed.

Pia Christmans-Møller (KF) opsummerede "et stort felt til mange overvejelser". Således vigtigheden af samspillet mellem velfærdsordninger og arbejdsmarkedet samt sammenhængen mellem læring og udviklingsmuligheder - samt hele frivillighedsområdet.

Så var tiden inde til tredje og sidste runde om sundhed og udgiftspres. Professor, dr. scient.soc. *Birthe Bech-Jørgensen*, tidl. Aalborg Universitet, understregede, at konklusionen på de foregående fire høringer er, at flere ældre ikke helt mekanisk giver højere sundhedsmæssige udgifter. For det er afhængig af de ældres svækkelse, service, pleje og omsorg. Ganske vist vil de ældre leve længere, men de er også mere vitale, og selv om andelen af meget gamle og svækkede øges, vejer de udgiftsmæssigt først til i de sidste to leveår. Helsetjenesten i Norge har således påvist, at en forbedring af funktionsevnen enten mere end kompenseres eller kun betyder en stigning fra tre til fire pct. af bruttonationalproduktet.

"Hele samfundet aldres, og det er en udfordring ikke kun for ældrepolitikken, men for alle politikområder og for alle aldre. Ældrepolitik bør kun være for dem, der virkelig har behov for hjælp". Birte Bech-Jørgensen advarede mod den vanlige afgræsning af befolkningen i grupper med sociale problemer. "Det skaber aldersdiskrimination og konflikter mellem generationer. I stedet skal man afholde sig fra at gøre alder til et problem og medvirke til at støtte solidariteten mellem generationerne. Men vi er ikke vant til at tænke i livsprocesser og -forløb. Funktionsniveauet afhænger mere af livsvilkår end af alder. De, der har et aktivt, socialt liv, klarer sig bedre fysisk og psykisk. Det er en stor udfordring at tænke langsigtet".

'Rust' og 'slid'

Hendes råd var, at folkesundheden skal styrkes for alle aldre gennem sund ernæring og god fysisk form samt ved, at arbejdsmiljøet forbedres. Der skal gøres en indsats mod 'rust' - dvs. eksempelvis faldulykker, der hvert år fører til 13.000 indlæggelser og tre gange så mange dødsfald som i trafikken - og 'slid' - dvs. vedvarende og forkert brug af ansatte på arbejdspladsen og her især inden for pleje- og omsorgssektoren. Hjælpen til de ældre skal være professionel, komme hurtigt og være vedholdende. Således har genoptræning for lav prioritet og afbrydes for hurtigt.

Og hun havde også et par ord med på vejen til det frivillige arbejde: Hver tredje voksen arbejder frivilligt, og det frivillige arbejde udgør 10 mia. kr. årligt. De frivillige kan ikke erstatte den offentlige sektor, men har stor betydning for livskvaliteten. "Det er et socialt laboratorium for fornyelse af velfærdsstaten", sagde hun.

De sidste to oplægsholdere kom ind på de kommende sundhedsudgifter. Første taler var cand.polit. *Bente Hyldahl Fogh*, ny direktør for Den almindelige danske Lægeforening. Hun repræsenterede Velfærdskommissionen. I sin fremstilling kom hun ind på tre udsagn: 1. At presset opad på sundheds- og omsorgsudgifterne vil blive større, hvilket hun fandt sandsynligt. 2. at velstandsdilemmaet skaber yderligere pres pga. stigende levetid, stigning i kroniske sygdomme og livsstilsfaktorer og at teknologifaktoren betyder, at flere sygdomme kan forebygges og behandles - ofte som livslang, medicinsk behandling. Og 3. at der vil være mindre solidaritet i de kommende år. Det er således kommissionens skøn, at sundhedsudgifterne vil stige fra 6,5 til ca. 8 pct. i 2040, at ældreomsorgen i forhold til de nuværende udgifter vil stige 3 pct. til 5 pct. inden for samme tidshorisont - og hvis perioden forlænges til 2050 er det OECD's skøn, at der kan ventes en stigning på hen imod 10-13 pct. Når det drejer sig om at styre sundhedsudgifterne, dvs., at holde udgifterne nede, har Danmark i mange år ligget i top, men siden er andre lande løbet fra os, og vi ligger nu på en midterplacering. Spørgsmålet er, hvorvidt en stram styring kan opretholdes.

Endelig kan adgangen til sundhedsvæsenet blive mindre solidarisk, hvis der ikke skabes råderum i de offentlige budgetter. Her er den øgede individualisering en ukendt størrelse. Allerede nu har 300.000 danskere en privat sundhedsforsikring - dvs. de har en dobbeltdækning - og 1,5 mio. er medlemmer af

sygesikringen Danmark. Og Bente Hyldahl Fogh sluttede med tre spørgsmål: Kan egetansvaret for vor sundhed øges? Hvilken betydning har øget undervisning? Og øget brugerbetaling?

Sidste indleder på talerstolen var senior projektleder *Lars Odd Petersen*, DSI Institut for Sundhedsvæsen. Han mente ikke, at flere ældre nødvendigvis betyder større forbrug af sundheds- og plejeydelser, og påpegede, at mulighederne for den nye medicinske teknologi er sparsomt belyst.

Tre scenarier

I en undersøgelse i samarbejde med Ældre Sagen har instituttet set på flere fremtidsscenarier. I grundscenariet er man gået ud fra en sundhedsadfærd som i de seneste år, og forekomst af nye sygdomstilfælde, forbrug og priser som i fjor. Det vil bl.a. pga. flere kroniske sygdomme betyde en 16 pct.s forøgelse af antallet af sygdomsramte i 2040. Sundheds- og plejeudgifterne vil stige fra 3,85 til 4,26 pct. og vil i 2040 udgøre 2.597 mia. kr.

I et sundhedscenarie med sundere kostvaner, mindre rygning og mere fysisk aktivitet, der antages at være indfaset i løbet af 10 år, har man regnet med halvdelen af den fulde effekt. I dette scenariet stiger indlæggelserne fra 890.000 til 928.000, og de samlede sundheds- og plejeudgifter stiger fra 3,85 til 4,26 pct. Når der skønnes at komme en stigning, skyldes det at der bliver flere ældre som følge af den forbedrede overlevelse. Eller med Odd Petersens ord: "Bliver man ikke syg af det ene, bliver man syg af det andet".

I det tredje scenarie er der tale om forbedret medicinsk teknologi med færre sygdomstilfælde, øget helbredelse, færre genindlæggelser og færre dødsfald. Her falder antallet af sygdomsramte fra 77 til 76 pct., indlæggelserne stiger kun 7.000, og de samlede sundheds- og plejeudgifter falder fra 4,26 pct. til 4,12 pct. af bruttonationalproduktet - især vil plejeomkostningerne blive mindre.

Line Barfod (EL) spurgte, hvorvidt vi skal fastholde et offentligt skattefinansieret system med en stram styring af udgifterne eller indføre et brugerfinansieret system med markedskræfternes frie spil, der i lighed med USA betyder øgede udgifter?

René Skau Björnsson (S) ville gerne vide, hvad det over en 60 års horisont ville betyde, at vi bruger 100 mio. kr. mere til madordninger og en ekstra idrætstime ugentligt i skolen?

Der var ros fra Torben M. Andersen til DSI Institut for Sundhedsvæsen for den meget detaljerede gennemgang, især i sundhedsadfærdsscenariet. Men han fastholdt, at et stigende antal ældre vil have sundhedsproblemer.

Bjarne Laustsen (S) spurgte om det bare var et smart trick af regeringen med det frie sygehusvalg, fordi der stadig er lange ventelister.

Birthe Skaarup (DF) spurgte, om oplægsholderne ikke var bange for, at nogle af de svageste bliver skudt ud med øget brugerbetaling.

Til Barfod svarede Lars Odd Petersen, at det foreliggende var et rent behovsgeneret udviklingsforløb, og at der skal flere beregninger til for at indsnævre scenariet. Og til Bjarne Laustsen, at ventelister ikke var indgået i beregningerne.

"Vi ved, at social ulighed i funktionsevnen hænger mest samme med 'slid' på arbejdsmarkedet", sagde Birte Bech-Jørgensen og fortsatte: "Øget brugerbetaling i sundhedsvæsenet vil ramme dem, der ingen penge har".

Line Barfod (EL) fik det afsluttende ord. Her pointerede hun, at konferencen havde været præget af mange forskellige vurderinger og uenighed mellem baggrundsgruppen, Velfærdskommissionen og de uafhængige eksperter. "Indretningen af fremtidens samfund afhænger af politiske beslutninger, og om hvordan vi ønsker at vægte også det, der ikke kan gøres op i penge", sagde hun.

Præsentation af oplægsholdere

Erik Hoffmeyer

f. 1924

Medlem af baggrundgruppen for Folketingets Fremtidspanel

Professor, dr. polit., fhv. nationalbankdirektør

Cand. polit. 1951, dr. polit. 1958

Sekretær i Danmarks Nationalbank 1951-59

Lektor ved Københavns Universitet 1956

Økonomisk rådgiver i Danmarks Nationalbank 1959-1962

Professor ved Københavns Universitet 1959-64

Direktør i Bikuben 1962-1964

Formand for direktionen i Bikuben 1964

Nationalbankdirektør 1965-1994

Adjungeret professor ved Syddansk Universitet

Torben M. Andersen

Professor i nationaløkonomi ved Aarhus Universitet, Institut for Økonomi siden 1986. Født 1956, M.Sc. fra London School of Economics 1981, lic. oecon fra Aarhus Universitet 1984 og Ph.D. fra CORE 1986.

Tilknyttet en række forskningscentre, bl.a. EPRU (Center for Forskning i Økonomisk Politik, København), CEPR (London) og CESifo (München).

Medlem af Det Økonomiske Råds formandskab fra 1993 til 1996, og fra 2001-2003 som formand (overvismand). Formand for Velfærdskommissionen (2003-2006). Har været medlem af en række udvalg og kommissioner, bl.a. Skatteudvalget fra 1992, Udvalget vedrørende beskatning af investeringer fra 1988, og har virket som international konsulent bl.a. for den svenske regering og EU-kommissionen.

Medlem af bestyrelsen for bl.a. Grundforskningsfonden (næstformand) og Socialforskningsinstituttet

Torben M. Andersen er medlem af redaktionen for en række internationale tidsskrifter og Nationaløkonomisk Tidsskrift. Væsentligste forskningsområder er velfærdssamfundet, international integration, arbejdsmarkedet, økonomisk politik og konjunkturteori.

Christen S. Sørensen

Professor i økonomi ved Syddansk Universitet i 1982. Født i 1945.

Tillidserhverv: Formand for Det økonomiske Råd (1985-88), formand for Københavns Fondsbørs (1986-88), formand for Juristernes og Økonomernes Pensionskasse (1995-2001), formand for Arbejderbevægelsens Erhvervsråd (1988-) og formand for Det rådgivende udvalg vedrørende Grønlands økonomi (1996-).

Har deltaget i en række udredninger.

Helge Hvid

Medlem af baggrundgruppen for Folketingets Fremtidspanel

Mag. Sc. Soc. Ph. D. Lektor

Institut for Miljø, Teknologi og Samfund, Roskilde Universitetscenter

Har primært kvalificeret sig indenfor arbejdslivsforskning. Senest med studier af de sociale og velfærdsmæssige konsekvenser forbundet med udvikling af de menneskelige ressourcer i arbejdslivet. Arbejder for tiden under overskriften 'bæredygtigt arbejdsliv', som ud over arbejdslivsforskningens traditionelle områder – arbejdsmiljø og kompetence - også omfatter relationen mellem arbejde og andre gøremål og relationen mellem arbejde og miljø.

Per Kongshøj Madsen

er uddannet som økonom. Han er professor i arbejdsmarkedsforskning ved Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning på Aalborg Universitet og centerleder for Center for Arbejdsmarkedsforskning (CARMA). Han har især forsket i dansk og europæisk arbejdsmarkeds- og beskæftigelsespolitik. Desuden har han gennemført udrednings- og evalueringsopgaver for internationale organisationer, herunder ILO, Nordisk Ministerråd og EU. Siden 1997 har han været dansk medlem af EU's Beskæftigelsesobservatorium og deltaget i en række evalueringer af den europæiske beskæftigelsesstrategi. I de seneste år har hans forskning fokuseret på samspillet mellem arbejdsmarkedet og velfærdsstaten, herunder på spørgsmålet om mulighederne for at forene fleksibilitet på arbejdsmarkedet med forskellige tryghedsordninger. I 2005-2006 er han medlem af Regeringens Familie- og Arbejdslivskommission.

Birte Bech-Jørgensen

professor, dr.scient.soc.

Professor i hverdagslivsteorier og kulturanalyser ved Aalborg Universitet, Institut for Sociale Forhold og Organisation. Nu pensionist.

Har skrevet doktordisputats om hverdagslivsteorier og arbejdsløshed, og har siden bedrevet praksisforskning omkring udsatte grupper og socialt arbejde, herunder frivilligt socialt arbejde.

Bente Hyldahl Fogh

Uddannelse

- *Statsvidenskabelig kandidatexamen, Københavns Universitet, 1982*
- *Executive Master of Business Administration (EMBA), Copenhagen Business School, 2002*

Nuværende ansættelser

- *Praktiserende Lægers Organisation*
- fra 1. april direktør for DADL

Tidligere ansættelser

- *Undervisningsministeriet, student 1977-1982*
- *Undervisningsministeriet, fuldmægtig 1982-1985*
- *Rigshospitalet, Økonomichef 1985-1990*
- *Rigshospitalet, Forvaltningsdirektør 1990-1995*

Lars Odd Petersen

Lars Odd Petersen er økonom med speciale i sygehusplanlægning. Han har 30 års erfaring med analyse og udviklingsopgaver indenfor social- og sundhedssektoren.

Han har været ansat i Socialforskningsinstituttet, Økonomiministeriet, Jens Bisballe Planlægning A/S (konsulentvirksomhed), og nu DSI Institut for Sundhedsvæsen.

I forbindelse med gennemførelsen af mere end 50 større analyse- og udviklingsprojekter har han gjort sine erfaringer med forskellige analyse- og organisationsudviklingsmetoder. Det har resulteret i en række idéer omkring begrebet patientlogistik, som synes velegnede som grundlag for analyser af driften og vurdering af strategier - herunder udarbejdelse af scenarier - indenfor sundhedssektoren.

Deltagende medlemmer fra Fremtidspanelet

Flemming Damgaard Larsen (V)
Bjarne Laustsen (S)
René Skau Björnsson (S)
Birthe Skaarup (DF)
Pia Christmas-Møller (KF)
John Dyrby (S)
Marianne Jelved (R)
Villy Søvnald (SF)
Line Barfod (EL)

Teknologirådets faglige baggrundsgruppe

Birte Bech-Jørgensen
Erik Hoffmeyer
Helge Hvid
Christine E. Swane

Skriftlige oplæg

Velfærd fremover – en udfordring – Af Erik Hoffmeyer

Folketingets Fremtidspanel gennemførte i årene 2001-2003 fire høringer om problemstillinger i forbindelse med befolkningens demografiske aldring på basis af bidrag fra mere end halvtreds eksperter.

Problemstilling

Man lagde til grund, at **alderssammensætningen** vil være nogenlunde uændret frem til 2010. I de følgende tyve år vil antallet af personer over 65 år stige med cirka 50 % fra 800.000 til 1.200.000, medens antallet af personer mellem 15 og 65 år (den såkaldt aktive aldersklasse) vil være svagt faldende. Aktive per ældre vil falde.

Man forudsatte endvidere, at **ydelserne** til de ældre vil være velstandsregulerede (altså følge lønudviklingen i samfundet), som det hidtil har været gældende. En mekanisk fremskrivning ville føre til, at de offentlige finanser ville få udgiftsstigninger på 4-5 procentpoint af BNP – svarende til en dobbelt så stor stigning på bundskatten.

Det **økonomiske problem** vil lettes, især hvis man kan få flere ældre til at blive på arbejdsmarkedet, og hvis man kan få flere af de 15-65-årige, der er på overførsels-indkomster, inddraget i arbejdsmarkedet. Cirka en halv million er på midlertidige overførsler.

Strategier

Fremtidspanelet foreslår, at man i de kommende år skaber luft på de offentlige budgetter ved at nedbringe gælden, således at der i et vist omfang bliver plads til stigende udgifter uden at øge beskatningen. Der var enighed om at vurdere problemet som overkommeligt og om, at det bør løses med en kombination af forskellige tiltag, hvoraf de økonomiske ikke er de vigtigste. Her er tale om et skøn over motivationer. De kommende ældre vil være mere aktive og sundere end tidligere generationer. Det bliver fremover vigtigt at integrere de ældre i aktiviteter, som de er interesserede i, herunder arbejdsmarkedet.

Her understreges holdningsændringer. Aldersgrænser bør ikke være afgørende, og arbejdet bør indrettes, så det er attraktivt for ældre (seniorpolitik). Dette kan eventuelt suppleres med økonomisk belønning (folkepension) for senere tilbagetrækning

Sundhedspolitisk blev det fremhævet som vigtigt at tage hensyn til hele livsforløbet og sørge for gode betingelser, hvis man har som målsætning at forebygge sygdom ("rust") og svækkelse ("slid") hos de ældre.

Fremtidspanelets **24 anbefalinger** lægger mere vægten på behovet for at ændre den overleverede indstilling til alder end på de økonomiske sider af det aldrende samfund.

Erik Hoffmeyer
6. marts 2006.

Velfærdssamfundets udfordringer og pejlemærker for reformer – Af Torben M. Andersen

Der er en række samfundsmæssige forandringer, som kræver tilpasninger og nye beslutninger, når vi kigger fremad. Forandringerne kan føre til mere velfærd, hvis vi bærer os klogt ad.

Den første udfordring er, at middellevetiden stiger. Det betyder flere ældre og færre i den erhvervsaktive alder. Da vi betaler størsteparten af vores skatter af de indkomster, vi har som beskæftigede, kommer velfærdssamfundets økonomi ud af balance: Der bliver færre beskæftigede, der skal forsørge flere.

Flere i beskæftigelse er - af mange grunde - den bedste vej til at sikre balancen i fremtidens velfærdssamfund. Et job er, for den enkelte, ofte afgørende for trivsel og selvværd. Og flere i job er således den bedste måde at modarbejde polarisering mellem forskellige befolkningsgrupper. Samtidig betyder høj beskæftigelse flere skatteindtægter og færre udgifter til overførsler.

Højere beskæftigelse skal skabes på to måder: Den enkelte skal arbejde i et større antal år set over livsforløbet. Og flere af de, der står uden for arbejdsmarkedet, skal have bedre mulighed for at arbejde. Samtidig skal de have kvalifikationer, tilskyndelse og motivation til at arbejde. Det gælder ikke mindst for indvandrere og efterkommere, som vil udgøre en større og større andel af befolkningen i fremtiden. Vores evne til at integrere indvandrere og efterkommere på arbejdsmarkedet og i samfundet i øvrigt bliver helt afgørende for at modvirke polarisering og skabe en høj grad af selvforsørgelse.

Den anden udfordring er, at vi får højere velstand. I takt med stigende velstand stiger lysten til at vælge mere fritid frem for arbejde. Nogle ønsker kortere arbejdstid, andre vil have længere ferier eller længere barselsorlov, mens andre igen trækker sig tilbage fra jobbet et par år tidligere. Dette fører til et vigende skattegrundlag til at finansiere velfærdssamfundet. En anden effekt af stigende velstand er, at efterspørgslen efter serviceydelser stiger, da niveauet for den offentlige sektors kvalitet forventes at følge med privatforbruget. Samlet set skaber øget velstand altså på samme tid en tendens i retning af vigende finansieringsgrundlag og øget udgiftspres.

Den tredje udfordring er globaliseringen. Vores tætte integration i verdensøkonomien er på den ene side en af de væsentligste årsager til, at Danmark hører til blandt verdens rigeste lande, men på den anden side er globaliseringen også årsagen til, der opstår nye krav til indretningen af velfærdssamfundet. Der bliver sat fokus på, at det er nødvendigt at investere i mennesker, uddannelse, viden, udvikling og infrastruktur, så vi kan klare os i konkurrencen med lande, der satser mere offensivt. Derudover kan globaliseringen også gøre det sværere at holde visse skatter og afgifter på det niveau, vi kender i dag. Høje skatter og afgifter kan betyde, at virksomheder, kapital og job flytter ud af landet. Og samtidig er befolkningen - og dermed arbejdskraften - blevet mere mobil på tværs af landegrænser. Den fjerde udfordring er den tiltagende individualisering. Den betyder, at vi ønsker individualiserede offentlige løsninger og frit valg. Desuden stiller vi større krav til den offentlige opgaveløsning, og endelig er der en risiko for, at vi bliver mindre villige til at bakke op om velfærdssamfundet. Det er vigtigt at fastholde den enkeltes ansvarlighed i forhold til at bidrage til finansieringen af velfærdssamfundet.

De fire udfordringer giver muligheder, men stiller også krav: Vi skal tage fat på at tilpasse vores velfærdssamfund. Og vi bør gøre det nu. Jo tidligere vi gør det, jo bedre rustet er samfundet, når udfordringerne for alvor melder sig. Jo længere tid vi venter, desto kraftigere indgreb vil der være behov for. Udfordringerne er nærmere beskrevet i "Fremtidens velfærd – kommer ikke af sig selv". (2004).

Det er Velfærdskommissionens opfattelse, at udfordringerne giver behov for ændringer inden for 5 områder, hvis vi skal sikre et samfund, der lever op til vores vision om fremtidens velfærdssamfund. Velfærdskommissionens forslag hører således til inden for følgende 5 indsatsområder:

Indsatsområde 1: Vi skal gøre Danmark mere robust over for stigende levetid ved at skabe en mere holdbar balance mellem den del af livet, vi bruger i uddannelsessystemet, på arbejdsmarkedet og som pensionist.

Indsatsområde 2 Vi skal gøre Danmark mere virksomt ved at skabe bedre muligheder for og tilskyndelser til at deltage på arbejdsmarkedet.

Indsatsområde 3 Vi skal gøre Danmark mere fremsynet ved at gøre det mere attraktivt at uddanne sig, at arbejde, at investere og at drive virksomhed.

Indsatsområde 4: Vi skal gøre Danmark mere solidarisk, så de offentlige ydelser i højere grad prioriteres til fordel for borgere med dårligt helbred og ringe økonomisk formåen og i mindre grad til borgere, der kan selv.

Indsatsområde 5: Og vi skal sikre, at den offentlige sektor kan håndtere stigende efterspørgsel efter offentlig velfærdsservice med stramme budgetter.

De konkrete forslag er udførligt beskrevet i "Fremtidens velfærd – vores valg".

De fremsatte forslag er rettede mod at øge beskæftigelsen. Der fremsættes en samlet pakke af forslag, der understøtter udvikling, dynamik og social balance samtidig med, at velfærdssamfundets finansieringsgrundlag sikres.

Fremtidens udfordringer – i lyset af Velfærdskommissionens arbejde- Af Christen Sørensen

Der er generel enighed, at også det danske velfærdssamfund står over for en række udfordringer fra bl.a. globalisering med konkurrence og mobilitet over grænserne, befolkningens aldring osv. Det ville selvfølgelig også være mærkeligt, hvis der ikke var udfordringer.

Spørgsmålet er derfor snarere, om Velfærdskommissionen har givet et retvisende billede af de hovedområder, der er vigtig at have fokus på, og om det, der fokuseres på, er retvisende analyseret. På begge områder har jeg en ret kritisk vurdering, som nærmere er uddybet i følgende tre publikationer, der svarer til de tre hovedrapporter, som Velfærdskommissionen har udgivet:

1. *Velfærdskommissionens analyse af finanspolitisk holdbarhed – er den holdbar?*
2. *Velfærdsdilemmaet og debatkultur*
3. *Velfærdskommissionens slutrapport – ufærdigt arbejde.*

Det burde ikke overraske økonomer, at hvis det lægges til grund, at levetiden stiger betragteligt, 6-8 år mere i dette århundrede eller sikkert mere, og at pensionsalderen til trods herfor fastholdes til 65 år, at dette ikke vil være finanspolitisk holdbart ved blot uændret serviceniveau i et 1000-årigt forløb! Men ikke desto mindre var det disse inkongruente forudsætninger, som Velfærdskommissionen lagde til grund, da det blev beregnet, at bundskatteprocenten skulle stige med 8,7 procentpoint, jf. (1). Dette skævvredne scenario var desværre i lang tid udgangspunktet for velfærdsdebatten i Danmark efter kommissionens første rapport. Og det blev ikke bedre af, at Velfærdskommissionen i den tekniske analyserapport forsøgte at forsvare dette med argumenter, der indebar, at bruttonationalproduktet kunne bruges flere gange – og til kun en enkelt udgiftspost: nemlig sundhedsudgifter, jf. (2). Det er da også karakteristisk for Velfærdskommissionens slutrapport, at det 1000-årige sigte er forladt, og at der heri fokuseres på perioden frem til 2040, jf. (3).

De to mest diskuterede emner i velfærdsdebatten i relation til Velfærdskommissionens arbejde har været efterlønsordningen og pensionsalder. De to mest interessante resultater i relation hertil fremgår af figur 63 og 67 i kapitel 7. I figur 63 vises konsekvenserne af den foreslåede udfasning af efterlønnen (sker gradvist fra 2009 ved, at efterlønsaldersgrænserne løftes med 4 måneder pr. år) og den foreslåede levetidsindeksering af folkepensionsalderen (med 1 måned pr. år fra 2013). Disse to indgreb betyder, at der i hele perioden frem til 2040 vil være et overskud på de offentlige budgetter på mindst 1 pct. af BNP hvert år. I figur 67 vises, hvordan de offentlige budgetter udvikler sig frem til 2040, *hvis efterlønnen bevares*, dog således, at aldersgrænserne i efterlønsordningen stiger med samme takt som pensionsalderen, der i dette eksperiment øges lineært med 2½ måned pr. år fra 2013. Også i dette tilfælde vil der være overskud på de offentlige finanser i hvert år frem til 2040. Derfor kan det naturligvis heller ikke undre, at Velfærdskommissionen selv kommer frem til: "Isoleret set løser de to tilbagetrækningsforslag dermed den offentlige sektors holdbarhedsproblem." Og her overdriives der i hvert fald ikke.

Hvad er essensen heraf? Essensen er kort fortalt, at de indgreb, vi bør gennemføre for at befæste grundlaget for det danske velfærdssamfund, ikke behøves at gøres af frygt. Der er vel næppe det samfund i Europa, der har mindre holdbarhedsproblemer end netop Danmark. Men det var jo ikke det indtryk, Velfærdskommissionen oprindeligt lod komme til udtryk – snarere tvært imod.

Heraf følger på ingen måde, at vi ikke bør ændre på efterlønsordningen eller ændre på pensionsalderen. Det er i øvrigt vigtigt at bemærke, at Velfærdskommissionens forslag f.s.v.a folkepensionsalderen er gan-

ske moderat, idet denne først bliver 67 år og 4 måneder i 2040 – altså kun 4 måneder mere end folkepensionsalderen på 67 år forud for efterlønsindgrebet i 1998.

Det ville da være absurd, hvis vi alene reserverede mulighederne til konsolidering og udbygning af den offentlige velfærd til en længere pensionisttilværelse. Derfor bør der overvejes en anden og også kraftigere stigning i pensionsalderen end foreslået af Velfærdskommissionen.

Efterlønsordningen bør også justeres. Som alternativ til Velfærdskommissionens forslag vil jeg foreslå følgende:

- alle der nu er på arbejdsmarkedet kan fortsætte under den nuværende efterlønsordning, hvis der sker en tilmelding til ordningen inden for et halvt år,
- kommende generationer på arbejdsmarkedet er automatisk dækket af ny-efterløn. Ny-efterløn er baseret på følgende principper: 1) intet kontingent, da kravet om kontingent givetvis udelukker mange, der netop vil kunne få behov for at gå på efterløn, 2) fraværet af kontingent skal ses i lyset af, at "kontingentet" til samfundet leveres via deltagelse på arbejdsmarkedet i f.eks. 35-38 år. Denne periode reguleres også med udviklingen i middellevetiden og 3) ny-efterløn er også rettighedsbaseret.

Ny-efterløn vil grundet kravet om en forholdsvis lang optjeningsperiode også give tilskyndelse til, at de for lange studietider i Danmark reduceres. Afsluttes en videregående uddannelse som 25-årig, vil den pågældende – inkl. barsel og ledighed – allerede kunne opfylde en 35-årig optjeningsperiode som 60-årig. Og det er svært at se, at dette skulle være skræmmende for et ungt menneske.

Diskussionen om justeringer af folkepensionsalder og efterlønsordningen bør generelt ses i sammenhæng med, at det er ønskeligt, at der bliver langt større fleksibilitet i det aldersinterval, hvor arbejdsmarkedet typisk forlades til fordel for en alderspensionisttilværelse. Nogle magter ikke længere at være på arbejdsmarkedet, andre kan bidrage på deltid fordelt på den ene eller anden måde, og atter andre ønsker fuldt ud at fortsætte. Det er efter min opfattelse vigtigt, at diskussionen om stigende folkepensionsalder og justeringer af efterlønsordningen sker inden for rammerne af en generel model for fleksibel tilbage-trækning grundet kombinationen af længere levetid, bedre helbred og større krav fra arbejdsmarkedet i årene fremover.

Selv om dansk økonomi nu er så stærk, at der bl.a. ikke er udsigt til underskud på de offentlige budgetter i de kommende 10-15 år, bør beslutninger om pensionsalder og efterløn tages inden for et års tid. Netop pensionisttilværelsen planlægges af mange i meget god tid.

Problemet med Velfærdskommissionens arbejde er ikke blot, at der har været anvendt ikke-holdbare beregningsudgangspunkter i relation til især efterløn og pensionsalder. Problemet er også at fokuseringen herpå har fjernet eller reduceret opmærksomheden på problemstillinger, der efter min opfattelse er langt vigtigere.

Disse problemstillinger er vort uddannelses- og forskningssystem. Især i erhvervsuddannelserne har der i de senere år været en meget negativ udvikling. Heller ikke på det område har undervisningsministeriet kunne præstere et kvalificeret arbejde.

Ovennævnte tre publikationer kan hentes fra min hjemmeside: www.sdu.dk/ansat/chr idet man herunder skal klikke ind på cv og søge ned til slutningen heraf.

Beskæftigelse og udvikling på arbejdsmarkedet – resultater fra høringerne – Af Helge Hvid

Den demografiske udvikling gør initiativer, der øger arbejdsstyrken nødvendig. Derfor er en gradvis forhøjelse af tilbagetrækningsalderen fra arbejdsmarkedet ønskelig, ligesom det er ønskeligt at mindske udstødningen fra arbejdsmarkedet, at gøre de udstødte bedre i stand til at finde tilbage til arbejdsmarkedet og at gøre arbejdspladserne mere inkluderende.

Disse problemstillinger hænger i høj grad sammen. Udstødningen fra arbejdsmarkedet skyldes i høj grad fysisk og psykisk belastende arbejde, manglende læringsmuligheder i arbejdet og lav indflydelse i arbejdet. Ligeledes er tilbagetrækningsalderen i høj grad afhængig af forløbet af det arbejdsliv man har været igennem indtil da: indflydelsesmuligheder, læringsmuligheder og arbejdsmiljøets kvalitet. Uddannelse kan til en vis grad rette op på disse forhold: gøre jobskifte mulig, og skabe nye veje ind i beskæftigelsen. Men uddannelse er ikke noget vidundermiddel, fordi uddannelse vanskeligt kan stille noget op overfor indlært hjælpeløshed, nedbrudte forestillinger om egne læringsmuligheder og fastlåste forestillinger om egen arbejdsevne. Den mest effektive skole er livets skole, og derfor er det nødvendigt at indrette arbejdslivets forløb så det indeholder læringsmuligheder, indflydelse og sunde arbejdsforhold.

Der er behov for en særlig indsats for at fastholde de ældre på arbejdsmarkedet ved i højere grad at satse på udvikling af de menneskelige ressourcer for den ældre del af arbejdsstyrken.

Hvis vi skal finde hænderne, der kan skabe de økonomiske betingelser for opretholdelse af velfærdssamfundet, så kræver det ændringer i arbejdslivet med større indflydelse over eget arbejde, bedre forhold mellem arbejde og det øvrige liv, udviklings- og læringsmuligheder livet igennem.

Der er stadig flere mennesker, der ikke passer ind i den generelle skabelon for arbejdets tilrettelæggelse. Derfor er det nødvendigt at udvikle mulighederne for at skabe individuelt tilpassede arbejdsforhold – specielt for den ældre del af arbejdsstyrken.

En sådan ressourcerorienteret udvikling af arbejdslivet kan ikke skabes af Folketinget alene. Det er også en opgave for erhvervslivet, arbejdsmarkedets parter, forskning, uddannelse m.m.

Folketinget kan bidrage til en sådan udvikling ved:

- Udvikling af arbejdslivet i den offentlige sektor med henblik på at udvikle de menneskelige ressourcer, skabe plads til seniorerne og rummelighed for udstødte grupper.
- Bidrage til at skabe mulighed for læring og udvikling livet igennem ved at skabe fleksible muligheder for læring og uddannelse.
- Bidrage til en stærkere indsats overfor fysisk og psykisk nedslidning
- Skabe større praktisk orienteret indsigt i hvad der får ældre medarbejdere til at blive på arbejdsmarkedet, hvad der får ældre til at forlade arbejdsmarkedet, og hvad der kan gøres for at fastholde ældre medarbejdere.

Velfærd fremover – set i lyset af den demografiske udvikling - Af Per Kongshøj Madsen

Perspektiver for beskæftigelse og arbejdsmarkeds- og uddannelsesforhold

1. Det gode udgangspunkt

Historien om det danske arbejdsmarked er på mange måder en succeshistorie, både gennem det seneste tiår og i et længere efterkrigsperspektiv. Omstillingen til et moderne servicesamfund med en høj international konkurrenceevne er sket med bevarelse af en i international sammenhæng høj levestandard og ligelig fordeling af livsvilkårene.

I de senere år er der sat fokus på forklaringer i form af de danske ordninger, som kombinerer en høj fleksibilitet på arbejdsmarkedet med sociale tryghedsordninger i form af dagpenge og aktive indsatser for at lette mobiliteten mellem jobs. Nøgleordet er "flexicurity", altså påpegningen af, at social tryghed (security) ikke er en modsætning til fleksibilitet, men at tryghed og fleksibilitet gensidigt kan forstærke hinanden:

Offentlig social sikring skaber risikovillighed og mobilitet på arbejdsmarkedet

Offentlig social sikring friholder virksomhederne fra krav om større jobsikkerhed eller kompensation herfor (f.eks. som overenskomstpørgsmål)

Offentlig videre- og efteruddannelse sikrer ikke-virksomhedsbundne kompetencer og dermed mobilitet, samt friholder virksomhederne fra investeringer heri.

Aktiv arbejdsmarkedspolitik sikrer en motiveret og kvalificeret reservearbejdsstyrke, hvor virksomhederne delvist friholdes for (gen)opføringsudgifter

Offentlig børnepasning, barselsordninger og plejeordninger for ældre og syge sikrer høje erhvervsfrekvenser for især kvinder på arbejdsmarkedet

I et bredere perspektiv er begreber som "institutionel konkurrenceevne", "social kapital" og "høj sammenhængskraft" blevet brugt til at fremhæve de styrkepositioner, som det danske samfund har opnået i form af et generelt højt uddannelsesniveau, flade og fleksible organisationsformer, netværks- og forhandlingsstyring, velfungerende offentlige institutioner osv.

Tanker om "flexicurity" har også fundet vej til Velfærdskommissionens analyser:

"Modellen kaldes nogle gange "flexicurity". Det er en kombination af de engelske udtryk for fleksibilitet, sikkerhed og tryghed. Fordelen ved modellen er, at den kombinerer omstillingsevne med en bredt dækkende forsikring. Det er især en fordel for virksomheder og ansatte i omskiftelige erhverv, hvor efterspørgslen går op og ned. Derfor indebærer modellen også en form for indirekte erhvervsstøtte til blandt andet sæsonbetonede erhverv."

Regeringens velfærdskommission: "Fremtidens velfærd – sådan gør andre lande", Analyserapport 2005, p. 10

Mere generelt fremhæver Velfærdskommissionen det velfungerende danske arbejdsmarked:

"Sammenlignet med andre lande er det danske arbejdsmarked i dag relativt velfungerende og fleksibelt. Der er med andre ord et godt udgangspunkt i forhold til kommende udfordringer. Men et godt udgangspunkt gør det ikke alene. Nuværende strukturer kan ikke nødvendigvis understøtte en beskæftigelsesvækst af det omfang, der bliver behov for fremover.."

Regeringens velfærdskommission: "Fremtidens velfærd – sådan gør andre lande", Analyserapport 2005, p. 9

Derfor er det også vigtigt *ikke at forringe* de dele af de eksisterende strukturer, som netop bidrager til, at Danmark nu har et velfungerende og fleksibelt arbejdsmarked!

2. Udfordringer

Selvfølgelig er der udfordringer - og listen er lang. Globalisering er ikke et nyt fænomen, men den antager i disse år nye former og rammer bredere end før, blandt andet på grund af nye transport- og kommunikationsteknologier. Generelt betyder teknologiske forandringer, at kravene til arbejdskraftens konkrete faglige kvalifikationer til stadighed ændres, og formentlig også i et hastigere tempo end før. Evnen og lysten til at lære nyt bliver derfor en stadig vigtigere egenskab i arbejdslivet. Det er vigtigt at sikre at der er incitamenter og institutioner, som understøtter denne permanente udvikling af de nye kvalifikationer, som kræves af fremtidens job.

De demografiske forandringer rejser også krav om omstilling. På det korte sigt ligger der en udfordring i det forhold, at aldersprofilen for de offentligt ansatte er skæv – med et toppunkt i aldersgruppen 55-60 år. De nærmeste år vil derfor give et særligt rekrutteringsbehov i den offentlige sektor.

På den lange bane ligger de velkendte problemer med en (langsomt) faldende arbejdsstyrke i forhold til den samlede (og især den ældre) befolkning. Som debatten viser, kan der her være uenighed om den styrke, hvormed budskabet om ulvens komme skal råbes ud over befolkningen. Men grundelementerne i en redressering af en stigende forsørgerbyrde kan – og det er ren aritmetik – rettes mod:

Tidligere indtræden i arbejdsstyrken
Øget beskæftigelsesfrekvens for de voksne aldersgrupper
Senere tilbagetrækning

Omkring halvdelen af Velfærdskommissionens 43 vigtigste forslag er direkte rettet mod denne problematik.

3. Korrekt diagnose – forkert medicin?

Selv om der som antydnet kan være forskel i dybden af panderynkerne, er der bred enighed om de typer af udfordringer, herunder de demografiske forandringer, som vil præge Danmark i de kommende år.

Den afgørende problemstilling er derfor, om de strategier, der anvises for at håndtere udfordringerne, er relevante – eller om de i værste fald kan forstyrre den balance mellem sikkerhed og fleksibilitet, som de fleste iagttagere opfatter som en særlig styrke ved den danske model. Et blik på de aktuelle reformtendenser kan godt inspirere til bekymringer:

Nedtoning af aktiverings- og uddannelsesaktiviteter for ledige og i stedet fokus på kortsigtede effekter (uddannelse dur ikke, motivering vigtigst)
Smuldrende generøsitet i velfærdssystemet (starthjælp, kontanthjælpsloft, integrationsforlig og faldende kompensationsgrad) begrundet i det stærke fokus på økonomiske incitamenter for ledige.
Mindsket offentligt ansvar for efter- og videreuddannelse af beskæftigede?
Strukturreformen på beskæftigelsesområdet?

Selv om "flexicurity"-begrebet som omtalt ovenfor beskrives i Velfærdskommissionens rapporter, er budskabet om, at sikkerhed og fleksibilitet i den danske model virker gensidigt understøttende, kun i begrænset omfang vejledende for Kommissionens forslag i forhold til arbejdsmarkedet. Som det også fremgår af

det første citat ovenfor, kommer frygten for misbrug af sikringsordninger i forgrunden. Flere forslag sigter således direkte mod at reducere sikkerhedselementet i dagpengesystemet (for eksempel gennem forkortelse af dagpengeperioden, udvidet brug af lavere ydelser til unge og stramning af reglerne for dagpenge til ældre ledige).

Derimod er tanker om at øge indkomstsikkerhed for grupper af ledige i dagpengesystemet stort set fraværende hos Velfærdskommissionen, der f.eks. ikke fokuserer på den gradvise mindskelse af kompensationsgraden, der har kendetegnet det seneste årti, eller på hensigtsmæssigheden i den nuværende profil i dagpengeydelsernes kompensationsgrad.

Også forestillingen om at arbejdsmarkedspolitikken kan bidrage til en generel opkvalificering af både de ledige og de beskæftigede, er nedtonet hos Velfærdskommissionen:

"Aktiv arbejdsmarkedspolitik, herunder aktiveringstilbud, fokuserer i mindre grad på de direkte økonomiske incitamerter for den ledige, men fremmer dels jobsøgningen ved at "beskatte fritiden" for den ledige og fremmer dels også jobmatchet ved anvendelse af f.eks. arbejdspraktik og jobtræning. Når den lediges fritid mindskes som følge af aktivering, er det med til at gøre ordinær beskæftigelse mere attraktiv. Tilgangen er imidlertid ressourcekrævende, og effekterne af den aktive arbejdsmarkedspolitik og de incitamerter, den frembringer, skal derfor afvejes i forhold til de offentlige udgifter, som politikken medfører."

Regeringens velfærdskommission: "Fremtidens velfærd – sådan gør andre lande", Analyserapport 2005, p. 123

Selv om der antydes muligheden for et bedre jobmatch, er fokus her ikke på indholdet i den aktive indsats, men på den mindskede fritid, som deltagerne i aktivering oplever. Når man betænker mange års diskussion om de opkvalificerende effekter af aktiv arbejdsmarkedspolitik, er det overraskende, at Velfærdskommissionen ikke tager dette aspekt mere med i sine overvejelser, der heller ikke rummer mange ord om velfærdsstaten som aktør i forhold til voksen- og efteruddannelse eller til livslang læring.

Også den rolle, som offentlige serviceydelser til pleje og omsorg af børn, ældre og syge, spiller for opretholdelsen af et højt beskæftigelsesniveau for især den kvindelige del af befolkningen, er underspillet i Velfærdskommissionens række af forslag.

4. Gå på listefod i glasbutikken!

Konklusionen på disse overvejelser er, at det selvfølgelig altid er fornuftigt at gøre sig overvejelser om pågående forandringsprocesser og fremtidige udfordringer. Men det er lige så vigtigt at skærpe opmærksomheden over for de elementer i en given samfundsmodel, som er velfungerende, og for de samspil og balancer mellem elementerne i den samlede samfundsstruktur, der skaber en høj institutionel konkurrenceevne og dermed mulighed for succesfulde omstillingsforløb.

Uden et klart blik for det samspil mellem aktører og institutioner, som skaber "sammenhængskraft" og "social kapital", risikerer man at reformiveren fører til indgreb, der ud fra en rent økonomisk logik kan forekomme velbegrundede, men som på sigt eroderer grundlaget for et på mange måder velfungerende samspil mellem arbejdsmarked og velfærdsstat i Danmark.

Oplæg til konferencen "Velfærd fremover - en udfordring" –Af Birte Bech-Jørgensen

En konklusion på de fire høringer er, at de stadig flere ældre ikke helt mekanisk giver højere samfundsmæssige udgifter.

Indenfor sundhedsområdet kommer det først og fremmest an på sociale, helbredsmæssige og kulturelle forhold, dvs:

- hvor funktionsdygtige, svækkede eller syge den ældre befolkning vil være
- hvordan servicearbejdet på ældreområdet skal være
- hvordan indsatsen på pleje og omsorgsområdet organiseres.

Samtidig med at mange yngre ældre bliver raskere, øges andelen af meget gamle og stærkt svækkede lidt. Men det er først i de sidste to leveår, at det store plejebehov ligger.

En positiv udvikling forudsætter to ting:

1. At vi tænker i livsforløb. Det er vi ikke vant til, men det er nødvendigt for at kunne tænke langsigtet.
2. At vi forebygger funktionsstab eller sagt på en anden måde: styrker funktionsevnen, og det kan gøres for relativt få midler.

Der er evidens for, at en forebyggende indsats mod det, der er blevet kaldt "rust og slid", har stor effekt, også selvom investeringerne er beskedne

En forebyggende indsats gælder også for plejepersonalet.

Velfærdskommissionens analyse og hovedkonklusioner, af Bente Hyldahl Fogh

- VKs analyse og hovedkonklusioner med hensyn til fremtidens sundhedsudgifter og de sundhedspolitiske konsekvenser af de demografiske ændringer.

Sundheds- og ældreomsorg er et af de vigtigste velfærdsområder i fremtidens samfund. Men udfordringerne er mange:

Hvad vil presse udgifterne opad

- Demografien vil i sig selv presse udgifterne i vejret
- Længere levetid vil ikke mindst presse udgifterne i vejret
- Der er større selvoplevet sygelighed i befolkningen
- Der er en fortsat stigning i antallet i befolkningen med kroniske sygdomme
- Der er fortsat stigning i de uheldige livsstilsfaktorer som f.eks. fedme, som medfører øget sygelighed
- Der vil til stadighed være en række videnskabelige landvindinger som også vil lægge pres på udgifterne (teknologifaktoren)
- Globaliseringen – større gennemsigtighed og viden om hvad der sker i verden vil øge forventningerne til hvad der skal stilles til rådighed i Danmark.
- Pres på den "forsinkelseskultur" (længe om at lancere ny medicin og behandlinger) vi også har på sundhedsområdet

Hvad vil presse udgifterne nedad

- Vi lægger også liv til årene (forbedret helbred) og ikke bare år til livene
- De videnskabelige landvindinger (teknologifaktoren) vil også gøre sundhedsvæsenet billigere
- Større vilje til selv at finansiere sundhedsudgifter i takt med stigende velstand og et øget forsikringsmarked
- Forebyggelsestiltag har et potentiale til at sænke udgifterne – hvis det lykkes

Det er sandsynligt, at presset opad vil være større end presset nedad. Det må derfor forudses, at et af formålene med at gennemføre velfærdsreformer (jfr. professor Torben Andersens indlæg) er at skaffe råderum til det fortsatte behov på sundhedsområdet og ældreomsorg.

Det kan især gå hen og blive en vigtig prioritering om vi i den offentlige sektor lægger lige så meget vægt på overførselsindkomster som på tidssvarende og rettighedsorienteret offentlig service på et højt kvalitetsniveau. I dag er overførselsindkomsterne lovbundne, reguleres med realindkomsten i samfundet, og den offentlige service bliver dermed let residualen: "hvad er der så råd til".

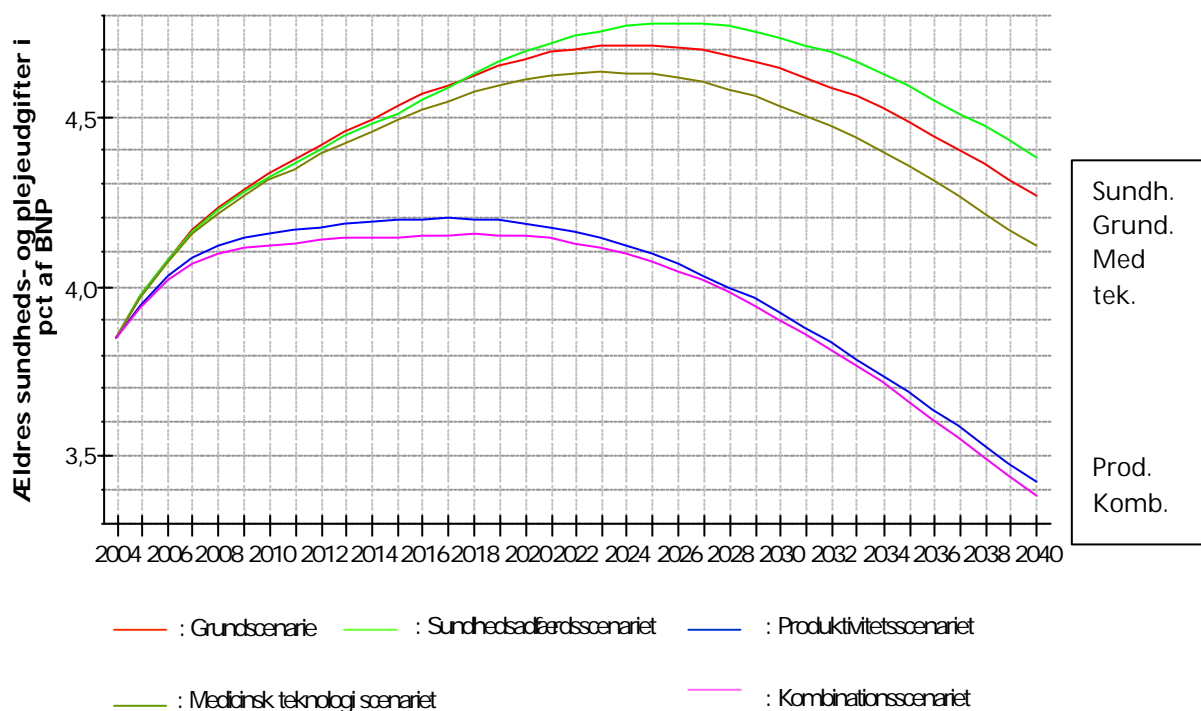
Den offentlige sundhedssektor vil fortsat i VKs model for fremtidens samfund spille en stor og vigtig rolle. Det forpligter samtidig til at sikre, at den offentlige sundhedssektor fungerer effektivt både som producent, bestiller, myndighed og arbejdsgiver.

Sundheds- og plejeudgifter til ældre – scenarier for fremtiden Af Lars Odd Petersen

Mens vi kan være sikre på, at vi bliver flere ældre i Danmark i løbet af de kommende 35 år, så er det ikke givet at de offentlige udgifter til ældres forbrug af sundheds- og plejeydelser vil lægge beslag på en større andel af samfundets samlede ressourcer end de gør i dag. Livsstilsændringer, forbedret behandlingsteknologi, flere ældre uden funktionsindskrænkninger, produktivitetsstigninger og andre forhold kan nemlig også få stor indflydelse på sundheds- og plejeudgifterne i fremtiden.

Det viser analyser i et projekt gennemført af DSI i et økonomisk samarbejde med Ældre Sagen og Pfizer. Her beskrives, hvordan de ældres sundhedstilstand og udgifterne til deres pleje-, omsorgs- og sundhedsydelser under forskellige forudsætninger (scenarier) kan forventes at udvikle sig frem til 2040 i Danmark.

I **grundscenariet** er fremskrivningen baseret på den nuværende medicinske teknologi, det nuværende sygdomsbillede, den nuværende sundhedsadfærd og den nuværende organisering og produktivitet i sundhedsvæsenet. De samlede sundheds- og plejeudgifter for 65+ årige udtrykt som andel af BNP vil vokse fra 3,85 procent i 2004 til 4,27 procent i 2040.

I **produktivitetsscenarioet** antages, at produktiviteten i sundhedsvæsenet stiger med 1,5 procent om året, svarende til det krav til produktivetsforbedring, der indgår i regeringens og amternes aftale om amternes økonomi for 2005. Der er ikke antaget nogen forbedringer i produktiviteten på plejeområdet. Stigningen i sundhedsudgifterne til de 65+ årige frem til år 2040 er mindre end i grundscenariet. Den lavere vækst i de samlede sundheds- og plejeudgifter til ældre indebærer at de i 2040 blot udgør 3,42 procent af BNP.

I et **medicinsk teknologi scenarium** antages det, at den medicinsk teknologiske udvikling vil reducere overdødeligheden, forøge helbredelsen, reducere antallet af genindlæggelser og/eller forøge andelen af befolkningen med god mobilitet inden for sygdomsgrupperne hjerte/karsygdomme, kræft, apopleksi og demens. Fremskrivningen af scenariet viser at de samlede sundheds- og plejeudgifter i 2040 udtrykt i procent af BNP svarer det til 4,12 procent.

Kombinationsscenarioet, der under ét inddrager sundhedsadfærdsscenarioet, produktivitetsscenarioet og scenariet med medicinsk teknologi genspejler effekterne fra sundhedsadfærdsscenarioet og medicinsk teknologi scenariumet. Sundheds- og plejeudgifternes andel af BNP falder til 3,38 procent af BNP i 2040.

Fremskrivningerne er behæftet med væsentlig usikkerhed, og der er variable, fx udgifterne til ny (dyr) teknologi, som der end ikke kan gives et skøn for, og som derfor ikke indgår i fremskrivningerne. I denne sammenhæng er det værd at være opmærksom på, at fremskrivninger baseret på mere aggregerede beregninger og uden eksplicite antagelser for udviklingen i sundhedsadfærden, den medicinske teknologi og produktiviteten ikke reducerer denne usikkerhed. Snare tværtimod.

Beregningerne for de fire scenarier viser, at de samlede sundheds- og plejeudgifter for 65+ årige både kan vokse hurtigere og langsommere end BNP, afhængigt af hvilke antagelser der lægges til grund. Man kan derfor *ikke* på baggrund af de gennemførte fremskrivninger konkludere, at det er givet, at der vil opstå et udgiftspolitisk pres på grund af øgede udgifter til pleje og behandling af ældre.

Rapporten kan downloades fra www.dsi.dk.

Deltagerliste

Abelone Løgstrup	ÆldreForum
Adam Johansen	Den Sociale Højskole, CASA
Anita Mikkelsen	Kommunal Aarbog
Anne-Lise Wagner	Indenrigs- og Sundhedsministeriet
Ann-Lene Aagaard	OK-Fonden
Arly Christensen	Netværksgruppen
Astrid Fischer	Danmarks Radio
Astrid K. Rasmussen	Indenrigs- og Sundhedsministeriet
Bent Lindvig	KMD A/S
Bente Schwartz	
Birgitte Graham	Ældrerådet Indre By
Birgitte Skovmand Nielsen	AF Roskilde Regionen
Bodil Ludvigsen	Dansk Sygeplejeråd
Charlotte Andersen	FT's 2. udvalgssekretariat
Charlotte Lauridsen	Arbejdsmarkedsstyrelsen
Christine E. Swane	Syddansk Universitet
Christian Brandt Pedersen	Danmarks Radio
Christopher Arzrouni	Socialministeriet
David Budtz Pedersen	Forskningsstyrelsen
Dorte Høeg	Videncenter på Ældreområdet
Elisabeth Bruun Olesen	FOA - Fag og Arbejde
Else Winther-Andersen	OK-Fonden
Erik Matzen	Reuters
Eva Hammerby	Indenrigs- og Sundhedsministeriet
Flemming Kosakewitsch	Forsikringsmæglerforeningen i Danmark
Finn Skriver Frandsen	FT's 2. udvalgssekretariat
Gitte E. Olsen	Ældremobiliseringen
H. C. Rasmussen	A3A
Hans Kornø Rasmussen	
Hans-Jacob Randskov	Pfizer Danmark
Helle Marie Leisner	AF Roskilde Regionen
Henrik Skovsted Iversen	Arbejdsdirektoratet
Henrik Thorning	Indenrigs- og Sundhedsministeriet
Hugo Vandet	Frederiksberg Ældreråd
Ida Bang Andersen	Fagligt Fælles Forbund
Ida Brønden Berg	Dansk Sygeplejeråd
Inge-Lise Hansen	Dansk Sygeplejeråd
Irene Odgaard	TR's repræsentantsk., 3F

Ivan Christensen	Codan Pension
Jarle Skjørestad	Stortinget, Norge
Jens Højgaard	Ældre Sagen
Jens Thorsen	Den kristelige fagbevægelse
Jesper Jespersen	RUC: Inst.f.Samfundsøko. og Planlægning
Jesper Randbæk Christensen	Finansforbundet
Jesper Tynell	Orientering og Markedspladsen på P1
Jette Audun-Olsen	Ældre Sagen
Joanna Rønn	FOA - Fag og Arbejde Sektion for Samfundsforhold og Økonomi
Jytte Hougaard	HK/Danmark
Jørgen Green	Københavns Universitet
Jørgen W. Nørregaard	Ældrerådet i Fredensborg-Humlebæk
Karl Ove Aarbu	TrygVesta
Kim Bonde Hansen	Arbejdsdirektoratet
Kirsten Feld	Sammenslutningen af Ældreråd i DK
Kirsten Plambech	De Samvirkende Invalideorganisationer
Kristian Hertz	Indenrigs- og Sundhedsministeriet
Knud Kingo Christensen	Ældremobiliseringen
Kristian Birk	Nordisk Råd
Lars Bisgaard Schmidt	Teknologisk Institut
Lars Wonsild Pedersen	Det Konservative Folkeparti
Lea Groth-Andersen	FOA - Fag og Arbejde
Leif G. Lytken	Dansk Rehab Gruppe
Lene Koldby Nielsen	Odense Kommune
Lene Munch-Petersen	NovoZymes A/S
Lis Bauer	Bispebjerg Ældreråd
Lisbeth Baastrup	FTF
Lise Helweg	Venstres Social- og Sundhedsudvalg
Lise Høst	Omsorgsorganisationernes Samråd
Lise Jensen	Albertslund Kommune
Lone Vingtoft	Amtsrådsforeningen
Lotte Phillipson	ÆldreForum
Mads Jakob Norup Grunnet Hansen	Indenrigs- og Sundhedsministeriet
Mads Vestergaard	Arbejdsdirektoratet
Margareta Levin	Ældre Sagen
Margrethe Kähler	Storbritanniens Ambassade
Marianne Hedegård	Bispebjerg Hospital
Marianne Schroll	Freelanceskribent
Martin Deichmann	Videnscenter på ældreområdet
Merete Platz	Gladsaxe Kommune
Mette de Bang	Politisk Økonomist Sekretariat KF
Mette Holm Sørensen	Ældre Sagen
Mette Nørgaard	De Samvirkende Invalideorganisationer
Mette Raun	OK-Fonden
Michael Brostrøm	

Mikkel Larsen Morten Hartmann	Codan Pension Erhvervs- og Selskabsstyrelsen
Niels Gæmelke Nils Groes	Danmarks Lærerforening Danmarks Pædagogiske Universitet
Ole Bech Lykkebo	DJØF
Peter G.H. Madsen Peter Høeg Brask Peter van Führen Poul Erik Nielsen Poul Erik Pedersen Poul Holm-Pedersen Poul Svendborg Sørensen Poul Willumsen	Ugebrevet A4 CSC Danmark A/S TR's repræsentantskab, HTS Arbejdsgiverfor. Københavns Produktionsskole ROCKWOOL FONDEN KU, Tandlægeskolen SL Ældrenetværket Amtsældrerådet i København
Rasmus Ahrenkilde	AAU
Signe Tholstrup Steffen Diemer Susanne Møller Pedersen Søren Gregersen Søren Hansen Thomsen	Socialministeriet Økonomi- og Erhvervsministeriet Forbundet Kommunikation og Sprog Socialministeriet Indenrigs- og Sundhedsministeriet
Tage Mikkelsen Tejs Laustsen Jensen Thomas Jensen Tina Klejs Jensen Tine Andersen Torben Hede Trine Toftgaard Lund	Kommunal Aarbog Dansk Ungdoms Fællesråd De Samvirkende Invalideorganisationers Ungdom De Samvirkende Invalideorganisationers Ungdom Dansk Industri Socialministeriet, Pensionsenheden Socialministeriet, Pensionsenheden
Ulla Christensen Ulla Habermann	Københavns Amt Sundhedsforvaltningen KU – Institut for Idræt
Vagn Jørgensen Aase Olesen	HB-medl. Dansk Magisterforening Videnscenter på Ældreområdet
Oplægsholdere: Bente Hyldahl Fogh Birte Bech-Jørgensen Christen Sørensen Erik Hoffmeyer Helge Hvid	Praktiserende Lægers Organisation Medl. af baggrundsgruppen for FT's fremtidspanel Syddansk Universitet Medl. af baggrundsgruppen for FT's fremtidspanel Medl. af baggrundsgruppen for FT's fremtidspanel, Institut for miljø, teknologi og samfund
Lars Odd Petersen Torben Andersen	DSI, Institut for Sundhedsvæsen Velfærdskommissionen

Teknologirådet:

Bjørn Bedsted

Claus S. Madsen

Ida-Elisabeth Andersen

Janus Sandsgaard

Vivian Palm

Redigeret udskrift af oplæg og diskussion

Marianne Jelved (RV) (ordstyrer):

Jeg har fået den store ære at skulle åbne konferencen og byde velkommen, fordi jeg er den ældste af de politikere, der sidder heroppe, siger de. Og det er jeg meget glad for at få lov til.

Det er den femte konference, som Folketingets Fremtidspanel arrangerer, så det er faktisk en institution, som er ældre end Velfærdskommissionen, bare lige for at sige, at vi ikke er bagefter i Folketinget, når vi diskuterer fremtiden. Det kunne vi også finde på.

Jeg vil også sige velkommen til alle seerne. Danmarks Radio optager hele arrangementet her i eftermiddag og sender det. Så der er mange, der følger.

Vi har delt temaet, hele det store område, op i tre runder. Og modellen er, at vi har tre ledere, som repræsenterer tre forskellige grupper. Der er for at forklare, hvorfor der er tre.

Der er nemlig Fremtidspanelets egen ekspertgruppe, og det er Erik Hoffmeyer et eksempel på, tidligere nationalbankdirektør. Erik Hoffmeyer er faktisk en drivende kraft i Fremtidspanelets egen ekspertgruppe.

Så er der Torben M. Andersen, som er professor, Århus Universitet og formand for Velfærdskommissionen. Det er den anden gruppering, der sidder, der er repræsenteret i hver runde.

Og så er det Christen Sørensen, der også er professor og fra Syddansk Universitetscenter og kendt for mange andre opgaver bl.a. Arbejderbevægelsens Erhvervsråds opgaver, hvis jeg må sige det på den måde. Og du repræsenterer så den tredje gruppe af eksperter heroppe, som vi kunne kalde sådan den mere alternative, uafhængige, som ikke er bundet op ved sidde enten i Velfærdskommissionen eller i Fremtidspanelets egen ekspertgruppe.

Og det er jo for at få bredde i de synspunkter, som selvfølgelig må være omkring de her store temaer, som vi står over for at skulle træffe beslutninger om og lave aftaler om her de kommende måneder.

Så vil der være et panel af folketingsmedlemmer. Her der er John Dyrby fra Socialdemokratiet, som sidder yderst her til venstre. Og så er der Flemming Damgaard fra Venstre. Og så er der mig selv, som hedder Marianne Jelved og repræsenterer Det Radikale Venstre.

Og hver programrunde har så også tre folketingsmedlemmer, så alle partier på en eller anden måde er dækket ind, fordi vi skal vise, hvordan det samarbejdende folkestyre kan fungere, endog når der er fjernsyn på, i god fordragelighed, selv om vi selvfølgelig har forskellig opfattelse af, hvad der er de gode løsninger. Men det skal vi samarbejde om.

Og i det her papir, som Teknologirådet, som jo er ramme, kan man sige, for Fremtidspanelet og er dem, der hjælper med mange forskellige ting, når vi arbejder i Fremtidspanelet, der kan I også læse en hel del af de ting, som jeg allerede har sagt, og hvem de forskellige eksperter repræsenterer. Det, I ikke kan læse, det er de folketingsmedlemmer, som kommer, fordi det er lavet om helt til allersidste øjeblik, men de vil have deres navneskilte på her, som dem vil jeg ikke forvirre med at nævne på nuværende tidspunkt.

Så det er lidt om dagen, og vi er blevet lidt forsinket på grund af sikkerhedsforanstaltningerne herinde. Det tager lidt længere tid at komme igennem slusen end i gamle dage. Det beklager vi, men sådan er det. Men vi lover at slutte til tiden under alle omstændigheder. Og derfor vil tiden, som jeg jo står her og bruger, gå fra debatten, så derfor vil jeg holde inde nu og slutte med at sige hjertelig velkommen til jer alle. Og vi ved, at der kommer nogen ind lidt efter lidt. Vi håber, det kan foregå stille og roligt. Og det er dig, Erik Hoffmeyer, der har ordet først.

Erik Hoffmeyer (professor, medlem af baggrundsgruppen for Folketingets Fremtidspanel):

Jeg er blevet bedt om at komme med nogle indledende bemærkninger om det arbejde, som Fremtidspanelets tog til behandling. Det var sådan, at jeg var med i en baggrundsgruppe, som formulerede spørgsmålene og oplægget til debatterne.

Nu er det sådan, at vi ikke havde nogle bevillinger af nogen art, så vi måtte nøjes med at skove eller finde ud af, hvad andre mente, og der trak vi på finansredegørelsen. Vi trak på det, det økonomiske ministerium, på Det Økonomiske Råd, på DREAM-gruppen og på en publikation, som var lavet af regeringen. Det var det ene område, nemlig det rent tekniske, statistiske, hvor vi trak på de organer, der havde beskæftiget sig med prognoserne.

Det andet var, at vi fik indkaldt over 50 personer, som afgav forklaringer og kom med vurderinger over for Folketingets Fremtidspanel. Og det var et meget bredt område. Det var ikke alene økonomer, Torben Andersen var også med blandt dem, men det var også biologer og læger, sociologer osv., sådan at den vurdering, vi lagde op til, var en, som ikke bare alene skulle tage på det økonomiske, men også tage på et bredere perspektiv.

Det er sådan, at vi kan sige om selve problemstillingen, der er det første punkt, som jeg vil sige noget om, at de tekniske vurderinger fra de organer, som jeg har nævnt, var nogenlunde enige om, at vi i løbet af 25-30 år ville få en væsentlig forøget andel af ældre personer i samfundet.

Jeg vil godt sige, at der har været nogle ordentlige skæverter i prognoserne, hvis man går tilbage i tiden, så man skal ikke tro, at prognoser er noget, der er sikkert. Jeg kom til at sige engang, at jeg er prognoseresistent, idet jeg har set så mange prognoser i mit liv, som alle er gået fejl. Og derfor vil jeg altid tage forbehold over for prognoser.

Men når man tager materialet, som vi fik præsenteret, så må man sige, at der var en sådan rimelig grad af enighed om, at den såkaldte ældrebrøk, eller ældreforholdet i befolkningen, ville vokse betydeligt, hvor man i tælleren har de ældre - man sætter en eller anden grænse, 60, 61, 65 eller et eller andet i tælleren, og så i nævneren har man et eller andet udsnit fra 15-65 eller til 60 af personer i den såkaldte arbejdsdygtige alder. Den ældrebrøk, den vil stige kraftigt, sådan at man måtte regne med, at op mod en 50 pct. forøgelse af de ældre ville komme til at karakterisere perioden frem til 2030, 2040.

Så kan man sige, hvor alvorlig er den udvikling? Og det afhænger naturligvis af, hvordan man vil behandle de ældre. Hvis det er sådan, at man vil behandle dem på nøjagtig samme måde som i dag, og det vil sige, at hver ældre skal have den samme andel af nationalproduktet, som de har i dag, så er det klart, at hvis det kommer mange flere til, ja, så er der ikke nationalprodukt nok til dem. Altså, enten måtte man skære ned, på en eller måde regulere, eller også måtte der overføres mere fra den såkaldt aktive gruppe, 15-65, til de kommende ældre.

Nu er det jo sådan, at der allerede i det nuværende system er nogle ting, der bevirker, at man ikke får fuld kompensation til folkepensionen - det skal jeg lade være med at gå i detaljer med, det kan man læse forskellige steder - sådan at der er en vis, hvad skal vi sige, forsinkelse eller en reduktion af kompensationen.

Men det, man kom frem til, var, at hvis det skulle ske udelukkende som overførsel fra den aktive del af befolkningen til de ældre, at så var der tale om 5 pct. af nationalproduktet til den tid.

Der står i det oplæg, som jeg er kommet med, som er blevet omdelt, at det betragtede Folketingets Fremtidspanel som overkommeligt. Nu er det jo ikke sådan, at de politikere, der sad der, var ansvarlige for det, men det står i vores sammendrag. Det sammendrag som baggrundsgruppen lavede efter de mange høringer. Selvfølgelig har ikke alle været enige om det, men vi har brugt ordet overkommeligt.

Hvordan kan det være, at vi siger, det er overkommeligt? Det hænger sammen med, at man i den periode kan regne med, men det er jo heller ikke sikkert, man kan regne med en fordobling, op mod en fordobling af nationalproduktet. Det vil sige, at den materielle levestandard kan cirka fordobles. Og i det perspektiv, så vil det sige, at 5 pct., var noget, der var overkommeligt.

Det kan godt være, det er selvfølgelig ikke behageligt, hvis man skal sætte skatterne i vejret. Det er det aldrig, men hvis man tænker sig, at levestandarden fordobles, så er en overførsel af den størrelsesorden er overkommelig.

Man kan sige, at baggrunden yderligere var, at der var stort set politisk enighed om, at det var en god idé under perioden her i det første tiår af 2000-tallet at reducere den offentlige sektors gæld. Så ville betjeningen af den offentlige sektors gæld skabe luft, og så ville man kunne dække i hvert fald envis

del af de øgede omkostninger ved den øgede andel af ældre i befolkningen. Og så ville den skatteudskrivning, der skulle til for at dække resten af den, være mindre end de 5 pct. af nationalproduktet.

Det er forklaringen på, at vi brugte ordet overkommelig. Men jeg gentager, at det var ikke alle vidnerne, om jeg så må sige, de eksperter, der kom fra panelet, der var enige i den vurdering.

Mit andet punkt er så, hvis man synes, at det er for ubehageligt at skulle se i øjnene, at man får sådan et transfereringsbehov, hvad kan man så gøre? Nu kan jeg ikke i denne her forbindelse gennemgå alle de forskellige ting. Der er mange, mange forskellige områder, hvor man kan sætte ind.

Men der er to-tre ting, der er centrale. Det skulle gerne fremgå af det, der står på lærredet deroppe. Det første er, at man kunne prøve at påvirke tilbagetrækningsalderen. Det er jo sådan, at man regner med, at folk trækker sig tilbage fra arbejdsmarkedet i en alder 60-61 år, og hvis det er sådan, at den gennemsnitlige levetid forlænges væsentligt, så kunne det være rimeligt at sige, at så skal man i hvert fald ikke, fra det offentliges side, belønne folk, gennem en folkepension eller efterløn eller nogle andre ting, for at trække sig tidligt tilbage. De kunne godt blive noget længere på arbejdsmarkedet. Det har været filosofien.

Det er noget, som ville påvirke ældrebrøken eller ældreforholdet, som vi talte om før, temmelig meget, fordi det vil både reducere tælleren og forøge nævneren, og så vil brøken altså af to grunde blive mindre. Så den økonomiske belastning vil blive mindre, hvis man kan forøge tilbagetrækningsalderen.

Andre ting ville være, hvis man kunne forøge beskæftigelsen blandt dem i den 15 til 65-årige aldersgruppe, som er på overførselsindkomster. Og der er en stor del, der er på kortvarige overførselsindkomster, og dem kunne man måske også påvirke. Der er indvandrere, og der er andre, der er på kontanthjælp. Så det er de største felter, hvor man kunne prøve at sætte ind.

De to forhold her, selve problemstillingen, som jeg har gennemgået, med de 5 pct. og de områder, hvor man med god effekt kan sætte ind, var stort set ukontroversielle under høringerne. Så kommer man til incitamenterne, og det er der, der skilles vejene, i det jeg under punkt 3 har nævnt betalinger og arbejdsmarkedets indretning.

Jeg skal ikke gå meget i detaljer med det, fordi Helge Hvid senere vil komme ind på detaljerne i dette spørgsmål. Men jeg vil dog sige, at det, der prægede tankegangen i Fremtidspanelet, var, at man blev påvirket af, at det virkede, som om folk i stigende grad planlægger deres alderdom.

Hvis det er tilfældet, så er det jo ikke sådan, som man tænkte sig i gamle dage, da man startede på folkepensionen langt tilbage i slutningen af det nittende århundrede, at man siger, at folk er brugt op, når de er 60 år eller deromkring, så er der simpelt hen ingen anden vej. Men nu, hvor folk i den ældre alder både er mere vitale og sunde, så planlægger de hvordan de vil tilbringe deres alder.

Og der er det vigtigt at sondre mellem det, man kan kalde de materielle goder, og så de immaterielle goder. De materielle goder, der jo navnlig registreres i nationalproduktet, og hvor man siger, der kommer måske en forhøjelse til det dobbelte i løbet af denne periode, står over for de immaterielle goder.

Og de immaterielle goder, det er sådan noget som familie og helbred og interesser og alt sådan noget, som ikke normalt indgår med priser i systemet, hvorimod de materielle i langt højere grad indgår i prissystemet. Det vil sige, at man får en væsentlig forøgelse af de materielle goder, og det vil sige, at de kommer til at veje mindre i forhold til de immaterielle goder.

Det var en af de væsentligste årsager til, at vi drejede hen i retning af at sige, at hvis man skal gøre sig håb om at kunne fastholde folk længere på arbejdsmarkedet, må man gøre noget ved arbejdsmarkedets indretning, idet det fremgik ret tydeligt, at selve forholdene på arbejdsmarkedet, de vilkår, der bydes folk, der i den alder skulle blive på arbejdsmarkedet, er af meget stor betydning.

Det er sådan noget som fleksibel arbejdstid, at man kan gå ned på en mindre arbejdsuge end den, der er karakteristisk for de yngre, og at man kan få mere indflydelse på sit arbejde. Og derfor var det væsentligt for os at understrege, at det forhold, at de immaterielle ting kom til at spille en større rolle, må modsvares eller opvejes til en vis grad af, at man ændrer på indretningen på arbejdsmarkedet.

Jeg kommer derefter til det sidste, nemlig holdningsændringer. Det var meget væsentligt for de allerfleste, der afgav erklæringer og oplysninger for Fremtidspanelet, at man lever i en forestillingsverden, som går tilbage til slutningen af det nittende århundrede om, at man er brugt op, når man kommer op til de ca. 60 år, mens den forestilling om, at det er en diagnose, at alderen, ødelægger folk, er forkert efter de fleste eksperters opfattelse.

Man siger, sådan for at gøre det meget enkelt, funktionsevnen for det enkelte menneske op til i hvert fald 90 år afhænger mere af, hvordan man har ført sit liv, eller hvad man er kommet ud for af mere tilfældige ting, end af selve alderen. Og det vil sige, at man skal betragte det her mere i livsforløbs perspektiv og ikke i et aldersperspektiv. Og det vil sige, at man må ikke lave den sondring og sige, de unge, de har en helt anden eksistens end folk, der er lidt ældre.

Så kan man spørge mig til sidst, hvor blev så folkepensionen af i hele det her. Men det er jo altså en udvikling i tankerækken, som går i retning af, at det er vilkårene på arbejdsmarkedet, det er den måde, man betragter de ældre på, der er det væsentlige. Hvor bliver så folkepensionen og efterlønnen af, som man har spurgt om i den titel, jeg har fået?

Og der vil jeg sige, at selvfølgelig forsvinder den ikke, men vægten er blevet lagt over på noget andet end det rent økonomiske. Og det, man ville sige om folkepensionen, ville være, at hvis man vil lade folk indrette sig sådan, at de optimerer deres behovsfunktion, og det er jo sådan noget fundamentalt i økonomien, så må de vælge mellem de materielle goder, de immaterielle goder, og så må man kunne regulere folkepensionen efter det mønster. Man må simpelt hen sige, at man kan fastsætte folkepensionen på et eller andet alderstrin og så sige ja, men altså hvis I vil arbejde noget længere, så giver det en kompensation i form af en forøget folkepension, og lidt kortere, så bliver den mindre. Men så kommer det til at indgå som et almindeligt led i den optimering af behovsfunktionen, som man tilstræber, eller den måde man ønsker at indrette sit liv på.

Ordstyrer:

Tak til Erik Hoffmeyer. Så er det Torben M. Andersen.

Torben M. Andersen (professor, Århus Universitet, formand for Velfærdskommissionen):

Tak for det, og tak for muligheden for at komme her i dag og fortælle lidt om Velfærdskommissionens perspektiv på de udfordringer, vores velfærdssamfund står overfor.

Nu har der jo heldigvis været en del debat omkring de her ting, siden vi kom med vores forslag i starten af december, så jeg kan næppe afsløre de helt store chokerende nyheder i dag. Men jeg vil gerne forsøge at give lidt perspektiv på den måde, kommissionen har tænkt på tingene, og som også er nogle perspektiver i den diskussion, der så er utrolig vigtig om, hvad vi skal gøre? Hvad er det for nogle ting, som vi ønsker at ændre på?

Og der kan der være mange synspunkter, mange holdninger og mange politiske prioriteringer, der kommer ind. Og i den proces kan det være vigtigt at holde fast på nogle pejlemærker og nogle udviklingstræk i vores velfærdssamfund, som selvfølgelig har mange løsninger. Der er ikke kun en løsning, der er ikke kun et facit her, fordi det til syvende og sidst er nogle politiske prioriteringer.

Velfærdskommissionens opgave var sådan set tredelt. Vi blev bedt om at se på de udfordringer, vi har og står overfor, vi blev bedt om at vurdere størrelsesordenen af dem, vi blev bedt om at komme med nogle konkrete bud, og så blev vi bedt om at forsøge at skabe grundlaget for at få en bred offentlig debat omkring de her ting.

Og det er jo det, vi har forsøgt ved en række delrapporter, at deltage i møder og foredrag osv. Og det, jeg mest vil i dag er, at snakke lidt om udfordringerne, mest den omkring demografi og så en lille smule om nogle hovedlinjer i forslagene, så meget som tiden nu tillader.

Lad mig lige starte med at vise en figur. Det var egentlig det, som Hoffmeyer nævnte, hvis man kigger på befolkningens alderssammensætning og ser, hvordan det udvikler sig, så har jeg her en figur, der viser, hvor mange 65-årige eller ældre man regner med er i samfundet i forholdet til dem, man i meget bred forstand normalt vil sige de erhvervsaktive, nemlig aldre fra 16 til 65. Det er en ret bred grup-

pe, fordi det er ikke sikkert, det er en god idé at lukke så mange 16-årige ind på arbejdsmarkedet. Men det er sådan ren demografi. Og den udvikler sig på den her måde.

Og det, der sker, det er, at der kommer en ret kraftig stigning her. Der bliver flere ældre, og det er nogle små årgange, der er på vej ind på arbejdsmarkedet. Bare lige for at give et pejlemærke på tallene bag denne her figur, hvis vi springer frem til 2040 - det er et pænt stykke - men der vil der være ca. 400.000 flere, der er 65 år eller ældre. I dag er der ca. 800.000, så det er en forøgelse på ca. 50 pct.

Det siger sig selv, jo længere man kigger frem her, jo mere usikkerhed er der. Men demografien et langt stykke frem kan forudsiges med meget stor sikkerhed. Den, der fylder 65 år i år 2040, er altså en, der fylder 31 i løbet af i år. Så der er nogle ting her, man sådan har en vis styr på. Men det siger sig selv, jo længere man kigger frem, jo mere usikkerhed er der.

Den anden ting, der er vigtig omkring den her figur, det er, at hvis man deler den op, den ene del, og det er en del, der har været diskuteret meget, de store efterkrigsårgange, og den anden del, det glædelige er at gennemsnitsdanskeren lever noget længere, og hvis I så kigger på den gule, der bliver tegnet op her, det var, hvordan det her vil udvikle sig i det forhåbentligt meget tænkte tilfælde, at levetiden ikke stiger i forhold til i dag.

Og det, man så kan se er, at de to kurver, de skilles ad på et tidspunkt, og den begynder lige så stille at arbejde sig nedad. Og pointen er, at det er den første strækning, det er trukket af de store efterkrigsårgange, og på den lidt længere bane, så er det den stigende levetid.

I den her beregning, der er det ca. en levetidsstigning, der svarer til 1 måned om året. Hvis man kigger på tallene de sidste 5-6 år eller kigger på de fremskrivninger, FN laver, så er der noget, der tyder på, det måske er lidt til den lave side, og det skulle måske være svarende til 2 måneder eller noget i den stil. Det er der ingen, der kan vide. Men at der er en bevægelse i den retning, det er ret sikkert.

Hvis man så stiller sig selv det spørgsmål, at når vi har den store forskydning i befolkningen og netop har et velfærdssamfund, der fungerer på den måde, at vi har nogle individuelle rettigheder, og vi typisk trækker på dem, når vi er børn, unge og ældre, og vi primært finansierer det via dem, der er aktive og går på arbejdsmarkedet og bliver beskattet ud af deres indkomst, ja, så kommer der en ret stor forskydning i det finansielle balancepunkt i velfærdssamfundet, og det er det, den kurve, der kommer op nu. Den viser forskellen mellem indtægter og udgifter for den offentlige sektor, som en andel af den samlede indkomst, altså bruttonationalproduktet, og det kører på den her måde. Så vi har en god udgangssituation, der er overskud, men stille og roligt så løber udgifterne fra indtægterne.

Og der skal I lige være opmærksomme på, at det her, det er sådan en ret forsigtig fremskrivning, fordi det er med eksisterende velfærdsordninger i forhold til de ønskesedler, man kan se på mange områder, og også noget af det, der er kommet frem på det seneste, vil vi gerne gøre noget mere, forskning, uddannelse, sundhedsvæsen osv., det kan alt sammen være meget velbegrunderet, men det er jo så ekstra krav til velfærdssamfundet, som ikke er regnet ind i det her.

Jeg understreger igen: Der er selvfølgelig usikkerhed omkring det. Det er ikke det præcise tal i et bestemt år, der er interessant her, vi vil lave utrolig mange af denne her slags: Hvad nu, hvis det ene og det andet udvikler sig på den ene eller den anden måde, og så kan man generere sådan nogle kurver og en hel masse andre tal selvfølgelig, og pointen er, at de har alle sammen den der profil, der er nogle, der er stejlere, og der er nogle, der er lidt fladere, men de har alle den profil.

Og den måde, man også kan tænke på det på, og det er lidt relateret til det, Hoffmeyer sagde i indledningen, at det her må man ikke tænke på som en prognose. Det er et beslutningsværktøj. Det her er interessant, fordi vi i tide skal diskutere, hvordan ønsker vi velfærdssamfundet indrettet, fordi vi så på den måde kan forme og påvirke udviklingen.

Og så alene af den grund kommer denne her jo ikke til at holde stik, når vi kigger på den om 5-10 år, forhåbentlig, fordi vi så har truffet nogle beslutninger, der gør, at det kommer til at se anderledes ud, og så kommer alle de andre ting, at verden er usikker, og at der kan ske en masse ting, som vi ikke kan forudse i dag, og det gør der helt sikkert, det har det gjort i fortiden, og det vil være fuldstændig underligt, at det ikke vil ske i fremtiden, men vi er jo nødt til at forholde os til de ting, vi kan se, og agere ud af det.

Så det er lidt, hvis man skal bruge et billede, at jeg skal krydse Rådhuspladsen, og jeg skal over fra den ene ende og over på den anden, og jeg udstikker en kurs, og jeg begynder at gå, og jeg ved godt, at sandsynligheden for, at jeg kan gå på den rette linje hele vejen derover, den er ikke ret stor, for der er også andre, der går på Rådhuspladsen, og jeg bliver nødt til engang imellem at skifte retning, fordi jeg ikke skal støde ind i nogen.

Og sådan bliver vi jo også nødt til i den økonomiske politik, selvfølgelig sker der nogle ting, som vi ikke kan forudse i fremtiden, og som vi må forholde os til. Men der ligger nogle ting her, som er ret markante i kraft af de store demografiske forskydninger, som vi skal forholde os til.

Så det korte af det lange: De eksisterende velfærdsordninger har ikke på sigt en finansiel dækning. Hvis vi lægger andre ting til, som vi kan se ud af den politiske debat, at på grund af forandringer i samfundet, mere velstand osv., så vil vi gerne have mere fri, jamen det har jo den konsekvens, at vi så beslutter noget, der betyder, at vi bidrager mindre til fællesskabets økonomi, fordi fritid ikke er beskattet. Vi stiller løbende krav til det, vi modtager fra den offentlige sektor, altså serviceydelser, udvikler og bliver bedre standarder, og når lægerne kan tilbyde nye behandlingsformer, ønsker vi også, at de bliver brugt osv.; globaliseringen sætter en dagsorden omkring kvalifikationer, uddannelse og forskning, skattesystemet kommer en lille smule under pres, så alt sammen noget, der sådan set kunne lægges oveni her.

En ting, der også er vigtig i denne sammenhæng er, at hvis man kigger en lille smule på sådan hovedtrækkene af den politik, vi har ført i Danmark i nogle år, så har den to hovedelementer.

Det ene, det er, at man har været klar over, at der ville komme det her problem, og derfor har man meget fornuftigt sagt, så må vi rebe sejlene lidt. Det gør vi på den måde, at vi har en gæld, og lad os få afviklet noget af den gæld, så har vi mindre renteudgifter, og så har vi ligesom mere at stå imod med, kan man sige. Det er meget fornuftigt og har været, kan man sige, en af de gunstige ting ved den økonomiske udvikling i Danmark over en årrække, at man har fået ført det, der så også nogle gange kaldes en stabilitetsorienteret politik, så det kan vi glæde os rigtig meget over.

Men det er også klart, at hvis vi kigger fremad, så kan vi ikke løse det her problem ved at blive ved med at spare op og konsolideres os. Hvis vi forsøger, så betyder det, at vi skal bygge en meget stor von And-tank op, og det betyder, at nuværende generationer skal bidrage rigtig meget, for at vi kan sikre, at der er finansiering til nogle fremtidige generationer, der lever længere. Det er heller ikke helt klart, om det er rimeligt. Så derfor kan man sige, at det element har spillet en stor rolle, men det kan ikke alene klare tilpasningen.

Den anden ting, der er central, når man kigger på situationen nu, det er, at vi har et forsøg på at styre den offentlige udgiftsvækst relativt stramt, men den ene del af udgifterne, kunne man sige, det er overførslerne, de er lovpligtige, de er lovfæstede, så de er der.

Det betyder, at hvis man styrer det stramt, og der er nogle, der giver sig selv, jamen så er der noget andet, der må give sig. Og hvad må give sig? Det er servicesiden.

Og det er en af de ting, vi har rejst fra Velfærdskommissionen og har sagt, det er en farlig strategi over en længere årrække, og man kan altid diskutere et enkelt eller to år, man kan altid diskutere, om der er noget, man kan gøre anderledes, om det er de rigtige ting, altså opgaver, der bliver løst osv., men hvis man i en meget lang årrække presser servicesiden, så betyder det, at vi vil vurdere, at den børnepasning, den skole, det sundhedsvæsen, de hospitaler osv., vi kan komme til, simpelt hen ikke har tidsvarende standarder, og det er jo en lige så væsentlig del af velfærdssamfundet, at de opgaver, det offentlige løser for borgerne, har en tidsvarende standard og udvikler sig.

Så derfor ligger der i den forslagspakke, vi er kommet med, et meget væsentligt element, at skabe plads til, at velfærdsservicen ikke bliver presset i den her proces.

Hvis det bliver meget presset igennem en længere årrække, så er det jo en af de ting, der virkelig kan give spændinger i samfundet og jo også kan bringe opbakningen til velfærdssamfundet i spil, fordi der så vil være flere, der føler, jamen de får simpelt hen for lidt for deres skattekrone, og de krav og de forventninger, de har, også til den offentlige service, det er simpelt hen ikke det, de ser, når de møder op i børnehaven eller i skolen eller på plejehjemmet, hvor nu det er.

En fællesnævner i Velfærdskommissionens forslag, det er så at se: Hvordan kan vi løse det her ved at skabe mere beskæftigelse?

Man kunne gå andre veje. Man kunne selvfølgelig sige, vi kunne sætte skatterne op. Det ligner for det første ikke noget, der sådan er på ret mange politiske dagsordener.

Ud over det, kan man sige, at hvis vi generelt skal hæve skatten væsentligt i Danmark, så er det svært at gøre det uden at hæve beskatningen af arbejdsindkomst, og det har nogle problemer i forhold til arbejdsmarkedet, og det har nogle problemer i forhold til globaliseringen, så det er i hvert fald en ting, man skal tænke sig om en ekstra gang, hvis man vil trække meget den vej.

Og den anden vej, man selvfølgelig kunne gå, det var besparelssiden. Og det har jeg jo sådan set lige sagt, altså det kan man jo have meninger om, men så er det jo i hvert fald en prioritering, der betyder, at man har en anden type velfærdssamfund end det, vi har i dag.

Så derfor er perspektivet i mange af forslagene: Hvad kan man gøre for at få flere i beskæftigelse? Hvis vi får en større andel af befolkningen i beskæftigelse virker det faktisk ret markant i forhold til at sikre, at velfærdssamfundet også finansielt kan hænge sammen.

Og hvis jeg lige skal prøve at forklare essensen i det, så er det sådan set ret enkelt.

Vi har her den grønne kasse, man kunne kalde det »livets boks«, der er noget levetid, og vi vil gerne have fyldt en masse i boksen, vi vil også gerne have fyldt noget i boksen fra den offentlige sektor, vores velfærdssamfund, som har en god og tidssvarende standard.

Og hvornår bidrager vi? Jamen det er jo et spørgsmål om, hvornår vi kommer ind på arbejdsmarkedet, hvor mange af os, der er aktive undervejs, og hvornår vi trækker os ud af arbejdsmarkedet. Så der er nødt til være en balance mellem det røde felt og det grønne felt her.

Det, der sker, er, at livets boks bliver større, og vi lever noget længere, så det i sig selv forrykker balancen mellem det røde felt og det grønne felt, og det var egentlig det, I så i figuren før.

Der sker også det, vi har set i nogle år, at der er en tendens til, at de unge mennesker kommer senere ind på arbejdsmarkedet; der er en tendens til, at det er svært at holde de høje erhvervsfrekvenser, bl.a. fordi vi løser integrationsopgaven så dårligt; og der er en tendens til, at vi gerne vil trække os tidligt tilbage. Og det er jo klart, at det presser den røde boks yderligere i forhold til den opgave, der skal løftes.

Derfor er der sådan set en fællesnævner i forslagene: at vende de her pile; hvad kan man gøre for at få nogle flere noget tidligere ind på arbejdsmarkedet, vel at mærke med nogle kvalifikationer, sådan at de har en chance for at få et job, ellers har det jo ingen mening; hvad kan vi gøre for at løfte erhvervsfrekvenserne?

Et af de store områder, hvor man kan gøre sig et håb om at lave forbedring, det er på integrationsområdet, hvor vi ved, at erhvervsfrekvenserne ligger lavt, og så er det et spørgsmål om tilbage-trækning.

Så det er sådan set essensen, og hvor den blå pil, den bliver selvfølgelig ikke vendt i det her.

Kan vi få flere i beskæftigelse? I meget af den debat, vi har, nu kan vi sige, at med det allernyeste ledighedstal, så har det måske ændret sig lidt, men i meget lang tid har vi diskuteret arbejdsmarked og beskæftigelse og er meget tyngede af erfaringerne fra 1970'erne og 1980'erne.

Det er jo egentlig også nogle fejlslagne erfaringer, hvor vi diskuterede det meget under overskriften, at vi skal lære at leve med arbejdsløsheden, og udviklingen de sidste 10 år havde jo vist det kunne lade sig gøre at få ledigheden ned og det har kunnet lade sig gøre at få beskæftigelsen op.

Og det, vi jo så også skal gøre os klart, det er, at demografien gør, at vi kommer til at stå over for en faldende arbejdsstyrke. Det er bare for at give jer et perspektiv i det. Som I kan se på transparenten her, cirka en tredjedel af de offentligt ansatte, de når det, vi vil kalde den normale tilbagetrækningsalder, inden for de næste 10 år, så det er jo en meget stor jobomsætning, der skal til bare i den offentlige sektor, for at holde det samme antal hænder, som man har i dag.

Og vi har heldigvis nogle erfaringer fra 1990'erne om, at det kan nytte noget.

Vi har øget beskæftigelsen, vi har fået ledigheden ned, og vi har også set, at områder, f.eks. i forhold til ældre, fjernelse af overgangsydelse, efterlønsreform har haft betydning på arbejdsmarkedet.

Men vi skal selvfølgelig huske på, at arbejdsmarkedet stiller også nye krav. Et af de nye krav, og det er jo globaliseringsdagsordenen, det er krav til kvalifikationer for, at vi kan regne med at have et job, og helst et job, der giver en høj løn.

Men der er jo også nogle stigende behov, der kommer fra demografien.

Altså mange serviceerhverv må man forvente får brug for endnu flere hænder, fordi der simpelt hen er nogle flere ældre, man skal tage sig af.

Så det er både i forbindelse med de kvalifikationskrav, som man nogle gange teknisk kalder en skille-, at efterspørgselen efter arbejdskraft flytter over mod mere kvalificeret arbejdskraft på grund af teknologi og på grund af udflytning og globalisering, og så har vi så på servicesiden på grund af demografien.

Og så skal vi faktisk også huske, at hvis ikke vi løser integrationsproblemet bedre, så bliver det problem faktisk både absolut og relativt større, fordi den gruppe, altså indvandrere og efterkommere fra mindre udviklede lande, både absolut og relativt kommer til at udgøre en større andel af arbejdsstyrken, så hvis vi synes, at vi har et stort problem i dag, så kan vi altså se frem til et meget, meget større problem fremadrettet, hvis ikke vi formår at gøre det her væsentligt bedre.

Så er der perspektivet på størrelsesordenen. Det, at flere skal i beskæftigelse, kan de fleste blive enige om som en overskrift. Det er også lidt mere behageligt at diskutere end nogle af de andre ting, der måske kan ligge i de nødvendige ting, man må træde til, hvis ikke kan øge beskæftigelsen.

Bare lige for at give jer en fornemmelse af størrelsesordenen, så kig på den her. Den viser i det blå felt arbejdsstyrken, det grønne, det er dem, der er på efterløn, og det røde, det er øvrige uden for arbejdsstyrken 15-64-årige, og det, I kan se, det hele, det er, at det glider lige så stille nedad, det er demografien, som jeg sagde før.

Hvis nu man bare som tankeeksperiment siger, at vi vil gerne holde den samme arbejdsstyrke på arbejdsmarkedet, som vi har i dag, og skal ligge på den stiplede linje, så er der sådan set to meget klare pointer.

Og det ene er, at selv om vi i gåseøjne bruger alle, der er på efterløn, og får dem til at blive på arbejdsmarkedet, så er det på den mellemlange bane her ikke nok, og vi skal et pænt stykke ind i det røde felt. Men hvem er i det røde felt?

Det er jo personer, der har haft det svært på arbejdsmarkedet, det er kontanthjælpsmodtagere, og det er syge og førtidspensionister osv.

Så man kan spørge: Hvad er realismen i, hvor langt man kan komme ind i det røde felt, hvis man stadig væk vil have nogle velfærdsordninger, der byder anstændige vilkår for de grupper. Hvis man gerne vil vende lagkagen om og ligesom siger, jamen det grønne felt vil vi gerne frede, så ligger vi øverst i lagkagen, jamen så skal man endnu mere ind i det røde felt. Det er endnu mere de svage grupper, man så vil trække ind på arbejdsmarkedet og egentlig gøre dem til dem, der sikrer finansieringen af velfærdssamfundet. Er det realistisk? Det er i høj grad et spørgsmål.

Så hvor kan det komme fra? Ja, en måde at se på det på, det er den her figur.

Hvis man kigger på, hvor stor en andel af befolkningen, der deltager på arbejdsmarkedet afhængigt af alder, den grønne, det er det maksimale, man ser i noget OECD-land, den røde, det er det minimale, og den blå, der jo så ligger inde midt imellem, det er Danmark.

Og den ligger tæt ved maksimum, vi er ikke helt i toppen, men den ligger meget højt, fordi vi er et samfund, hvor det er nødvendigt, at mange af os er på arbejdsmarkedet, ellers kan vores velfærdssamfund simpelt hen ikke hænge sammen.

Og derfor kan man jo spørge, jamen kan de her erhvervsfrekvenser bliver højere, altså, vi kan jo ikke gøre landet til en arbejdslejr? Så vi må også have et perspektiv i, at når erhvervsfrekvenserne er sådan inde i en betydelig aldersgruppe er omkring de 80, så er der grænser for, hvor meget højere den kan blive.

Så der er jo selvfølgelig to områder her, der kommer i kikkerten, det er de områder, hvor vi har lidt mere afstand op til maks. Den ene er for de unge, og det andet, det er for de lidt højere alderstrin, slut-50'erne og start-60'erne, hvor vi jo faktisk ikke er så aktive på arbejdsmarkedet som de lande, vi normalt sammenligner os med, og jo vel at mærke med den pointe, at vi har indrettet os med et velfærdssamfund, som er meget følsomt, om vi er på arbejdsmarkedet, fordi det er der, vi bidrager til fællesskabet, og vi har typisk en rettighed til at trække på fællesskabet, hvis ikke vi er på arbejdsmarkedet.

Så de sorte felter er man nødt til at have med i denne diskussion, og man kan spørge, hvad kan man gøre inde i midten.

Selvfølgelig er der nogle ting, man kan gøre inde i midten. Og en ting, I ikke kan se ud af den her figur, det er, at midten vil synke lidt sammen, hvis ikke vi gør noget, netop på grund af integrationsproblemet. Så det er ikke, fordi der ikke er noget at gøre inde i midten, men hvis vi ligesom taler størrelsesordener, så er det svært at komme uden om de sorte felter her.

Jeg skal ikke gå igennem alle Velfærdskommissionens forslag, men de ligger sådan set i de der pile og rundt om den kasse, som I så før.

Der er jo forslag i forhold til de unge, tidlig indsats i forhold til kvalifikationer, komme igennem uddannelsessystemet, komme ud på arbejdsmarkedet, der er initiativer i forhold til midtergruppen, altså 25-30 og længere op, når man er på arbejdsmarkedet, og der er nogle forslag i forhold til tilbagetrækning, og der er nogle forslag i forhold til beskatningen af arbejdsindkomst.

Den samlede sum af de her ting vil gøre i forhold til den kurve, I så i starten, at der vil være en finansieringsmæssig balance.

Ud over det er der mange andre hensyn, der er taget her.

Man kan have mange meninger om de her forslag, og det er jo selvfølgelig en del af den politiske diskussion, at nogle kan man bedre lide end andre.

Men det, der stadig væk er perspektivet er, at man er nødt til at sikre sig, at man når nogle beskæftigelsesmål i den der størrelsesorden, hvis man skal sikre sig en finansiering.

Det betyder selvfølgelig, at hvis man begynder at botanisere og sætter minus ud for det vi ikke kan lide, så er man nødt til at tage en diskussion om, hvad er det er vi vil gøre i stedet for, og bringe det ind, sådan at vi kan få det her til at hænge sammen.

Så er der en sidste ting, jeg gerne lige vil understrege, fordi det er en ting, der tit kommer op i debatten, og der er også elementer af, at den er kommet op her på det allerseneste. Kan vi ikke slå to fluer med ét smæk? Kan vi ikke i en eller anden forstand investere os ud af det her, så vi kan slippe uden om måske nogle af de her ting, som ikke er helt så behagelige og populære?

Argumentet kommer i forskellige forkældninger, men det er typisk i en fællesnævner, der hedder: Kan vi ikke gøre noget, sådan at vi får mere vægt i samfundet, og øge kvalifikationer og forskning, så får vi højere produktivitet, så får vi højere lønninger og indkomster, og så bliver kagen større, og vi har mere velstand?

Og så lyder det besnærende argument: Jamen, hvis kagen bliver større, kan vi så ikke også være lidt, altså kan vi så ikke betale denne her regning?

Det, man bare skal gøre sig klart, det er, at i forhold til velfærdssamfundets økonomi, så forudsætter det to ting, som begge dele i hvert fald er politisk meget kontroversielle og også vil betyde en anden type velfærdssamfund end det, vi har.

Forklaringen er meget enkel. Når indkomster og lønninger stiger med givne skatter, jamen så kommer der også flere skattekrone i kassen.

Men hvilke typer udgifter har den offentlige sektor? Den har stort set kun to: Lønninger til sygeplejersker og læger og lærere osv. og overførselsindkomster.

Hvis vi skal have løst de samme opgaver, og derfor det samme antal offentligt ansatte, og de skal have lønstigninger som på det private arbejdsmarked, alt andet vil efter min mening være urealistisk, bl.a. fordi der er så mange, der vil forlade den offentlige sektor inden for de næste 10 år, så vil den udgiftskomponent jo præcis stige med produktivitets- og lønstigningstakten i den private sektor, og hvis overførselsmodtagerne også skal have del i velstandsstigningen, så vil den jo også stige, og den præmis,

det kan man være enig i eller uenig i, men det er en præmis for Velfærdskommissionens fremskrivninger og forslagspakke, at fordelingen imellem erhvervsaktive og ikke-erhvervsaktive ikke skal være anderledes, end den er i dag.

Men hvis man accepterer en anderledes fordeling mellem de erhvervsaktive og ikke-erhvervsaktive, altså i den dimension mere ulighed, så er det klart, at hvis alle andre får del i velstandsstigningen, og overførselsmodtagerne ikke gør det, jamen så skaber det et spillerum inde i de offentlige finanser.

Men det er at vende det om og sige: Det, at kagen bliver større, det løser kun problemet, hvis enten vi så ikke har brug for så mange offentligt ansatte, eller vi mener, at vi kan presse dem på lønnen, eller 2) at overførselsmodtagere ikke skal have del i velstandsstigningen.

Og det er i hvert fald så, det kan man have meninger om, og det kan man have en politisk diskussion om, men det, der i hvert fald er en konsekvens, det er, at det er en anden type velfærdssamfund end det, vi har.

Så derfor er konklusionen, at med den type velfærdssamfund, vi har, og hvis vi stadig væk skal løse de samme typer opgaver i den offentlige sektor og stadig væk have stort set den samme fordelingsprofil, så det at gøre kagen større i sig selv, løser ikke problemet. Problemet kommer, fordi der sker en forskydning imellem, hvor mange erhvervsaktive er der, og hvor mange ikke-erhvervsaktive er der, og det er man nødt til at forholde sig til i den her proces.

Og det betyder også, at man kan ikke bare nu ligesom sige, jamen så må vi investere noget mere i forskning og udvikling osv., for det løser også det her problem. Og at satse mere på kvalifikation og forskning og udvikling er jo utrolig vigtigt for arbejdsmarkedet, det er utrolig vigtigt for globaliseringen.

Så det er ikke, fordi det er en uinteressant diskussion, det er jo faktisk meget vigtigt og meget nødvendigt at gøre det. Det løser bare ikke det her problem, andet under nogle meget specielle antagelser.

Ja, tak for ordet.

Ordstyrer:

Ja tak. Vi får et stigende problem, som ingen har talt om endnu, vi er en halv time bagefter.

Det er meget, meget hårdt at sige det til dig, Christen, men jeg vil bare sige, at du har sådan set 10 minutter.

Christen Sørensen (professor, Syddansk Universitet, formand for Arbejderbevægelsens Erhvervsråd):

Jeg er ikke imod, at der laves regnestykker om finanspolitisk holdbarhed. Men jeg er imod, at regnestykkerne baseres på forudsætninger, som nærmest skriger til hinanden, at basere sig på, at levetiden stiger 6-8 år eller mere i dette århundrede og så fastholde den nuværende pensionsalder på 65 år i et tusindårigt forløb, som lå bag de famøse 8,7 pct. i Velfærdskommissionens første rapport, er simpelt hen for galt.

Og jeg ikke imod, at der fremføres pro et contra for en beregnet talstørrelse om de 8,7 procentpoint ved eksempelvis at påpege muligheden for, at sundhedsudgifterne stiger stærkere. Men jeg er imod, at prøvet forsvares med et eksempel, der indebærer, at bruttonationalproduktet kan bruges flere gange. Og det har Velfærdskommissionen desværre gjort.

Jeg har forståelse for, at man begår fejl - det gør jeg selv - men jeg har ikke forståelse for, at man efterfølgende ikke åbent vedgår sådanne afgørende fejltagelser. Og det har Velfærdskommissionens formand gjort i relation til brugen af nationalproduktet, men måske får det at vide i dag.

Jeg er heller ikke imod, at Velfærdskommissionen har afsluttet sit arbejde med en næsten 1.000 siders rapport. Men jeg er imod, at den på offentliggørelsestidspunktet var helt ugennemarbejdet med bl.a. omkring 1.000 fejl.

Og der er både gode og dårlige kapitler i denne rapport. Kapitlet om fleksydelse er eksempelvis godt. Og der er flere gode kapitler; der er mange gode elementer. Men kapitlet om boligmarkedet derimod er helt katastrofalt ringe.

Jeg er imod, at frygt bl.a. fremkaldt af uholdbare beregninger eventuelt bruges eller rettere misbruges til at presse ændringer igennem. Men jeg frygter ikke og er ikke imod ændringer. Når levetiden stiger 6-8 år eller mere allerede i dette århundrede, så skal vi selvfølgelig hæve pensionsalderen. Det ville være både dumt og absurd, hvis vi reserverede alle fremtidige velfærdsmuligheder til en længere pensionisttilværelse. Og Velfærdskommissionen er i denne sammenhæng faktisk meget beskeden. Efter deres forslag med en stigning om måneden med 1 måned om året fra 2013 så er den almindelige pensionsalder faktisk kun 67 år og 4 måneder i 2040, altså kun 4 måneder længere end før efterlønsindgrebet i 1998.

Og jeg afviser heller ikke at ændre efterlønsordningen, som jeg har beskrevet i mit skriftlige oplæg, men jeg synes - som også Erik Hoffmeyer har givet udtryk for - at diskussionen om justering af folkepensionsalder og efterløn bør ses under en overordnet ramme om større fleksibilitet i det aldersinterval, hvor arbejdsmarkedet typisk forlades til fordel for en alderspensionisttilværelse.

Og kommet hertil vil jeg kommentere de nok mest to interessante figurer. Det er figur 67, som her er ...63, som her hedder figur 1 i Velfærdskommissionens slutrapport, som desværre ikke har været så meget fremme i debatten. I denne figur der vises konsekvenserne af den foreslåede udfasning af efterlønnen. Det sker gradvist fra 2009 ved, at efterlønsaldersgrænserne løftes med 4 måneder pr. år og den foreslåede levetidsindeksering af folkepensionsalderen med 1 måned pr. år fra 2013. Disse to indgreb betyder, som I kan se, at der i hele perioden frem til 2040 vil være et overskud på de offentlige budgetter på mindst 1 pct. af BNP hvert år.

I den næste figur har jeg forstået, der laver man et supplerende eksperiment, hvor man bevarer efterlønnen, men hvor man hæver aldersgrænserne både i efterlønsordningen og folkepensionsalderen med 2½ måned pr. år fra 2013. Også i dette tilfælde vil der være overskud på de offentlige finanser i hvert år frem til 2040.

Og derfor kan det naturligvis heller ikke undre, at Velfærdskommissionen selv kommer frem til, at isoleret set løser de to tilbagetrækningsforslag dermed den offentlige sektors holdbarhedsproblem, og her overdrives der i hvert fald ikke.

Hvad er essensen heraf? Essensen er kort fortalt, at de indgreb, vi bør gennemføre for at befæste grundlaget for det danske velfærdssamfund, ikke behøves at gøres af frygt. Der er vel næppe det samfund i Europa, der har mindre holdbarhedsproblemer end netop Danmark. Men det var ikke det indtryk, vi har fået.

Heraf følger som sagt ikke, at vi ikke bør handle nu, tværtimod efter min opfattelse. Vi ved jo, som også Erik Hoffmeyer sagde, at næsten alle i meget god tid planlægger den tredje alder. Og derfor bør ændringer om især aldersgrænser i tilbagetrækningsordninger udmeldes i meget, meget god tid. Og derfor er det vigtigt med handling nu.

Afslutningsvis - for at overholde mine 10 minutter, det tror jeg at jeg gør nu - vil jeg sige, at jeg er meget betænkelig ved den fokusering af den offentlige opmærksomhed på især efterløn og alderspension, som er fulgt med Velfærdskommissionens arbejde. Personligt mener jeg, at der er tre dagsordener, der er langt vigtigere:

Integrationsproblemet, især i forhold til efterkommerne. Vort uddannelsessystem, især i grundskolen og i relation til erhvervsskolerne, og der kan jeg så vise, hvad der er sket i de senere år med gennemførelsesprocenterne for såvel grundforløbet som hovedforløbet, her er der en katastrofal udvikling i gang, og det bør undre dybt, hvordan frafaldet kan stige så stærkt på få år. Endelig er der forskningsindsatsen i vor globale virkelighed. Det er de reelle problemer. Og dem skal vi gøre noget ved. Og så skal vi selvfølgelig også både have beslutningskraften og dygtigheden til at ændre pensionsalder og andre tilbagetrækningsaldre, når de kommende generationer især kan glæde sig til at blive så meget ældre. Så skal det nok gå alt sammen. Tak for det.

Ordstyrer:

Det var rigtig flot, Christen Sørensen, holdt.

Vi prøver at presse spørgerunden ned og vinde lidt tid ind på den. Flemming, du har bedt om at få lov at stille et spørgsmål.

Flemming Damgaard Larsen (V):

Ja, jeg har lige et par spørgsmål til Erik Hoffmeyer. Jeg ved godt, at du i begyndelsen af dit indlæg delvist afviste prognosetal. Men der er jo alligevel visse fakta, det har vi bl.a. hørt i de to sidste indlæg, som vi nok er nødt til alligevel at forholde os til. Og i dit indlæg, Erik Hoffmeyer, var du inde på de incitament, vi skal tage i brug, for at vi kan nå et givent mål. Og du omtalte de materielle incitament og de immaterielle. Men spørgsmålet er, de incitament, du var inde på, tror du, at de er nok? Er de virkningsfulde nok til at virkelig gå ind på de områder, som vi har hørt i de sidste to indlæg?

Erik Hoffmeyer:

Det kommer jo an på, hvor meget man gør. Hovedsagen, som Helge Hvid kommer ind på senere efter pausen er, at man kan trække sig langsomt ud af arbejdsmarkedet. Og da der er en betydelig identitets-, skal vi sige -styrke ved at være medlem af en arbejdsgruppe, så vil jeg tro, at hvis man gør noget for alvor dér, så tror jeg, man kan opretholde en meget stor interesse for at blive på arbejdsmarkedet. Hvor meget det vil virke nøjagtigt, ved vi ikke. Der er ikke nogen erfaringer, man kan bygge på. Og derfor vil jeg sige, at man må prøve sig frem.

Hvis man ikke når resultatet, ja, så må man altså forøge beskatningen på en eller anden måde. Jeg er fuldstændig klar over, at Torben ikke mener, at det er nogen god idé, altså politisk, men jeg mener, realiteten er den, at hvis man ikke kan komme igennem med den ene fuldt ud, ja, så må man altså foretage de transfereringer via skattesystemet.

Ordstyrer:

Har Line Barfod bedt om ordet?

Line Barfod (EL):

Tak, det er til Torben Andersen først og fremmest.

Jeg synes, det var spændende at høre din vurdering af, at hvis det private forbrug og levestandarden stiger voldsomt, uden at det offentlige serviceniveau følger med, så er det farligt for samfundet. Det er jo i stik modstrid med regeringens erklærede politik om netop at få en udvikling, hvor at spændet bliver større og større.

Men jeg forstår så ikke, hvordan din vurdering hænger sammen med, at Velfærdskommissionen anbefaler, at man løbende skal skære på tilskuddet til kommunerne. Hvis man skærer på tilskuddet til kommunerne, så bliver serviceniveauet jo som udgangspunkt ringere i kommunerne. Og i hvert fald bliver arbejdsmiljøet dårligere for de offentligt ansatte, som i forvejen er dem, der har den største nedslidning og bidrager mest til, at vi få flere og flere på førtidspension og dermed ikke er med på arbejdsmarkedet. Så hvis I ønsker at udvide antallet af mennesker på arbejdsmarkedet, så skulle man vel kigge på at få et bedre arbejdsmiljø og herunder også kunne levere en bedre offentlig service.

Ordstyrer:

Torben M. Andersen, du har ordet.

Torben M. Andersen

Ja, tak for det.

Det, der sigtes til i spørgsmålet er relationen til førtidspensionister. Det, der er baggrunden for diskussionen, er et spørgsmål om: Bliver der i kommunen gjort nok for at, med forskellige former for indsats, at hjælpe folk til kunne blive på arbejdsmarkedet? Det er egentlig perspektivet for overvejelser omkring, hvordan finansieringen skal deles mellem kommuner og stat; det er tankegangen, der ligger bag det. Og det er, fordi vi har kunne se, især på fleksjob, en meget kraftig stigning i tilgangen. Så der er der nogle ting, som man må kigge på, hvor man ligesom siger, det er jo vigtigt, og det er vel også central velfærdssamfundsopgave at sikre sig en indsats i tide frem for bare at lade folk så at sige sejle i systemet.

Så det er et forsøg på at få kommunerne til at tage et større ansvar for faktisk at hjælpe, reelt hjælpe folk til at blive længere på arbejdsmarkedet.

Men generelt tager du et meget stort spring, når du snakker omkring hele serviceniveauet, at sikre finansieringen af det, og så ned til betydningen af det der tilskud, fordi på den store bane bliver der med forslagspakken skabt finansieringsmæssig grundlag for de serviceydelser, som vi kender i dag.

Ordstyrer:

Line får lige ordet en gang til, fordi det var en lidt anden vinkel.

Line Barfod (EL):

Jamen, meget kort: Hvis arbejdsmiljøet er meget dårligt for de offentligt ansatte, som det er flere steder, fordi de skal løbe alt for hurtigt, så bliver de nedslidt, og så risikerer vi, at der bliver store udgifter til sygedagpenge og førtidspension. En af grundene til, at de offentligt ansatte skal løbe så enormt hurtigt, det er, at kommunerne får færre og færre penge at levere service for. En af anbefalingerne fra Velfærdskommissionen er, at kommunerne skal have færre penge. Og det kan jeg ikke se hvordan det hænger sammen, hvis I gerne vil have flere på arbejdsmarkedet.

Torben M. Andersen:

Jamen det er ikke generelt korrekt, det, der bliver sagt omkring penge til kommunerne. Vi er jo netop interesserede i at sikre, at der er finansielt grundlag for den service, og en meget stor del af den service den leveres jo af kommunerne. Så det er ikke korrekt.

Det er korrekt, at der er en diskussion omkring betydningen af arbejdsmiljø. Det er også korrekt, at der er ikke nogen, vi har ikke nogen konkrete forslag fra kommissionen omkring arbejdsmiljø. Det er ikke, fordi vi ikke synes, at arbejdsmiljø er vigtigt. Vi synes, det er utrolig vigtigt. Hvis man kigger på tallene, så kan man faktisk sige, at der er noget, der tyder på, at den offentlige sektor har større problemer med arbejdsmiljø end den private sektor. Så der ligger nogle ting dér.

Vi har bare ikke selv kunne finde på, og vi har heller ikke kunnet høre os frem til andres forslag om noget, man mener virkelig kunne hjælpe på arbejdsmiljøet, andet end stigende normeringer. Det kan man have meninger om, men så må man i hvert fald sige: Så er finansieringsopgaven endnu større, for så skal der ikke bare være plads til den velfærdsservice, vi kender i dag, men så skal der også være plads til, den løses med en stigende normering.

Ordstyrer:

Villy Søvnald har bedt om ordet. Og så tror jeg, vi slutter spørgerunden med dig, Villy.

Villy Søvnald (SF):

Det er også til Torben. Tak i øvrigt for tre spændende oplæg. Jeg vil godt have lidt tal ind i diskussionen om forsørgelsesgrundlaget. Og jeg vil spørge, om jeg husker rigtigt, når jeg siger, at det antal mennesker, vi forsørgede efter Schlüter-regeringerne var på ca., var på 960.000. Det faldt så i løbet af 1990'erne til 840.000. Nu taler jeg om dem mellem 18 og 67 år. Det er så, det vi lige har fået konstateret er vokset til over en million. Dvs. vi har på 5 år fået tilføjet 160.000 mennesker på overførselsindkomst. Det må dog siges at være lidt af en succes eller hvad? Hvorfor er der ikke større fokus på det? Hvis vi kunne reducere antallet af 18-67-årige, ligesom vi gjorde i 1990'erne, så er det jo en meget nænsom måde at løse forsørgelsesproblemet på. Det er det ene spørgsmål.

Jeg har et lille et mere. Hvorfor sagde du, Torben, at skattevejen hedder personskatter, når I har lavet så glimrende et oplæg om at flytte skat fra arbejde til boliger? Det er et af de steder, hvor vi er helt tæt allierede. Har I opgivet det synspunkt af angst for at blive kaldt bukke, eller hvordan kan det være, at det er faldet helt ud? Fordi det var et rigtig godt og stærkt synspunkt, I havde der.

Ordstyrer:

Og så kan jeg alligevel ikke nære mig for et tillægsspørgsmål: Hvorfor har I underfinansieret jeres skatteforslag?

Torben M. Andersen:

Ja, tak for det. Tak for spørgsmålene og tak for muligheden for også at gøre lidt reklame for skatteforslaget.

Det har vi bestemt overhovedet ikke fraveget. Vi synes, der er meget stærke argumenter for at lave en omlægning af vores skattestop. Det, jeg forsøgte at sige, det var, at givet at man lave en sådan omlægning, hvis man så i øvrigt har behov for væsentligt at løfte skattetrykket, så er det svært at komme uden om, at arbejdsindkomst også bliver beskattet mere.

Det kan man selvfølgelig diskutere. Men sådan som skattesystemet er og skattebasernes størrelse er i Danmark, hvis man virkelig skal have væsentlig mere provenu i kassen, så er det svært. Men selve skatteomlægningen, mener vi der er meget stærke argumenter for, og vi synes det er ærgerligt, at man i den her debat ikke også kan have skattesiden med, når vi diskuterer velfærdssamfundets fremtid.

Hvorfor er det underfinansieret? Det er det primært af den grund, at vi har gerne villet vise - det er jo et af de argumenter, der med det samme kommer op - at man kan ikke lave den her øvelse uden at sparke bunden fuldstændig ud af boligmarkedet. Der har vi gerne villet vise, at man godt kan lave den her skattereform. Den er indfaset over utrolig lang tid, så lang tid, at man ud fra andre argumenter kunne sige, at den økonomisk-politiske fantasi er måske strakt til sit alleryderste, men netop for at have den balance i forhold til boligmarkedet at vise, at det kan lade sig gøre, uden at boligmarkedet og nybagte boligejere bliver sat i en meget vanskelig situation. Det er derfor, den er underfinansieret.

Med hensyn til overførselsmodtagere så ser vi faktisk en del på det. Men det er lidt det perspektiv, at vi tror ikke på sådan det store magic touch, der lige pludselig bringer den gruppe langt ned, fordi der er jo også nogle, der er på de ordninger, fordi vi har et velfærdssamfund, hvor vi ønsker de ordninger for folk, der kommer i klemme.

Men der ligger jo en lang række initiativer, som hvis jeg skal sige det meget kort, har overskriften tidlig indsats, og skal sikre en tidlig indsats, så man mindsker risikoen for, at folk havner i den situation. Man ved f.eks., at dem, der er meget langvarigt på kontanthjælp, også selv om deres essentielle problem har været ledighed, at så er der stødt andre problemer til. Derfor er det meget svært at se, at man på en meget kort årrække kan bringe dem tilbage i beskæftigelse.

Vi har faktisk nogle forslag om en stigende social indsats, for kontanthjælpsmodtagere, der har været i systemet i lang tid, som faktisk ikke har det primære sigte på at bringe dem tilbage på arbejdsmarkedet, men mere et sigte på at løse nogle af de sociale problemer. Vi tror ikke på, at hele den gruppe hurtigt kan bringes tilbage. Men det er jo meget vigtigt i et fremadrettet perspektiv at have en fokus på den tidlige indsats, sådan at man mindsker nogle af de sociale problemer i at opstå.

Ordstyrer:

Vi siger mange tak til panelet her, Christen Sørensen og Torben M. Andersen og Erik Hoffmeyer. Skal vi ikke lige klappe, fordi de var så gode at komme?

(Der klappes)

Og så skifter vi folketingsmedlemmerne ud heroppe. Undskyld, jeg glemte den partimæssige fordeling af arbejdet:

John, du skal lige runde af.

John Dyrby (S):

Ja, men tak for det, Marianne. Du er tilgivet. Og jeg skal til gengæld gøre det meget, meget hurtigt og klart. Jeg har fået den opgave at runde det her af med nogle ganske få ord. Og det er selvfølgelig fuldstændig umuligt. Men nogle ord skal der jo alligevel falde.

Konklusionerne synes jeg må være et par stykker. For det første må vi jo konstatere, at vi alle samme bliver ældre med årene. Og det giver jo så nogle udfordringer. Jeg lagde meget mærke til Torbens livsboks. Og det glædede mig, at Torben foreslog, at det røde indhold i livsboksen skal øges. Det må jeg sige, at jeg ser frem til, og det er jeg helt enig i. Det betyder jo i den her sammenhæng for alle tre oplægsholdere i virkeligheden et forslag om højere tilbagetrækningsalder. Og det er åbenbart noget, vi kommer til at høre igen, og det er noget, vi kommer til som politikere at se på. Det er i hvert fald meldingen heroppefra.

Meldingen var også den positive, at udfordringerne er overkommelige. Det kan godt være, at der udestår en masse diskussioner omkring skat, omkring andre ting, men generelt set er det altså udfordringer, der er til at overkomme.

Jeg havde for nogle år siden den oplevelse i forbindelse med lokalpolitik, at en af mine kollegaer sagde: Lad os nu få samlet eksperterne, så vi andre kan få arbejdsro. I den her sammenhæng der har vi samlet eksperterne, og så har vi andre forholdt os i ro. Og det, eksperterne har sagt, når de er færdige, det er: Kom nu i gang, kom nu i gang. Og det er også det, vi hører heroppefra: Det nytter. Så afslutningen skal være heroppefra: Nu bliver vi nødt til at komme i gang. Tak for det.

Ordstyrer:

Jeg vil bede lektor Helge Hvid fra RUC om at komme op og professor Per Kongshøj Madsen fra Aalborg Universitet. Og så skal Bjarne Laustsen, Villy Søvnald og Pia Christmas-Møller til.

Helge Hvid (lektor, RUC, medlem af baggrundsgruppen for Folketingets Fremtidspanel):

Ja, jeg har også haft fornøjelsen af at være med i fremtidspanelets baggrundsgruppe. Det har været et spændende arbejde. Og en af de ting, vi har lagt vægt på i hele forløbet, har været, at vi vil anlægge et livsforløbsperspektiv.

Det blev sagt fra starten af, at alderspolitikken, politikken omkring seniorer og ældre starter i børnehaven, fordi den måde, man lever på som ældre, er helt præget af det liv, man har været igennem indtil da. Det er så specielt arbejdslivet og arbejdsmarkedet, jeg skal sige noget om, og jeg har 5 minutter, så det bliver ikke så meget, det bliver til gengæld meget vigtigt.

Det vi kan konstatere er, at vi bor i et land med en mærkelig befolkning i den forstand, at vi bor i et land, hvor mennesker er villige til at arbejde uden at få noget for det, vi bor i et land, hvor man lægger meget vægt på arbejdet, og hvor arbejdet er et meget centralt perspektiv i livet.

Og der blev lavet en undersøgelse for nogle år siden, der siger, at 78 pct. af danskerne siger, at de vil gerne arbejde, selv om de ikke får noget for det, selv om de ikke får mere ud af det rent økonomisk, og at ca. halvdelen siger, at arbejdet er den vigtigste aktivitet i deres liv. Det er næsten lidt betænkeligt, men sådan er danskerne åbenbart.

Derfor er hovedproblemet altså ikke at motivere danskerne til at blive i arbejdet, men i højere grad at skabe muligheder for, at de kan være i arbejdet, og det har altså meget at gøre med det arbejdslivsforløb, som man har været igennem, når man når op i de ældre aldersklasser, om man har mulighed for det eller man ikke har mulighed for det. Og det er derfor, jeg har lavet den her lille simple model:

Hvis vi skal forøge andelen af aktive hænder, er der ikke nogen vej uden om at se på den her model efter vores vurdering. Vi bliver nødt til at gøre arbejdslivet sundere, mere lærende. Vi bliver nødt til at skabe et arbejdsliv, hvor der er større indflydelse, og vi bliver nødt til at skabe et arbejdsliv, som er mere rummeligt, i den sammenhæng også mere rummeligt over for mennesker, der er tilknyttet arbejdet på forskellig måde, med en større grad af fleksibilitet, med en større grad af forskellige tilknytningsmuligheder til arbejde og virksomhed.

Et sådan sundere og mere lærende og indflydelsesrigt arbejde, vil altså kunne mindske udstødningen. Det er ganske tydeligt fra adskillige undersøgelser, at hvis man ser på arbejdets karakter, når man kommer ind på arbejdsmarkedet, så er det meget afhængig af, hvornår man går ud igen. Hvis man har en dårlig kvalitet, når man går ind, ja, så går man tidligt ud. Hvis man har en god kvalitet, når

man kommer ind, så går man sent ud. Så derfor, så er det at gøre noget ved kvaliteten her meget vigtigt. Kvaliteten kan altså mindske udstødningen, den kan udskyde tilbagetrækningen, og rummelighed på arbejdsmarkedet kan øge integration, både aldersmæssig integration og etnisk integration.

Man kan så sige: Jamen hvad kan man så gøre ved det? Det er jo noget, der ligger lidt uden for lovgivernes og for alles hænder, fordi det er noget, der foregår lidt ureguleret ude i samfundet. Der bliver talt meget om uddannelse for tiden, og det er klart, at uddannelse er en af midlerne, der kan hjælpe på det her, men vil jeg så mene, at det kan nok hjælpe, men det er ikke et vidundermiddel med uddannelse heller, fordi at den uddannelse, der foregår i uddannelsessektoren er ikke nær så stærk og virksomhedsfuld, som livets skole, der foregår bl.a. på arbejdspladserne. Man kan nok lære noget faglighed, og man kan nok lære nogle ting i uddannelsesinstitutionerne, men det, man lærer, både er fagligt og er at begå sig på arbejdspladsen, er meget stærkt og betydningsfuldt, også det, man kan lære omkring indlært hjælpeløshed, svage evner til at bevæge sig over i nye områder og den slags ting, det er også noget, man kan lære i arbejdssammenhænge, som uddannelsessektoren ikke bare kan rette op på. Så derfor, så er det helt nødvendigt, at vi kigger på indholdet af arbejdet og kvaliteten af arbejdslivet i et livsforløb.

Det, som Folketinget og lovgiverne jo i den sammenhæng kan være med til, det er jo i hvert fald, som det også allerede har været lidt inde på i diskussionen her, at udvikle arbejdsforholdene i den offentlige sektor, og den offentlige sektor har et arbejdsmiljø, som nok ikke kan måle sig med, hvad der findes i den private sektor. Når man kan lægge kvalitetskrav ned omkring, hvad hospitalerne gør og hvad skolerne gør osv., så kan man vel også lægge lidt kvalitetskrav ned over for arbejdsmiljøet i den offentlige sektor.

En anden ting, man kan gøre, det har jeg allerede været lidt inde på, det er jo at satse mere på uddannelse, og det er der åbenbart også meget positivt lige for tiden, men jeg vil mene, at det er vigtigt i den sammenhæng at se også på sammenhænge mellem uddannelse og læring, således at uddannelse bliver bidrag til at skabe et mere lærende samfund og uddannelse ikke bare bliver noget, der er isoleret i klumpen, inden man kommer ind på arbejdsmarkedet, eller når man er i arbejdsløshedsperiode, men uddannelse, udvikling er noget, der kan supplere hinanden livet igennem, hvilket også kræver en større grad af fleksibilitet i den måde, som man kan udnytte arbejdsmarkedssystemerne på.

En stærkere arbejdsmiljøindsats er naturligvis noget, der kan forbedre sundheden i arbejdslivet. Og så endelig, så er det også vigtigt, at vi får noget mere viden om, hvad der gør, at folk trækker sig så tidligt tilbage, og jeg tænker her mere på noget praktisk orienteret viden, noget viden, der udvikles, måske imellem forskere og praktikere, noget, som kan blive operationelt i forhold til den praktiske verden. Men derudover, så er det selvfølgelig også vigtigt, at andre parter end lige lovgiverne blive inddraget af arbejdsmarkedets parter og virksomheder og erhvervsliv bliver inddraget i den udviklingsproces.

Ja, tak.

Per Kongshøj Madsen (professor, Aalborg Universitet):

Tak til teknikken og tak for indbydelsen.

Jeg er blevet bedt om at tale om perspektiver for beskæftigelse og arbejdsmarkeds- og uddannelsesforhold. Det ville være en glimrende om end ikke særlig sexet titel for et fembindsværk. Jeg har 15 minutter, jeg skal prøve at holde dem, og derfor vil jeg nøjes med en enkelt pointe, som dog falder i tre dele.

For det første vil jeg argumentere for, at samspillet mellem arbejdsmarkedet og velfærdstat - det, vi kalder flexicurity i vore dage - det kommer jeg tilbage til - at det er en styrke for det danske arbejdsmarked. Jeg argumenterer for, at Velfærdskommissionen savner blik for, hvad det her betyder, og endelig, vil jeg mene, argumentere for, at Kommissionen i den bedste mening giver nogle råd, der risikerer at ødelægge og i hvert fald forværre balancen eller forringe balancen mellem fleksibilitet og sikkerhed.

Flexicurity, hvad handler det om? Ja, pointen er, at sikkerhed og fleksibilitet ikke er modsætninger, men kan understøtte hinanden. Det er ikke en sproglig blomst, der er vokset i Danas have, det kan man næsten høre på den. Den dukkede op i Holland første gang i midten af 1990'erne, men den har

siden fået en voksende popularitet både blandt forskere og politikere. Det østrigske formandskab for EU har her i foråret gjort flexicurity til et af deres mærkesager, bare for at tage et aktuelt eksempel.

Hvad handler det om? Her har vi en person, der går på line, og det er en mand, det kunne lige så godt være en kvinde. Jeg ved tilfældigvis, det er en nordmand, og det har sådan set ikke så meget med sagen at gøre, men det, der er pointen, det er at overveje, hvornår det er lettest at få sådan en person her til at forsætte balanceakten med eller uden sikkerhedsnet. Vi lader nordmanden stå et øjeblik, ikke for længe, fordi vi skal skynde os. Jeg tror også, pointen er fløjtet ind. Det er selvfølgelig nemmere med et sikkerhedsnet. Pointen er, at sikkerhed giver fleksibilitet.

Nogle eksempler fra det danske arbejdsmarkeds hverdag: Vi har en arbejdsløshedsforsikring på et højt niveau. Den skaber risikovillighed og mobilitet på arbejdsmarkedet. Mellem hver fjerde og hver tredje dansker skifter job hvert år, og virksomhederne skaber i øvrigt ca. 200.000 nye job. Der forsvinder heldigvis også 200.000 nye job om året, ellers ville systemet jo eksplodere for øjnene af os.

Det, at virksomhederne skaber så mange nye job, har også at gøre med, at de i en vis forstand er ansvarsløse, i hvert fald mere ansvarsløse end virksomheder i mange andre lande. De har ikke det krav om at skabe tryghed i ansættelsen, som man finder hos vores nabolande. Danskernes ansættelsesstryghed er blandt de laveste i EU.

Og endelig har vi som et tredje eksempel på at skabe sikkerhed offentlig videre efteruddannelse, som giver kompetencer. Det giver ikke umiddelbart sikkerhed for at beholde det job, man har, men det giver en vis sikkerhed for at finde alle job, hvis først man går hen og mister det, man har, eller får lyst til at prøve noget andet, og det er jo en pointe i øvrigt omkring jobskift på dansk arbejdsmarked, at danskerne skifter jo ikke altid job, fordi de har fået chefens størrelse 45 bagi. De skifter job, fordi de har lyst til at gøre det, fordi det er en del af, man kunne sige, kulturmønsteret på det danske arbejdsmarked.

Aktiv arbejdsmarkedspolitik giver en motiveret, kvalificeret arbejdsstyrke. Danmark er det land i OECD, som bruger næsten mest på aktiv arbejdsmarkedspolitik, eller var det i hvert fald i 2003. Offentlig børnepasning, barselordninger, plejeordninger giver også mobilitet på arbejdsmarkedet, især for kvinderne. Vi har den højeste andel beskæftigede kvinder i EU. Og det giver konkurrenceevne. Hver gang man får de der opgørelser over, at nu har World Economic et eller andet vurderet konkurrenceevnen, eller andre internationale organisationer har gjort det, hvad opdager man så? Danmark på Top 5, på en dårlig dag på Top 10. Nu har jeg taget denne her med i dag fra The Economist.

For et år siden der var Danmark på førstepladsen, det er selvfølgelig ekstra godt, men altså konsistent blandt de førende konkurrenceevneationer, og i øvrigt i et pudsigt selskab, kan jeg se: Danmark, USA, Holland, Finland, England, Irland. Og hvad siger det? Ja, det siger altså, at der er mange forskellige veje til Olympen, både meget liberale økonomier og velfærdsstater kan nå frem til de her scoringer, som er lavet af internationale forretningsfolk, som vurderer: Hvor skal vi placere vores virksomhed.

Den der figur er der sikker nogle stykker af jer, der har set efterhånden, den, der så prøver at forklare, hvad det er, danskerne gør, eller rettere, hvordan vores arbejdsmarked er indrettet, så vi skaber det der samspil imellem fleksibilitet og sikkerhed.

Som jeg sagte: Vi har et fleksibelt arbejdsmarked - det er den blå kugle her - høj rotation mellem job, lav ansættelsesstryghed og en hurtig strukturtilpasning. Så har vi i det røde felt dernede social sikring, dagpengesystem osv. De mange mennesker, som hvert år bliver berørt af ledighed, det er omkring 20 pct. af det danske arbejdsmarked, der er nede at hilse på Amanda, om man så må sige, som er nede at lade sig registrere som ledige, langt de fleste vender tilbage af sig selv. Og de, som ikke gør det, de får jo så en gang ret og pligt ovre i den aktive arbejdsmarkedspolitik plus meget mere, nemlig uddannelsespolitik osv. Sådan snurrer den rundt, og det har vi fået meget berømmelse på.

OECD 2004, dobbelttopslag om den danske flexicuritymodel, hvor de jo taler om, at vi har fundet en tredje vej imellem den fleksibilitet, som man finder på liberale arbejdsmarkeder, og så den der gammeldags ansættelsesbeskyttelse, jobbeskyttelse, som man finder i Sydeuropa, og som i øvrigt præsident, undskyld, ministerpræsident Villepin også slås med i øjeblikket i Frankrig.

Statsministeren, altså vores egen, har jo også fået øje på det her, og det har været en af de ting, der har været, nu har jeg været flexicuritarianer i mange år, og det har været en af de oplevelser, jeg har haft igennem det sidste års tid eller to, at det her er redet ind også i politiske kredse. Et enkelt citat her fra ministerens lange tale på Venstres landsmøde i 2004, han siger først det, som jeg også har sagt: Vi har det her fleksible fyre-hyre-arbejdsmarked og en høj grad af sikkerhed, og så opfinder han eller rettere genopfinder han simpelt hen ordet og siger, at han skal fortælle om det her, og så forklarer han, hvordan vi har både flexibility og security, og så kalder han på EU-topmøder den danske model flexicurity, og det er jo fuldstændig rigtigt. På fransk hedder det flexicurité, og det skal I bare huske, hvis I kommer på de kanter.

Velfærdskommissionen har også fået øje på det her. Modellen kaldes nogle gange flexicurité, skriver de i »Fremtidens Velfærd - sådan gør andre lande«, men det, som er karakteristisk for Velfærdskommissionen, det er, at så bliver de straks grebet af bekymring. Økonomøjebrynene krydses, om man så må sige, fordi man begynder at tænke på, om det her ikke på en eller anden måde kan misbruges, og der står et sted om det, at fiskeindustrien og turistbranchen måske kan få lidt ekstra job ud af det her, om man så må sige, og tjene lidt ekstra, og det kan vi selvfølgelig godt fundere på, men jeg synes, de savner blik for de overordnede rammer, som modellen giver for det danske arbejdsmarked. De forudsætter også, at vi har velfungerende og fleksible strukturer, og fint nok med det, men et godt udgangspunkt gør det ikke alene, nuværende strukturer kan ikke nødvendigvis understøtte osv. osv. osv. Men ikke mange ord om, hvordan det her så kan videreudvikles, men videre til, som jeg skal illustrere det om lidt, nogle bekymringer for, om vi har råd til det og alt det der. Så Velfærdskommissionen savner efter min opfattelse blik for de styrkepositioner, som velfærdsstaten skaber på det danske arbejdsmarked, og derfor kommer de let til at tænke på sådan lidt skeptisk, når de skal snakke om velfærd. Der er den frygt for misbrug af ydelser, som jeg nævnte før: indirekte erhvervsstøtte til bl.a. sæsonbetonede erhverv, siger de om denne herlige danske flexicuritymodel.

Dagpengesystemet kommer jo også under eksamination, og der kommer en række forslag her til sidst om kortere dagpengeperiode, lave ydelser til unge, stramning af regler for ældre ledige, en konstant bekymring for, at det her dagpengesystem på en eller anden måde bliver for meget, bliver for dyrt, men ikke meget blik for, at det faktisk er en integreret, en vigtig del af den måde, hvorpå den danske beskæftigelsesmaskine fungerer.

Så kommer der arbejdsmarkedspolitikken, og igen et af mine favoritcitater, hvor der i »Fremtidens Velfærd - sådan gør andre lande« står:...

Arbejdsmarkedspolitikken fremmer jobsøgning ved at beskutte fritiden for den ledige...

Det gør altså ondt i en, der har arbejdet med arbejdsmarkedspolitik i mange år, at blive ligestillet, om man så må sige, med et fængselsbetjent, forstået på den måde, at hovedeffekten af arbejdsmarkedspolitik skulle være, at man lukker de ledige inde og på den måde beskatter deres fritid. Jeg synes, der ligger mere i det, og jeg synes, at Velfærdskommissionen ikke har blik for alt det, der handler om opkvalificering, uddannelse, livslang uddannelse: Hvad gør vi for hele arbejdsstyrken i denne her samling? Jeg siger ikke, at de ikke nævner det, og det svar kan jeg måske også forvente, for selvfølgelig bliver det nævnt - der bliver nævnt meget på en rapport på 1000 sider - men det, jeg siger, det er, at det er ikke det, der er i fokus.

Så mit hovedbudskab her i dag, det er, at det er vigtigt ikke bare at tænke på år 2040 og så gå i gang med at rokke rundt i maskinrummet, om jeg så må sige, men det er også at være opmærksom på, at vi har faktisk en ganske flot fungerende model i Danmark. Vi har en model, som klare sig helt enormt på eksportmarkederne, indtil de måske begynder at finde ud af, hvad det egentlig er, der skal til, for at få den gennemført, men umiddelbart har vi et arbejdsmarked, som ude i den europæiske verden bliver meget beundret, og det har at gøre med, at vi så skal bevare - skal vi passe på den, skal vi bevare - balancen imellem indkomstsikkerhed og fleksibilitet. Det er da utrolig vigtigt for at få strømmen af personer, ikke fra beskæftigelse til dagpenge til at fungere, men fra beskæftigelse til dagpenge og tilbage igen.

Vi skal styrke udviklingen og det, som nogle gange kaldes for beskæftigelsessikkerhed i form af aktiv arbejdsmarkedspolitik og voksen- og efteruddannelse. Vi skal huske, at et velfungerende arbejdsmarked er mere end blot det, der sådan lige er på arbejdsmarkedet. Det handler også om offentlige ydelse i bredere forstand, det handler om en velfungerende sundhedssektoren, det handler om velfungerende børneinstitutioner, plejeinstitutioner, det handler om en god infrastruktur, det handler søreme også om tog til tiden. Alle de ting der er vigtige, for at det danske arbejdsmarked kan rulle videre i den ganske flotte stil, der har gjort. Og så er det utrolig vigtigt, og det er en pointe, som franskmændene går og øver sig på i øjeblikket, det er vigtigt at bevare den sociale kontrakt og samlingskraften, altså uden den evne uden den evne til at snakke sammen, forhandle - lidt til dig og lidt til mig - så går det også galt, og der skal man altså passe på med at pille for meget ved de her balancer.

Det her så ikke så dramatisk ud på min lille skærm derhjemme, det må I undskylde, for det, jeg mener her, er jo ikke, at vi står over for enden i forhold til den danske flexicuritymodel, bestemt ikke. Den har overlevet i årtier, og den skal nok også overleve i de kommende år, men jeg siger bare: Pas lidt på med at fumle for meget med den, fordi det er også delikat stof, vi har med at gøre, fordi det handler ikke bare om økonomi, det handler også om tillid, det handler om sociale relationer.

Tak for ordet.

Bjarne Laustsen (S):

Vi vil gerne sige tak for de par indlæg her. De er jo meget interessante, og igennem tiden har vi jo haft en lang række forskellige spørgsmål oppe at vende. Vi har diskuteret lidt, og vi vil gerne åbne op for, at der kan være andre med også, men vi har nogle spørgsmål, som vi godt vil fyre af til en start heroppefra. Jeg vil gerne selv lægge for, fordi jeg synes, det er fint, mange af de bemærkninger, der kommer, men spørgsmålet er jo, om vi kan beholde nogle af de velfærdsordninger, vi har, ved at indrette os klogt i tide også. Og det, der er spørgsmålet, er: Hvorfor kan efterlønnere, der er nedslidte, ikke fortsat gå på efterløn, når de er 60?

Vi har op imod 1 million danskere, som er på overførselsindkomst. Mange af dem har en kvart, en halv erhvervsevne. Hvorfor kan vi ikke skabe et rummeligt arbejdsmarked for dem? Hvorfor kan vi ikke få nydanskere ud i tilstrækkeligt omfang, sådan at de har en erhvervsfrekvens som gammel-danskerne, eller de etniske danskere, har. Så har vi også en meget, meget stor gruppe, man siger, det er op imod en million mennesker, som har læse-, stave- og regneproblemer, som vi hver gang, der er virksomhedslukning, eller der er brancher, der outsourcer, har problemer med at få omskolet.

Hvorfor kan man ikke finde en model, hvor man belønner i stedet for at straffe? Vi kunne belønne folk for at fortsætte med at arbejde. Det gør vi til dels i den nye efterlønsreform, men man kunne godt tænke sig, at man kunne belønne yderligere i stedet for at straffe folk. Det var en god måde at håndtere det på, at vi stadig væk giver ret til dem, der er nedslidte, men at vi kan belønne så meget, at folk ikke har råd til at sige nej til at fortsætte med at arbejde op i rækkerne.

Og Villy, du havde også et spørgsmål.

Villy Søvndal (SF):

Jeg har et enkelt spørgsmål om uddannelse, for det er jo sådan en fælles bekendelse i de her år, at man skal satse på uddannelse, og jeg er helt enig. Der er lidt diskussion om, hvor man skal satse og sådan noget. Jeg noterede mig Christen Sørensens kurver over frafaldet på de tekniske uddannelser, den gik sådan her...

Jeg har noteret mig, at tilskyndelsen til efteruddannelse på det private arbejdsmarked er halveret de sidste 5 år. Jeg vil godt spørge jer som folk, der er uafhængige af regeringen og sådan noget. Er det et rigtigt billede, at vi styrtdykker i forhold til uddannelsesindsatsen, og hvad stiller vi i øvrigt op med det?

For det er jo et meget fortegnet at gå rundt og sige, at vi skal satse på uddannelse - nej, ikke nødvendigvis - men hvis det faktisk er det stik modsatte, der sker. Så en kommentar til det på et tidspunkt.

Pia Christmas-Møller (KF):

Jeg har to spørgsmål. Det ene ligger i forlængelse af dit, Bjarne. Jeg vil godt spørge lidt til efterlønnen. Det skal ikke forstås sådan, at jeg nu mener, at ændringer i efterlønsordningen er svaret på den samlede udfordring, vi står over for med det aldrende samfund, overhovedet ikke. Men det er jo et tema, som optager rigtig mange mennesker, og derfor synes jeg, det kunne være lidt interessant at høre både Per Kongshøj Madsen og også Helge Hvids bud på nødvendigheden af ændringer i efterlønsordningen.

Er det ikke lidt absurd, at vi i dag har en tilbagetrækningsordning, som indebærer, at man som 60-årig kan trække sig tilbage, mod at man er fuldt rask og rørig og faktisk netop kunne blive på arbejdsmarkedet, mens hvis man er syg, så kan man ikke få lov til at gå på efterløn. Er det ikke en lidt absurd situation, at vi på den måde faktisk tilgodeser dem, der kan, med tilbagetrækningsordning, mens dem, der har problemer med det, har vanskeligt ved at få lov til at trække sig tilbage lidt tidligere? Jeg behøver vel ikke fortælle, at vi fra De Konservatives side synes, at der burde rettes lidt op på den situation.

Vi bør måske også, i takt med at middelalderen hæves, kigge en lille smule på, om vi fortsat skal have en faldende gennemsnitlig pensionsalder, eller skal vi prøve at hæve den gennemsnitlige pensionsalder.

Jeg mener også, det kunne være interessant, at høre lidt om, hvad der er af muligheder på uddannelsesområdet. Jeg er enig med Villy Søvnald i, at der virkelig er behov for at kigge på uddannelsesindsatsen. Danmark ligger ikke så højt længere, ikke fordi indsatsen som sådan falder, men fordi andre lande, vi konkurrerer med, bliver meget bedre. Regeringen har jo netop derfor sat det mål op, at vi skal op og have omkring 90 pct. af en årgang, der får en ungdomsuddannelse. Det kunne jeg godt tænke mig at høre lidt kommentarer til. Hvordan kan vi sikre, at de mål nås i tide? For jeg mener ikke, at der er noget alternativ til at satse på uddannelser, og også satse på at vi kommer lidt hurtigere ind på arbejdsmarkedet. Det skal ikke forstås sådan, at vi ikke længere skal have sabbatår og lignende, men at vi er 5 år længere om at komme ud på arbejdsmarkedet end vores konkurrerende partnere i Europa er måske lige lovlig længe at være bagud.

Jeg kunne godt tænke mig at høre lidt til konkrete ændringsbehov i efterlønsordningen, og hvad I mener, der kan gøres for at styrke uddannelsesindsatsen og få unge hurtigere ind på arbejdsmarkedet.

Ordstyrer:

Det er jo drevne folk, vi har med at gøre, så jeg tror godt, vi kan tage tre henede, som har markeret. Også fordi jeg føler, at Velfærdskommissionen blev angrebet lidt, og det har jeg nu ikke noget imod, de bliver, men Torben Andersen har bedt om en kommentar også.

Torben M. Andersen:

Det er mest til hr. Per Kongshøj Madsen. Først sagde du diplomatisk omkring voksen- og efteruddannelse, der vil vi nok sige, at det skriver vi noget om mange steder i de tusind sider, det gør vi ikke. For det var en klar arbejdsdeling, at Trepartsudvalget blev nedsat samtidig, og de tog sig af de ting, så man kan ikke læse ret meget ud af vores. Det er ikke, fordi vi mener, det ikke er vigtigt, men det er, fordi der er en arbejdsdeling i forhold til dem.

Så er der spørgsmålet omkring flexicurity, social kontrakt, tillid og sociale relationer osv. For det første, kan man jo mange steder i det, Velfærdskommissionen beskriver, se, at det bliver tillagt meget stor vægt, også i at det har nogle direkte gunstige økonomiske effekter, ellers kan man simpelt hen ikke forklare, hvordan Danmark med så højt et skattetryk og så stor en offentlig sektor også kan være et af verdens rigeste lande. Det ligger helt klart.

Hvordan kan det så være, at vi i denne tid, hvor Danmark i mange sammenhænge er under pres, kan få den kætterske idé ikke at deltage fuldstændigt i jubelkoret omkring flexicurity modellen? Det har nogle grunde, og det savnede jeg lidt i det oplæg, fordi hovedelementerne, de fleksible ansættel-

ses- og afskedigelsesforhold, som er det centrale her, og dagpengesystemet, det havde vi også i 1970'erne og 1980'erne, hvor vi havde tocifrede ledighedstal. Det er også den model, der gør, at selv om ledigheden har været faldende, har vi stadig cirka en million, der er på overførsler. Hvis vi kigger på udviklingen siden 1990'erne, hvor vi får ledigheden ned og

beskæftigelsen i vejret, så er det ikke de to områder, man har ændret på. Man har kortet dagpengeperioden, man har lavet en ungepakke, og man har lavet en ændring i aktiveringen, ret- og pligtprincippet.

Hvis man kigger på den historiske udvikling, så må man sige, at fra de tocifrede ledighedstal i 1970'erne og 1980'erne og ind i 1990'erne, ja, så var det faktisk ved at stramme op på de elementer, at det lykkedes at få ledigheden ned. Så modellen har mange positive ting, og det mener kommissionen også, og det har vi også beskrevet, men vi kan ikke deltage i den der ubetingede forherligelse af den.

Vores forslag har jo egentlig mest det sigte, at det at blive ledig, som er en alvorlig situation for dem, der bliver ramt af det, at sikre, at det er noget midlertidigt. Det må også være ånden i flexicuritymodellen, at ledighed er et midlertidigt problem. Det er ikke i ånden i flexicurity, at man kan være ledig i årevis, i 4 år og tidligere i mange flere år, altså sandsynligheden for at vende tilbage til det samme job efter 4 år er nul. Så der skal ske noget meget tidligere. Så et eller andet sted er det også uanstændigt at lade folk være i systemerne så lang tid. Så jeg synes, at diskussionerne omkring flexicurity er noget mere nuancerede end det indtryk, man fik af din fremlæggelse.

Ordstyrer:

Hvis I kan gøre det meget hurtigt, Birthe Skaarup og Line Barfod, så tør jeg godt give jer ordet til meget korte og præcise spørgsmål.

Birthe Skaarup (DF):

Ja, jeg prøver at gøre det meget hurtigt. Det er faktisk til Helge Hvid, du var lidt inde på, hvor mange frivillige i Danmark, der faktisk ville stille deres arbejdskraft til rådighed. Jeg kunne godt tænke mig at høre, hvordan du ville organisere det.

Torben M. Andersen var lidt inde på, at der er et stigende behov i servicesektoren, er det her, vi skal se de frivillige?

Så vil jeg også samtidig spørge Per Kongshøj Madsen, der talte lidt om sammenhængskraften. Ser du også, at de frivillige kan gå ind omkring det, at vi får en større sammenhængskraft i det danske samfund, og hvor det frivillige også er med i den?

Line Barfod (EL):

Ja, lige først som en kommentar til Torben Andersen vil jeg bare gerne høre, om I kan bekræfte, at en væsentlig del af indsatsen i 1990'erne var at skabe job? Altså at man også gjorde noget for at få en masse mennesker i arbejde, at det ikke kun handlede om at piske, men at der faktisk også blev skabt nogle job.

Så ville jeg gerne høre i forhold til nu den her diskussion om efterlønnen, som jo fylder lidt. Jeg har på et tidspunkt set, at der var nogle undersøgelser, som viste, at efterlønnen faktisk gjorde, at folk trak sig senere tilbage fra arbejdsmarkedet. Fordi en del af dem, der er nedslidte, og dem har vi jo desværre alt for mange af, hellere holder ud, til de kan komme på efterløn, som de har som rettighed, end de går ned og bliver sygemeldt og søger førtidspension, fordi det er så svært og ydmygende at komme igennem hele systemet med at få førtidspension.

Så vi ville faktisk kunne risikere, at tilbagetrækningsalderen faldt, hvis vi fjernede efterlønnen som en rettighed, fordi flere ville være tvunget til at søge førtidspension, fordi de simpelt hen ikke kan holde så mange år, som hvis de skulle se frem til folkepensionen.

Ordstyrer:

Så må I have lov at dele resten af tiden frem til kaffepausen, som vi skal have kl. 15, så det er 5½ minut til hver, hvis det skal gå ligeligt til, men I må slås om det.

Helge Hvid:

Ja, omkring efterlønnen. Jeg har ikke noget vidundermiddel til, hvad der skal gøres ved det, og det er jo også jeres opgave at finde ud af. Min hovedpointe er jo, at danskerne gerne vil arbejde. Det er det generelle billede, og derfor så kan man også finde løsninger på efterlønsproblemet, som ikke har så meget pisk i sig, men som har meget mere gulerod i sig. Altså efter min vurdering må det kunne lade sig gøre at finde løsninger på efterlønsproblemet, som gør, at man hjælper folk til at blive længere på arbejdsmarkedet, i stedet for at man pisker dem til at blive længere på arbejdsmarkedet.

Det kan man jo f.eks. forestille sig, at man kunne gøre ved, at man brugte nogle af de midler, som man nu bruger på efterlønsordningen, til efteruddannede lsesaktiviteter, til mulighed for at man kunne trække sig ud i en periode, fik orlov til at bevæge sig over i en anden sektor eller lignende aktiviteter. Altså at man benyttede noget af det, der nu går til forsørgelse, brugte nogle af de penge til at skabe udvikling og fastholdelsesaktiviteter i arbejdsmarkedet. Det kræver så også, at man tænker på hele den her efterlønsordning på en meget mere fleksibel måde, end det ligger nu.

Der blev så spurgt, om en afskaffelse af efterlønsordningen ville gøre, at man trak sig tidligere tilbage. Det er selvfølgelig svært at sige, for det er jo så mange forskellige grupper, der her er tale om. Der er nogle, der går på efterløn, fordi de er udslidte, og som måske netop holder sig med neglene på arbejdsmarkedet, indtil de når den alder. Det kan godt være, de ville gå tidligere.

Der er også nogle, der har planlagt deres alderdom således, at de egentlig godt kunne arbejde længere, men de har planlagt hele deres livsforløb sådan, så de starter på en helt anden fase, når de når de 60. Der er det jo klart, at der er forskellige billeder af de forskellige grupper.

Der er undersøgelser, der viser, at en forholdsvis stor del af dem, der går på efterløn, jeg kan ikke huske tallene helt bestemt, er i en situation, hvor de ikke umiddelbart bare kunne fortsætte i mange år efter. Så det er ikke sådan, at der ville komme en meget voldsom stigning i tilknytningen til arbejdsmarkedet, selv om man afskaffer efterlønsordningen.

Derfor ville man sådan set kunne bruge de penge, man bruger på ordningen, meget mere effektivt, hvis man brugte dem til at kunne fastholde folk på arbejdsmarkedet, og i den sammenhæng altså have en positiv model, altså hvor der både er sikkerhed, som Per snakker om, og udviklingsmuligheder forbundet med det.

Uddannelse bliver der snakket om. Det er naturligvis overordentlig væsentligt at satse på uddannelse, og jeg mener, at det jo er rigtigt, hvad Villy Søvnald siger, nemlig at efteruddannelsesaktiviteterne har været vigende i de senere år. Det er en vigtig indsats at få det opprioriteret, det er også vigtigt at få opprioriteret grunduddannelse, det er også vigtigt at få opprioriteret de videregående uddannelser.

Min hovedpointe er her, at uddannelse er en afskåret sektor fra arbejdslivet. Det gør så også, at det ikke er altid, at uddannelsen i sig selv som et isoleret fænomen i uddannelsessektoren giver et godt og sikkert arbejdsliv. Man har jo f.eks. kunnet se, at der er en stor gruppe af ufaglærte, som ikke har ret meget formel uddannelse bag sig, som klarer sig vældig godt på arbejdsmarkedet. Der er også en gruppe af meget langtuddannede, som klarer sig meget dårligt på arbejdsmarkedet.

Så der er ikke sådan en automatik i, at bare man investerer i uddannelse, så går det også godt arbejdsmæssigt. Derfor er det meget vigtigt, at man får gjort meget ud af at finde sammenhængen mellem læring og udvikling i arbejdet og uddannelse og får skabt nogle mere fleksible systemer, hvor man kan bevæge sig ind og ud og frem og tilbage. Det er også et led i den der flexicuritymodel, som jeg synes er lidt underbelyst, for flexicurity ser på de sociale ydelser og ser på sikkerheden i dagpengesystemet.

Men den sikkerhed, som knytter sig til, at man kan lære og udvikle sig i arbejdet, er jo faktisk mindst lige så vigtig for de mennesker, det drejer sig om. Altså, vi ved jo godt, at når en virksomhed skærer ned, og man står over for fyringstrusler og sådan noget, så tænker man ikke, hvor er det vidunderligt, vi har en flexicuritymodel. Så tænker man, det er forfærdeligt, at jeg bliver fyret. I den sammenhæng så ville det være lidt mindre forfærdeligt, hvis man altså har haft et arbejdsliv bag sig, som gør, at man kan bevæge sig andre steder hen. Så jeg synes egentlig, at der mangler et ben, eller at det der

aktive arbejdsmarkeds-ben skulle udvides til også i højere grad at omfatte selve arbejdslivet i flexicuritymodellen.

Så er der det med det frivillige arbejde. Det sagde jeg jo ikke så meget om, men det er noget, vi har snakket en hel del om i baggrundsgruppen og i de høringer, der har været, som jo også Hoffmeyer var lidt inde på, at der er materielle værdier og immaterielle værdier, og der er jo store muligheder for at skabe velfærd ved at øge dels det formaliserede frivillige arbejde, men måske også det mindre formaliserede, familie osv. Og der er måske nok lidt skævhed i hele den måde, vi diskuterer velfærdsstat på og velfærdssamfund på, at vi er så økonomisk orienteret. At vi ikke ser på, at der jo produceres masser af goder og masser af velfærd, som der ikke er kroner og øre på. Så at få den side af velfærden ind i velfærdss Diskussionen, synes jeg er en meget vigtig pointe.

Per Kongshøj Madsen:

Ja, også nogle få bemærkninger til mange og særdeles fornuftige spørgsmål. Om efterlønnen først. Lige lidt reklame, jeg har skrevet en artikel om det her, der kommer i Samfundsøkonomen, så det, jeg ikke siger nu, kan I læse der. Men bortset fra det, så synes jeg, at det værste ved efterlønnen er, at den fylder så meget i den offentlige debat. Den er sådan blevet symbolet på, er du med eller imod velfærdsstaten.

Jeg synes, man lige kan vende skråen engang og sige, hvad var det egentlig man ville med efterlønsordningen: Man ville skabe en tilbagetrækningsmulighed for folk, der var nedslidte. Så kan man spørge: Er det stadig væk sådan, ordningen nu fungerer? Efter min bedste vurdering er det: Nej, det er det ikke.

Vi har en ordning, hvor man som 35-årig skal tage stilling til, om man bliver nedslidt sådan ca. 25 år fra nu, og hvis ikke man tror, man bliver det, ja, så kan man lade være med at melde sig ind, og så er man selv ude om det. Det er ikke særlig fornuftig velfærdspolitik.

Man har en ordning, hvor man præmierer dem, som er i stand til at holde fast med tænderne i kanten af bordet, til de er 62 år, så bliver de guldrandede efterlønsmodtagere. De, som ikke er i stand til det, fordi de er nedslidt, ja, de får lov til at tage den på, om jeg så må sige på, tredje klasse som 60-årige. Det hænger da ikke særlig godt sammen. Så jeg mener: Lad den fylde noget mindre, men gør så i øvrigt noget ved den. Det er der heldigvis folk, der har tænkt sig at tage sig af, kan jeg forstå på diskussionen.

Det med uddannelse vil jeg ikke sige så meget til det indholdsmæssige, fordi det har Helge allerede svaret på, på en måde, som jeg er ganske enig i, bortset fra det du sagde med, at flexicuritymodellen, om man så må sige, ikke kunne tage det her med. Det kan den nu godt. Flexicurity er mere end bare det at have et hyre-fyre-arbejdsmarked og så et dagpengesystem. Der er andre former for sikkerhed, som også indgår i diskussionen, og blandt dem er aktiv arbejdsmarkedspolitik, voksenuddannelse, efteruddannelse osv., som er også med til det. Derudover indgår der også det, der nogle gange hedder kombinationssikkerhed, og som er sikkerheden for at kunne forene livet på arbejdsmarkedet med livet uden for arbejdsmarkedet. Så fik I den ultrakorte version af flexicurity.

Det blev også et svar til dig, Torben, når du siger, at der var meget tidligere var højere arbejdsløshed. Der vil jeg sige, at i mit hoved er flexicurity jo for det første noget, der har været her meget, meget længe. Der er tale om voksendåb, om man så må sige, da vi for et par år eller fire siden begyndte at kalde her flexicurity, fordi man fandt et smart ord. Men hyre-fyre-friheden har været her siden 1899, hvor man i hovedaftalen, der jo anerkendte fagforeningerne og arbejdsgivernes ret til at lede og fordele arbejdet blandt de hoveder, som man nu havde tænkt sig at ansætte selvfølgelig. Der er jo ikke noget grin ved at lede og fordele arbejdet med nogle, som man har fået påduttet, fordi man ikke kan slippe af med dem. Så altså 1899 er dele af modellen grundlagt i.

Et andet vigtigt udviklingstrin var i slutningen af 1960'erne, hvor man fik den reform af dagpengesystemet, som gør, at det stort set ser ud, som det gør i dag. Høje ydelser især for lavindkomstgrupperne, langvarige ydelser, det har vi haft i ca. 40 år, og aktiv arbejdsmarkedspolitik faktisk også i hvert fald til siden engang sidst i 1970'erne.

Det, der er sket med flexicuritymodellen, er dels at der skete noget med arbejdsmarkeds- politikken i 1990'erne, det er jeg helt med på, men i øvrigt er det først og fremmest har vi selv og omver- denen fået øje på, at vi har en rigtig fin model kørende. Det har de fået, fordi vi har lav ledighed, og min pointe er at sige, at det egentlig ikke er flexicuritymodellen, der har givet lav ledighed.

Når arbejdsløsheden faldt fra 1993, og hen til i dag er blevet halveret godt og vel, så er det ikke, fordi vi pludselig i 1993 fandt på, at nu skulle vi lave noget, der hed flexicurity - hu hej, hvor det gik - det er grunden til, at omverdenen fik øje på, og det har været sjovt nok altså også for sådan nogle som mig, fordi vi får mange gode spisebilletter på det her. Men historien er betydelig længere.

Det giver også nogle problemer på eksportmarkederne, skal jeg huske at sige, ikke fordi det at eksportere hundrede års dansk historie ikke er helt nemt, men man kan selvfølgelig snakke med dem om det alligevel. Så meget om flexicurity og baggrunden for det.

For mig er flexicurity i højere grad noget, der har at gøre med strukturforandringer. Det er en måde at indrette arbejdsmarkedet på, som man gør, når man får folk ud af kulminerne, af stålværker- ne, af automobilindustrien, af tekstilindustrien og af skibsværfterne. Det sidste siger jeg altid, undtagen når jeg er på Fyn, for så peger jeg ud på Lindø, men jeg er lige ved at sige, at jeg også snart tør sige det på Fyn faktisk.

Frivillige er god idé og noget af det, der kan gøre, at man får et spændende liv som pensio- nist eller på kanten i øvrigt. Det er klart, der er noget bøvl med hensyn til, hvad kan de, og hvad andre kan, men selve princippet om frivillighed er jeg bestemt positiv over for og bliver også opmærksom på det nogle gange, når man bliver spurgt af udlændinge om den frivillige sektor i Danmark. Bum-bumme- lum siger man så, for så kommer man i tanker om sportsklubberne. Men den tradition, der er i nogle lan- de, for at have en ganske stor frivillig sektor, den har vi slet ikke, og jeg synes godt, vi kunne overveje at tage nogle af elementerne fra det.

Så tror jeg, hvis der også skal være et afsluttende indlæg fra et medlem af panelet, godt, så klapper jeg i nu.

Ordstyrer:

Ja, vi siger tak, og så giver vi ordet til Pia Christmas-Møller for afslutning.

Pia Christmas-Møller (KF):

Mange tak for nogle flotte indlæg og nogle meget effektive svar. Det har været kort, intenst og præcist. Vi har fået at vide, at der er mange veje til Olympen, og Olympen er jo i den her sammenhæng en høj kon- kurrenceevne, så Danmark også i fremtiden kan få velfærd at dele ud.

Nøgleordene, sådan som jeg udleder det af denne lille time, er samspil og sammenhæng. Samspillet mellem velfærdsordning og arbejdsmarked er afgørende. Lige så vel er sammenhængen mel- lem læring og udvikling i virksomhederne og uddannelsessystem et meget vigtigt område, som måske trænger til at få endnu mere fokus på sig. Det synes jeg, der er meget rigtigt i og meget perspektiv i at beskæftige sig mere med også politisk, end vi hidtil har gjort.

Endelig så synes jeg, at vi har strejftet temaet: Hvad er der af potentiale og muligheder i civilsamfundet i det frivillige led? Her mener jeg igen, der er tale om ikke en uopdyrket mark, så i hvert fald et stort felt, som kan give anledning til mange overvejelser fremefter.

Så tak for meget præcise oplæg og inspiration til det videre arbejde. Nu er der kaffe, og den kan man hente inde i Grønlandsværelset ved siden af, og jeg er blevet strengt instrueret om at bede om, at man er tilbage 15.15, så vi kan komme videre i programmet.

—

Kaffepause

Ordstyrer:

Velkommen tilbage her efter kaffepausen.

Nu skal vi jo over til at diskutere lidt omkring perspektiver i relation til sundhedsudgifter og sundhedspolitiske konsekvenser.

Der er tre indlæg først fra professor Birte Bech-Jørgensen, derefter direktør Bente Hyldahl Fogh og så fra seniorprojektleder Lars Odd Petersen.

Skulle vi ikke starte, fru Birte Bech-Jørgensen, værsgo.

Birte Bech-Jørgensen (professor, Aalborg universitet, medlem af baggrundsgruppen for Folketingets fremtidspanel):

Jeg har også været med i baggrundsgruppen gennem disse år, og det er så dejligt at være med i den her afslutning, den 5. session faktisk, og det har været utroligt spændende arbejde.

Jeg vil indledningsvis sige, at når der kommer stadig flere ældre, bør det ikke betragtes som et problem, men som et lykkeligt resultat dels af en fremgang i sociale og økonomiske livsbetingelser og dels af udviklingen i den medicinske teknologi.

Så vil jeg gentage en konklusion fra de fire høringer. Det er, at stadig flere ældre giver ikke mekanisk højere samfundsmæssige udgifter. Inden for sundhedsområdet kommer det først og fremmest an på, hvor funktionsdygtige, svækkede eller syge ældrebefolkningen vil være, hvordan servicearbejdet på ældreområdet skal være, og hvordan indsatsen på pleje- og omsorgsområdet organiseres.

At der er usikkerheder i befolkningsprognoserne hænger sammen med, at vi bl.a. ikke kender udviklingen af dødelighed og af funktionsevne. Vi ved, at ikke bare lever de nuværende ældregenerationer længere end tidligere, men de er også mere vitale, og samtidig med at mange yngre ældre bliver raskere, så øges andelen af meget gamle og stærkt svækkede lidt.

Vi ved også, at jo bedre ældres funktionsevne er, jo billigere er vi for samfundet, og det er vigtigt, at det først er de sidste 2 leveår, de tunge plejebestanden ligger.

Vi har bl.a. hørt fra helsetjenesteforskningen i Norge nogle beregninger for, hvilken virkning en forbedring af funktionsevnen har på bruttonationalproduktet. Det viser den mest positive udvikling, der kan omkostninger til et voksende antal ældre blive mere end kompenseret af forbedringer i ældres funktionsevne. Den mest negative er, at udgifterne til ældreomsorg stiger 1 pct. fra ca. 3 pct. til 4 pct. af bruttonationalproduktet.

Denne her positive udvikling forudsætter to ting, at vi tænker i livsforløb som det ene, og det andet er, at vi forebygger funktionstab eller mere positivt udtrykt styrker funktionsevnen. Det vil jeg så sige noget om, de her to punkter. Det handler det følgende om.

En vigtig konklusion på de fire høringer er, at det aldrende samfund ikke kun handler om ældrebefolkningen, men om at hele samfundet aldres. Det handler følgelig heller ikke om en såkaldt ældrepolitik, men dels om udfordringer på alle politikområder og for alle ældre, og det andet er, at en ældrepolitik ikke burde gælde for alle over 60 år, men kun for dem, der virkelig har behov for hjælp.

Vi er vant til både i hverdagsliv og i politik og jura, i forskning og planlægning at tænke i alderskategorier og afgrænse, dele op og sammenligne for at kunne forudse, planlægge og administrere. Det er en kategoritænkning, der resulterer i en tilbøjelighed til at gøre sådan nogle afgrænsede befolkningsgrupper til et socialt problem, f.eks. de unge eller de ældre og så rette politik eller jura ind efter det.

Et begreb, som medierne ikke har kunnet lade være med at bruge, er ældrebyrde, og det er netop blevet et resultat af den måde at tænke på. Det er denne kategoritænkning og de begreber, der konstrueres i sammenhæng hermed, der alt for let skaber konflikter mellem generationerne og aldersdiskri-

mination. Det handler kort sagt om at undgå at gøre alder til et problem og i stedet støtte solidariteten mellem generationerne.

Men kategoritænkningen drejer sig også om, at vi ikke er vant til at tænke i livsprocesser og livsforløb, og det er nødvendigt for at kunne tænke langsigtet politisk. Et eksempel er, at vi ikke kun skal fortælle folk over 65 år, at de skal gøre gymnastik. Det skal vi også fortælle dem, der er 35, som ikke gør gymnastik.

Et andet eksempel er, at en af årsagerne til, at vi har en af EU's højeste erhvervsfrekvenser er, at der bliver tænkt langsigtet, da der blev oprettet gode pasningsmuligheder til børnene, så kvinderne i stort tal kunne komme ud på arbejdsmarkedet. Det er der ikke sket i de sydeuropæiske lande, og resultatet er, at her har de de laveste fødselsfrekvenser i Europa. For kvinderne vil arbejde uden for hjemmet.

Sammenfattende er en af de helt store svære udfordringer i et aldrende samfund at få fjernet alder som kriterium i tankegang og lovgivning og få et livsløbsperspektiv til at slå igennem. Desuden er det, at ældre bør anses for at være en del af voksenbefolkningen, og ældrepolitikken bør handle om dem, der virkelig har behov for hjælp.

Det var konklusionerne på den første del.

Det næste handler om funktionsevnen. Funktionsevnen handler nemlig også om livsforløb. Den tendens, der er til en forbedret folkesundhed, bør styrkes ved en indsats for alle aldre. Helbredet bestemmes helt overvejende af den måde, man lever og har levet på hele livet, så det er vigtigt for det første, at arbejdsmiljøet forbedres, så vi ikke udsættes for unødigt slid i bevægelsesapparatet. For det andet at vi er i god fysisk form hele livet, og for det tredje at vi får den optimale ernæring undervejs.

Der er et mylder af evidens for, at en forebyggende indsats mod det, der er blevet kaldt rust og slid, hvor rust betyder sygdom og manglende aktivitet, og slid betyder vedvarende forkert brug, har en stor effekt, også selv om investeringerne er beskedne.

Slid forebygges selvfølgelig først og fremmest på arbejdspladser, hvor ensidige bevægelser, der slider på kroppen må undgås, ikke mindst hos plejepersonalet og rengøringspersonalet.

Rust forebygges ikke bare gennem hele livet, men også når vi bliver gamle. Faldulykker er f.eks. den enkelt diagnose, der giver flest senge i sygehusvæsenet, mere end 13.000 indlægges på sygehus hvert år på grund af faldulykker, og af dem dør tre gange så mange, som der dør i trafikken.

Vi ved, at faldforebyggelse kan reducere faldene med op mod 50 pct. Man kan uden tvivl træne sig til en højere funktionsevne, og det nedsætter samtidig risikoen for de forskellige sygdomme, ældre typisk får såsom hjerte-kar-sygdomme, knogleafkalkning osv. Men hvis og når man har fået de her skavanker, så har vi relativt de samme muligheder, som yngre har for at forbedre funktionsevnen ved træning.

Det forudsætter tre ting: Hjælp til gamle skal være professionel, hjælpen kan komme hurtigt, for ellers breder svækkelsen sig for hurtigt, og hjælpen skal være vedholdende. Genoptræning har lav prioritet i Danmark og afbrydes tit alt for hurtigt.

Funktionsevnen afhænger mere af levevilkår end af alder. Dårligere arbejdslevevilkår hænger ved hele livet. De økonomisk og socialt dårligt stillede har dårlige helbred, f.eks. var der blandt 24 pct. af de ældre over 67 år, der ikke har anden indtægt end folkepension og ATP, tre gange så mange som blandt dem med høj indkomst, der vurderede deres helbred som dårligt. Men det nytter altså med en forebyggende indsats gennem hele livet, og samtidig ved vi nu så, at i aldringen ligger flere ressourcer og tilpasningsmuligheder, end vi har troet.

Det handler ikke kun om træning, men også om et aktivt socialt liv. Ældre, der lever aktivt, klarer sig bedre både fysisk og psykisk. Vi har hørt, at gode sociale relationer reducerer dødeligheden og øger chancen for at blive rask efter sygdom. Her vil jeg nævne det frivillige arbejde. Vi ved, at hver tredje voksne arbejder frivilligt, og at mindst halvdelen af de yngre ældre arbejder frivilligt, og heri er ikke medregnet nabohjælp eller hjælp mellem generationerne.

Så skal det også tilføjes, at det frivillige arbejde kun har ringe effekt i retning af direkte at erstatte den offentlige service. Derimod har den stor effekt for livskvaliteten, dels fordi det giver en følelse af at være til nytte, dels fordi de, der udfører frivilligt arbejde, lever længere.

Så kan jeg lige tilføje til sidst to ting. Værdien af det frivillige arbejde er blevet beregnet til 10 mia. kr. årligt, og så har der for det andet fra alle sider lydt i de her fire høringer: Hold fingrene fra det frivillige sociale arbejde. Det har altid fungeret som et socialt laboratorium for fornyelsen af velfærdsstaten. Tak.

Ordstyrer:

Tak til Birte Bech-Jørgensen, og så er det Bente Hyldahl Fogh, værsgo. Vi er jo lidt bagefter eller rettere sagt meget bagefter, så jeg håber, at oplægsholderne holder tiden.

Bente Hyldahl Fogh (Direktør for DADI):

Tak for ordet.

Jeg har fået til opgave at fortælle lidt om konklusionerne i Velfærdskommissionens arbejde med hensyn til sundhedsudgifter og de sundhedspolitiske konsekvenser af de analyser, og det skal jeg prøve at bestræbe mig for at gøre inden for så kort tid som overhovedet muligt.

Jeg vil gøre det på den måde, at jeg vil fremhæve tre udsagn. Det ene fra vores arbejde går ud på, at det er sandsynligt, at presset opad på sundheds- og omsorgsudgifterne vil være større end presset nedad i den kommende tid.

Det andet udsagn er, at det er forventeligt, at det vi populært kalder velstandsdilemmaet, altså det, at i takt med at vi bliver rigere, des flere ydelser ønsker vi også, at det vil sætte sundhedsvæsenet og de politiske prioriteringer mellem overførsler og service under yderligere pres.

Endelig at adgangen til sundhedsvæsenet kan blive mindre solidarisk, hvis ikke der skabes råderum i de offentlige budgetter til sundhed og ældreomsorg i de kommende år.

Lad mig tage den første først. Som I kan se, så har jeg suppleret med et par tegninger, og det har jeg gjort, fordi jeg synes jo også, at det er værd, vi husker hinanden på, at når vi snakker om alle de her ting, så er det jo positive udfordringer, vi står med. Det var Birte Bech-Jørgensen også inde på. Det er jo ting, der kan bringe - kan man sige - livskvalitet ind i vores verden, så det er positive udfordringer, vi står over for, det er ikke negative. Og det er måske særlig vigtigt at sige, fordi Velfærdskommissionen jo altid er blevet beskyldt for at være mørkemænd og -kvinder.

Men hvad handler det så om? Jo, det handler om, at det er åbenlyst, at demografi og stigende levetid giver et pres på vores sundhedsvæsen. Det kan man jo se af de her kurver. Det giver sig selv, at der er en tendens til, at jo ældre vi bliver, des mere trækker vi på sundhedsudgifterne, på sundhedsvæsenet og på ældreomsorgen. Så det har selvfølgelig betydning.

Men det, der er særligt, når vi snakker om sundhedsvæsenet, er, at det ikke er den eneste faktor, der har betydning. Det, der også har meget stor impact på udgiftsniveauet, er også selve vores helbredstilstand. Det, man oplever i øjeblikket, er jo bl.a. en stigning i det, man populært kalder kroniske sygdomme, hjerte-kar-sygdomme, kræftsygdomme, lungesygdomme og mange andre af de store sygdomme, som betyder, at flere af os faktisk trækker på sundhedsvæsenet. Det gør vi bl.a., fordi vores livsstil er af en sådan karakter, at det yderligere fremmer sygdom. Det er klart, at det er et billede, som vi ikke kan se bort fra.

Så er der den tredje ikke mindst væsentlige faktor i det her, og det er, at vi kan udrette mere. Det, der også populært kaldes teknologifaktoren. Vi kan forebygge, og vi kan helbrede flere sygdomme. Det, der også er karakteristisk ved det, er, at mange af de sygdomme, som vi lider af i dagens samfund, er under livslang behandling. Det er altså ikke noget, der er overstået ved et hospitalsindgreb, men ofte er det livslang medicin, vi taler om. Det yder selvfølgelig et pres på sundhedsvæsenet.

Når vi snakker om det her med teknologi, så synes jeg selv, det er meget svært ofte at forholde sig til, hvad det egentlig er, det drejer sig om. Der nævnes faktorer og procenter, men man kunne også gøre noget andet. Man kunne prøve at se på, hvad det egentlig er, det handler om.

Jeg gjorde det, jeg prøvede at læse i det Ugeskrift for Læger, som udkom i går. Der kan man gå det igennem, og der kan man se, hvad videnskaben faktisk rapporterer, hvad der er af nye ting på vej i pipeline. Der er gode nyheder for patienter med svær Parkinson, der er gode nyheder for yngre patienter

med aterieflimmer med epilepsi, og sandelig også på cancerområdet er der ved at være ganske stor sandsynlighed for, at der bliver udviklet vacciner, som mange af os så vil kunne få som værn mod disse livstruende sygdomme. Sådan er der en lang række specialer, og det her er kun et udpluk af, hvad jeg kunne finde af gode nyheder på vej.

Det, der er karakteristisk er, at noget af det selvfølgelig har den effekt, at det vil sænke vores sundhedsudgifter. Men der er også meget af det, som koster, og det gør det, fordi der er udviklet ny dyr medicin, eller der skal indføres specialbehandling, og nye teknologier skal tages i anvendelse. Så det er - ingen tvivl om det - et pres på vores sundhedsvæsen, som altså har med sig, at det bringer øget livskvalitet.

I Velfærdscommissionen har vi prøvet at sammenfatte alle disse mange udviklinger, og man kan jo selvfølgelig igen diskutere meget, hvordan man skal regne på de her ting, som Torben Andersen jo allerede har redegjort for i dag, så har vi lagt nogle bestemte forudsætninger ind omkring levetid, omkring udviklingen i befolkningens aldring, og vi har så også lagt nogle forudsætninger ind om, hvordan vi forventer os trækker på sundhedsvæsenet.

Det, vi har regnet med, er såmænd bare, at teknologien ikke udvikler sig yderligere ud over det niveau, vi kender i dag, og at vi faktisk kun bruger sundhedsvæsenet på et niveau, som svarer til det, vi har i dag. Og alligevel så viser det sig i vore beregninger i hvert fald, at vi må forudse, at der bliver behov for øget sundhedsudgifter, hvis vi ønsker det niveau, vi har i dag. Vi skal også huske ældreomsorgen. Den er ikke mindst jo noget, der er relateret meget til den aldrende befolkning.

Så kan man igen diskutere forudsætningerne. Om lidt vil I høre et andet indlæg, som har nogle andre forudsætninger, så der er mange bud på det her. Men i hvert fald uanset om man kigger til udlandet, eller man kigger til indlandet, så er der en klar tendens, som siger, at det går nok nærmere opad, end det går nedad med vores sundhedsudgifter.

Ganske konkret så har vi også prøvet at kigge lidt på det, der har været jo også omdiskuteret, og som jo er et væsentligt indsatsområde også, det er at få kigget på, jamen hvad sker der, når man får en bedre livskvalitet, hvad sker der, når man lever længere, får man så ikke også et bedre helbred. Og jo, det gør man vel, det er formentlig det, der også er frugten af at leve længere, det er at få et bedre helbred.

Men det, der er karakteristisk ved det, er, at det oftest også betyder, at det netop er, fordi man er i behandling med en form for medicin eller noget andet. Og det svære er at kvantificere den udfordring. Sådan som vi har regnet på det i Velfærdscommissionen, når vi frem til, at det har en betydning, men næppe en betydning, der vil gøre, at udgifterne kan forventes at falde voldsomt. Og igen har vi lavet alternative forudsætninger både på teknologien og efterspørgselspresset.

Den anden tese er, at sundhed jo er en efterspurgt vare i dagens samfund. Det er forventeligt, at vi i takt med at vores indkomst stiger og vores mulighed stiger, at så vil vi efterspørge mere sundhed. Det er i hvert fald det billede, man ser i alle andre lande, og hvorfor skulle det være meget anderledes på sigt i Danmark?

Det er lidt sjovt at Danmark også her adskiller sig fra udviklingen i det øvrige OECD, som vi har vist her. Danmark havde i starten af 1970'erne et højt niveau for sundhedsudgifter relateret til BNP. Vi har stadig væk nogenlunde det samme niveau, mens andre lande er løbet fra os, og der er jo mange gode forklaringer på, at det er sådan. Det, der er interessant her er om det er en udvikling, som vi kan blive med at fastholde, eller om vi efterhånden er ved at være der, hvor vi må indse, at vil vi have det samme niveau i vores sundhedsvæsen som andre lande, så er vi også nødt til at se i øjnene, at der kommer et øget pres.

Meget tyder på, at en af grundene til Danmarks store succes her, det er, at vi har haft en meget stram politisk styring af vores sundhedsvæsen.

Og så endelig det tredje, det her med de sundhedspolitiske konsekvenser. Vi har i Danmark indrettet os med en sundhedssektor, som i høj grad er offentligt finansieret, godt cirka 80 pct. er offentligt finansieret, og det betyder også, at vi har det, man kan kalde et solidarisk sundhedsvæsen, hvor vi alle har ret til adgang til det, når vi har behov for det, uanset indkomst. Og det, der er den store udfordring er, at hvis vi får behov for yderligere finansiering, er vi i stand, - med de politiske diskussioner, der

er - til at skabe det nødvendige råderum til en sundhedssektor, som har en høj grad af offentlig finansiering?

Vi siger tit, at Danmark skal have verdens bedste sundhedsvæsen, men foreløbig må vi nok sige, at det, vi er bedst til i international målestok, er at styre sundhedsudgifterne. Der er ingen tvivl om, at det skal fortsætte. En offentlig sektor af den karakter og den størrelse forpligter til, at vi kan fortsætte med en stram offentlig styring, men der er også udsigt til, at den finansieringsmodel og den solidaritets, vi har i vores sundhedssektor, bliver sat under pres.

Et af indsatsområderne og et af diskussionsområderne i øjeblikket er jo den individualisering, vi også ser i sundhedsvæsenet. Der er i øjeblikket skønnet, at ca. 300.000 mennesker har valgt at være dækket af en privat sundhedsforsikring, og det er vel at mærke en dækning, som man jo faktisk har i forvejen. Så man kan kalde det en form for dobbeltdækning, 1,5 millioner borgere er allerede medlem af Danmark.

Så der er i høj grad basis for, at vi holder øje med det her, og at vi også tager de sundhedspolitiske diskussioner, om vi fortsat skal finde råderum til en sundhedssektor, formentlig med et behov for øget udgifter.

Den sidste dimension i det er, at vi i Velfærdskommissionen også har haft lidt fokus på egenansvaret. Det er klart, at når man har en sundhedssektor, som er baseret på, at det ikke koster noget at komme i den, så kunne der være en tendens til, at man forbrugte sundhedsvæsenet mere, end behovet var. Der er nu mange mekanismer i sundhedsvæsenet som modvirker det. Det er meget få steder, man kan gå hen ude at være visiteret af en læge eller på anden måde være - kan man sige - bedømt, ens behov bedømt.

Men alligevel kunne det være en diskussion, om vi kan gøre noget yderligere for at øge egenansvaret for vores forbrug af sundhedssektoren. Og her taler vi selvfølgelig om økonomi, man kan diskutere øget brugerbetaling, men man kan jo også, som det også har været nævnt, diskutere, om vi i højere grad selv kan oplæres til at tage et større ansvar for vores liv og vores livsstil. Her er vi jo så inde i diskussionen tilbage til skolerne igen, om vi også her skulle prøve at gøre en større indsats for, at man allerede i folkeskolen får et helt andet forhold til de livsstilsfaktorer, som vi vitterlig kan se har stor indflydelse på forbruget i sundhedsvæsenet som f.eks. motion og en ordentlig kost. Tak.

Ordstyrer:

Tak til Bente Hyldahl. Og så er det Lars Odd Petersen, værsgo.

Lars Odd Petersen (Økonom, DSI - Institut for Sundhedsvæsen):

Tak for ordet, tak for invitationen og lejligheden til at fortælle jer en lille smule om de scenarieberegninger, vi har lavet.

Jeg vil gerne fortælle jer lidt om de scenarieberegninger, vi har lavet, som handler om de fremtidige udgifter til de ældres sundheds- og plejeydelser. Og det er en række beregninger, vi har kastet os ud i - kan man sige - ud fra forskellige opfordringer, som vi har kigget på.

Det ene er selvfølgelig Velfærdskommissionens rapport, den helt oprindelige, som jo var et debatoplæg til, at flere meldte sig på banen. Og ud fra det og ud fra en række forskellige udenlandske tilsvarende beregninger, hvor man også ser på, hvordan det går med den stigende ældrebefolkning og det deraf afledte behov for penge til sundheds- og plejeydelser. Der har vi så også lagt mærke til, at man især i nogle af de udenlandske beregninger har gjort opmærksom på, at man burde fokusere lidt mere på at få inddraget det, man kalder ikke-demografiske forhold i beregningerne, altså man skal kigge på, om der ikke er noget andet end alene alderen, der er afgørende for, hvor stort et forbrug man har.

Der findes jo mange undersøgelser, som siger noget om, hvilke forskellige forhold der har indflydelse på vores sundhedsforbrug, og vi kan f.eks. se på sundhedsadfærden, altså vores kost og motion og rygning, det er der rigtig mange undersøgelser som viser noget om at det spiller en rolle, og derfor må man jo også forvente, at hvis vi har en lidt anderledes adfærd på de her områder, om det så ikke er noget, der vil sætte sit spor i vores forbrug af sundheds- og plejeydelse i den sidste ende.

Det andet er at kigge på den medicinske teknologi, som jo også, når man læser lidt om det, så virker det jo stærkt inspirerende med de muligheder, der tilsyneladende kan blive fremover.

Så det er ligesom de to væsentlige ting, som vi synes der er behov for at inddrage i de overvejelser, der foregår for øjeblikket for at se, om ikke man på det lille område her kunne kvalificere det forstået på den måde, at vi skulle bruge noget mere af den information, der stod til rådighed.

Jeg skal understrege, at vores overvejelser har koncentreret sig om de +65-årige, så når jeg nu viser nogle tal lidt senere, så er det alt sammen alene nogle oplysninger, som vedrører vores ældre befolkning.

Vi har kigget på en hel del af den litteratur, som viser noget om den dokumentation, der er for, hvilken rolle sundhedsadfærden har, og hvilke nye perspektiver der tilsyneladende er på den medicinske teknologi. Og meget af den information, har vi så samlet og omsat til, hvad vi kan kalde matematiske formler. Eller vi kan også sige, vi har lavet en model, som også har en befolkningsmodel i sig, men hvor dødeligheden og sygeligheden er afhængig af forskellige faktorer. Det gør så, at vi har fået opbygget det, en lille model, som vi kan spille pingpong med - og derfor den lille figur her - og vores pingpong er indtil videre nået til, at vi har fået lavet fem beregninger. Man kan fortsætte i en føljeton, ændre på en lang række forudsætninger og se på, hvad resultatet så er af de sammenhænge.

Jeg kan ikke nå at vise jer dem alle sammen, men jeg vil kort nævne grundscenariet, vi tog udgangspunkt i, og så to af de øvrige.

For grundscenariet indebærer det, at vi satser på at ligge meget tæt på Danmarks Statistiks befolkningsprognose. Det er ikke sådan, at vi tager den som udgangspunkt, men vi prøver at lave nogle beregninger og nogle forudsætninger, som svarer til deres. Og for sundhedsadfærdens vedkommende, så siger vi, at vi forventer, at den vil være det samme, som den har været i de seneste år. Det er ikke sådan, at alle oplysninger af den her karakter lige præcis kan henføres til 2004 eller 2005.

Vi har også en forekomst af nye sygdomstilfælde, der tager udgangspunkt i de tal, vi har fra 2004 og lige så med forbruget af sundheds- og plejeydelser, og også på prisen, det fortsætter vi - faste priser - i 2004. Gør man det og regner på det, så viser befolkningstallet, som vi ser her foroven, godt eller lige knap 5,4 millioner, det vil stige til 5,5 millioner, og andelen af 65-årige, den vil stige fra de 14,9 pct. til 22,9 pct. Af dem er andelen, der er 85 år og derover, den vil stige endnu kraftigere svarende meget godt til de tal, vi ser ret så mange andre steder, både i Danmarks Statistik og også, hvad jeg kan huske at have set i Velfærdskommissionen.

Så har vi mulighed for at gå lidt mere i detaljen, og her viser et enkelt tal noget med, hvor mange der bliver ramt af sygdom i de forskellige år i beregningsperioden, og som I kan se her, så vil antallet af sygdomsramte blandt 65-årige stige fra at udgøre 60 pct. af 65-årige i 2004 til at være 76 pct. i 2040, altså en ganske markant stigning, som jo også er inde i de forskellige oplysninger og tal, som vi har set indtil videre, at der er en forventning om, at vi får flere kronisk syge eller folk, der må leve i en lang periode af deres liv med en sygdom.

Kigger vi på udgiftssiden, så ser vi, at sundhedsudgifterne stiger, de mere end fordobles, plejeudgifterne ligeså, og det gør summen selvfølgelig også, men i den sammenhæng har vi prøvet at relatere det til bruttonationalproduktet, og der vil I kunne se at tallene i parentes angiver, hvordan det for de samlede udgifter her vil stige fra 3,85 pct. til 4,26 pct. Det er altså udgangspunktet, som vi har for et grundscenarie.

Så har vi et sundhedsadfærdsscenario, som handler om, hvad nu hvis vi lever lidt mere efter de forskrifter, hvis man kan sige det sådan, som vi har, altså at vi lever lidt mere efter at have nogle sundere kostvaner, vi skal ryge noget mindre, vi skal være fysisk mere aktive. Og så ved vi fra den række af forskellige undersøgelser, der foreligger, at det vil reducere vores risiko for at blive syg. Og vi har ikke taget bægeret helt fuldt; som I kan se, så regner vi med ca. halvdelen af den fulde effekt.

Vi tager udgangspunkt i, at den effekt er en, der vil kunne indfases over en 10-årig periode.

Gør vi det, så hvis vi bruger beregningsmaskinen igen, så vil I kunne se resultatet i form af de røde tal, som skal sammenlignes med det, der står til højre, nemlig grundscenariet. Og det viser, at der

er flere, der vil overleve, altså sundere adfærd giver flere, som så overlever, ikke voldsomt mange i den her beregning, men alligevel 25.000, og det giver også en endnu større andel af de +85-årige. Altså, det virker, vi bliver flere, der får lov til at leve lidt længere, og vi bliver også lidt færre sygdomsramte i det her billede. I kan se, det falder en lille smule fra 77 pct. til de 75 pct.

Men til gengæld sker der det, at med de forudsætninger, vi har, så siger antallet af indlæggelser, og det skyldes altså, at vi ganske vist har nogle, som bliver fri for at få nogle sygdomme, men til gengæld bliver de lidt ældre, og så får de nogle andre sygdomme.

Alt i alt indebærer det altså, at antallet af indlæggelser stiger, og det kan også ses på udgiftssiden, både for sundhedsudgifterne og plejeudgifterne.

Samlet set er det jo ikke nogen voldsom stor stigning, men der er dog en stigning fra de 4,26 pct. af BNP, som bliver til 4,38 pct.

Så hvis ikke man bliver syg af det ene, så bliver man syg af det andet. Det er det, der ligger i det billede, som der aftegnes her, og der skal vi jo huske på, at det er mange detaljerede oplysninger, der her er trukket ud og blevet til nogle mere firkantede forudsætninger, som bestemt godt kan, det må vi jo medgive, at det kan man godt diskutere, om fortolkningen af de resultater, som ikke lige umiddelbart er af en sådan karakter, så man kan indsætte i sådan nogle modelberegninger her.

Kigger vi på et andet scenarie med den forbedrede medicinske teknologi, den fagre nye verden, så må man sige, at det er jo nogle voldsomme forandringer, der tilsyneladende bliver stillet os i udsigt, og det er vanskeligt at vurdere med henblik på fremtiden i den her sammenhæng. Vi kan jo f.eks. sige, at hvis man gik 35 år tilbage og spurgte klinikerne, hvor mange af de behandlingsmetoder, man benytter sig af i dag, de kendte til dengang, de startede med deres karriere for 35 år siden, så vil det være rigtig mange af de behandlingsmetoder, man betjener sig af i dag, som de slet ikke ville komme i tanke om. Så vi sidder altså og skal gætte ud i en fremtid, som er voldsom vanskelig.

Og der findes da heller ikke mange kilder på det her område, men vi har sat vores lid til en enkelt amerikansk rapport, som har betjent sig af nogle udsagn fra en større gruppe af læger, og så har vi kigget lidt på en norsk forskningsrapport og et arbejde, som er lavet af TrygFonden.

Prøver vi at omsætte de informationer, vi har i den sammenhæng, så kan vi se, der bliver færre genindlæggelser for mange hjertepatienter. Vi vil kunne se en reduktion i den forhøjede risiko, der normalt er for at dø, hvis man bliver ramt af kræft, demens eller af forskellige hjertesygdomme. Og vi vil også forvente, at der er en øget andel af kræftpatienterne, som vil kunne helbredes.

Endelig så er det sådan, at med de nye teknologier så kan man også forvente, at der vil være en del af dem, som bliver ramt af en sygdom, som ikke længere vil være så kraftigt funktionshæmmet, som man eller er i dag.

Kigger man på det samlede billede for beregningerne her, så vil vi igen se, at der er en anelse flere, der overlever i den periode, vi kigger på. Det er en lille smule flere sygdomsramte i det, og vi kan også se, der er lidt flere indlæggelser.

Alt i alt på økonomien så er sundhedsudgifterne en anelse større, men især på plejesiden vil man kunne se den effekt, som jeg lige nævnte, den vil slå voldsom kraftigt igennem, så man kan se, der bliver sparet nogle penge på det område. Så alt i alt så er det en lille procent mindre af BNP, som vi vil kunne se i forbedret medicinsk teknologi.

Den her brug af modellen og vores lille bordtennismatch hvad ender det så med? Jo, det kan jo naturligvis være lidt vanskeligt at konkludere på sådan en række meget diskutabile forudsætninger, men vi synes nu godt, at vi kan tillade os at udlægge sagen sådan, så det ikke er givet, at der vil være et kraftigt udgiftspres som følge af de øgede udgifter til ældres sundhed og pleje.

Der er nogle muligheder for at påvirke det forløb med de forebyggende foranstaltninger og den måde, man introducerer nye teknologi på, som giver et spillerum. Men der er selvfølgelig også muligheden for, at den nye teknologi er så voldsom dyr, at den vil overskygge de effekter, som vi ser på den her sammenhæng.

Jeg vil sige, at vores bidrag, og som jeg nævnte indledningsvis, er jo det, at vi gerne så, at man prøvede at bruge den information, der er fra den kliniske side, i langt højere grad i sådan nogle typer

af overvejelser, som vi er inde i her på velfærdssiden, og det er sådan set på den led, man skal betragte vores scenarieberegninger, så vi gerne vil være med til at tage et skridt, hvor vi kan være lidt mere specifikke og bruge noget mere af den viden, der rent faktisk er til rådighed.

Så vi må sige, at vi synes sådan set ikke, matchen er spillet færdig her. Der er flere sæt at spille endnu, og vi leverer gerne en bold mere. Tak for det.

Ordstyrer:

Tak for oplægget fra Lars Odd Petersen. Og så er der et par spørgere, og først Line Barfod og derefter René Skau og så Torben M. Andersen og Bjarne Laustsen.

Line Barfod (EL):

Tak for oplæggene. Meget kort, for vi har jo ikke meget tid. I har sagt en hel masse om udviklingen af forskellige behandlingsmetoder osv., men når man så modellerne af, hvor store sundhedsudgifterne er i forskellige lande, så synes jeg, det er væsentligt også at have med, at i USA f.eks. er det jo baseret på forsikringer og brugerbetaling og ikke på politisk styring, som vi har herhjemme.

Og derfor synes jeg, det var værd at have med i overvejelserne, om det ikke har indgået i jeres beregninger, hvorvidt vi har et system, som er primært skattefinansieret med stram politisk styring, eller man er ved at gå over til brugerbetaling og forsikringer og dermed får meget større udgifter og meget større stigning end det, vi har i dag, så man altså ikke kun ser på udviklingen i behovet for sundhed, men i høj grad også i organiseringen af sundhedsvæsenet.

René Skau Björnsson (S):

Jeg vil også gerne sige tak for oplæggene. I har jo ikke nødvendigvis gjort det lettere at være politiker for fremtidens Danmark, men det var heller ikke meningen. Der er kommet mange beregninger og prognoser.

Jeg kunne godt tænke, jeg skal også prøve at gøre det kort, at spørge om: I taler alle sammen, sådan som jeg hører det, om bedre livsstil. Det er noget af det, der skal til. Vi skal spise noget sundere og ryge noget mindre og drikke mindre og spise mindre fedt og de her ting. Og I har også talt om, flere af jer, den sociale ulighed, der er på området. Om I der har lavet noget beregninger, analyser, af, hvis nu man brugte f.eks. 100 mio. kr. mere i folkeskolen til kostordninger, til en ekstra idrætstime om ugen, jamen hvad vil konsekvenserne være af det 60 år efter.

Birthe Skaarup (DF):

Vi tager alle spørgerne med det samme. Torben Andersen, værsgo.

Torben M. Andersen:

Det var et spørgsmål til Lars Odd Petersen.

Jeg synes jo, det I har gjort her er meget interessant, fordi I gør meget mere detaljeret, end vi var i stand til. Det var meget mere summarisk, vores tilgang til det. Og f.eks. det, du fremlagde omkring det, I kaldte sundhedsadfærdsscenariet, var meget interessant, for forhold til diskussionen om længere levetid giver det en masse luft i systemet. Det er netop er en pointe, at et sundhedsvæsen er en af de aktører, der sikrer os længere levetid, så derfor har det stor velfærdsgevinst, hvis man lever sundere, men det er ikke nødvendigvis det samme som, der er økonomiske gevinster.

Et spørgsmål og så en kommentar. Mit spørgsmål er: Er det korrekt forstået, at i jeres lidt mere detaljerede kig på sundhed, er der faktisk en stigende andel af de ældre, der i fremtiden vil have et sundhedsproblem i forhold til i dag? Altså, gruppen bliver større, men er der en stigende andel, der vil have et sundhedsproblem? Det var den ene ting.

Og så kommentaren det knytter sig mere til en af jeres forudsætninger, som jeg ikke bryder mig så meget om, fordi jeg synes, I sammenstiller to ting, som gør, at vi lidt er på kanten af æbler og

pærer. Det var en forudsætning, at enhedsomkostningen i 2040 er den samme som i 2004. Men alligevel sætter I det i forhold til et BNP, som I lader vokse med væksten i samfundet, så det svarer lidt til, at man spurgte i dag, hvad ville sundhedsvæsenet koste, hvis vi kunne købe ydelserne til det, vi gav for den i 1972. Det er ikke en rimelig sammenstilling. Det er lidt provokerende, kan man sige. Det svarer til, at lægerne og sygeplejerskerne osv. ikke skal have del i den reallønstigning, alle mulige andre i samfundet har. Så det synes jeg er en diskutabel forudsætning, men det ændrer ikke ved, at det mere detaljerede er selvfølgelig et meget stort fremskridt, og det synes jeg er meget interessant at se på.

Bjarne Laustsen(S):

Jeg har et kort spørgsmål. Det går på det, at for nogen tid siden talte vi meget om ventelister i Danmark, og om at sundhedsvæsenet ikke slog til, om man kunne løse det med flere ressourcer. Så fandt regeringen på et smart trick, med frit sygehusvalg. Hvis man ikke kunne blive behandlet der, så kunne man blive behandlet privat og få pengene ført med over. Det har i hvert fald ført til, at der ikke er så meget snak om det, men der er jo stadig væk lange ventelister på en række forhold inden for sundhedsvæsenet. Så er det bare et smart trick, eller er der noget reelt i den måde, man har håndteret det på igennem de sidste 3-4 år?

Birthe Skaarup (DF):

Og superkort fra mig.

I har været lidt inde på brugerbetaling, og det har været også meget omdiskuteret, da Velfærdscommissionen barslede. Er I ikke bange for, at vi her får skudt nogle af de svage, det kunne være de ældre, men det kunne også være mange andre samfundsgrupper, ud, såfremt vi indfører brugerbetaling? Værsgo til panelet.

Lars Odd Petersen:

Tak skal du have.

Du spørger til, om vi har kigget på, hvordan man er organiseret fremover, om der bliver taget hensyn til det i selve scenarierne. Og dertil er svaret: Det er der ikke. Det er et rent behovsgenereret udviklingsforløb, som du ganske rigtig er inde på. Så derfor, hvis man skal sige, hvis du er ude efter at finde, indsnævre de realistiske scenarier, så skal der flere overvejelser ind i det her. Der skal man se vores beregninger som mere et spørgsmål om at være med til det og tegne det spillerum, være med til at afgrænse det spillerum, der er, og gøre sine endelige overvejelser inden for. Så jeg kan afkræfte, vi har ikke haft de overvejelser med.

Torben Andersen spurgte om, om det er rigtigt med den stigende andel med et sundhedsproblem. Det vil jeg sige, ja, det er det. Sådan ser det ud med de beregninger, vi har.

Og du peger også på problemet omkring sammenstillingen i forhold til BNP-omkostninger. Det kan godt diskuteres, vil jeg sige. Så det er en af de ting, hvor nu har vi et hus, hvor man skal gøre nogle kompromisser og forhandle. Det kan godt være, vi kunne finde bedre løsninger på det. Og jeg vil, jeg er enig med dig i, at vores mission i den her sammenhæng det er at gå lidt, prøve at gå lidt kraftigere til biddet og få anvendt den meget relevante og specifikke information, man især har fra klinkernes side, få det bragt mere på bane i de her sammenhænge.

Så vil jeg sige: Ventelister, det er ikke rigtig noget, jeg kan svare på i relation til det her. Jeg kan godt have en personlig holdning til det, og jeg har. Det er ikke noget, der er indgået i selve de beregninger, vi har her. Så det må være en af jer andre, der gør det.

Bente Hyldahl Fogh:

Det er jo ofte meget diskuteret, hvad det er, der er årsagen til, at Danmark er i stand til at have en relativt beskeden vækst i vores sundhedsudgifter i forhold til andre lande. Og der er da nok ingen tvivl om, at den måde, vi har indrettet vores sundhedssektor på, spiller en betydelig rolle. Vi har jo det, der hedder populært, et meget enstrengt system, hvor det er vanskeligt at komme mange steder hen, uden at det ligesom er styret.

Og det er klart, hvis man går til USA eller man går til Schweiz eller nogle andre lande, som i høj grad er forsikringsbaserede, så ser man nogle andre forbrugstal, end vi gør i Danmark. Så der er nok ingen tvivl om, at der er en vis sandsynlighed for, at det har noget med det at gøre.

Men det kan også være andre ting, der gør det. F.eks. kan det jo også være den hastighed, hvorved man indfører ny teknologi og nye behandlingsmuligheder. Og hvis man ser USA, så er det jo nok det land i verden, som er mest i front med hensyn til lægevidenskaben. Og det betyder da noget også givet, at man har en meget aktiv forskningssektor inden for lægevidenskaben, at man har en stor industri osv., der presser på for at få tingene igennem. Så der er da nok flere ting i den historie, trods alt.

Med hensyn til øget forebyggelse, så er det jo heldigvis også noget af det, der er kommet fokus på i de sidste par år. Og Birthe var jo også inde på det. Jeg tror bare, at man må gøre sig klart, at så nemt er det heller ikke, altså. Og situationen er jo nok den, at når man snakker om forebyggelse, at dem, der ville have allerstørst glæde af det, måske også er dem, der er allersværest at få til at ændre adfærd. Så det er en indsats op ad bakke, som vil kræve investering, og som jo også på et eller sted der skal findes plads til i budgetterne.

Ventelister synes jeg har lidt med styring af sundhedsvæsenet at gøre også. Det er jo en ventil et eller andet sted, man har for et stramt styret sundhedsvæsen. Om det skal være større, eller kortere eller længere ventelister, man må have, det har jo meget at gøre med den økonomi, man tilføjer det. Det er der ingen tvivl om. Det har det.

Men der er også igen andre ting, der påvirker ventelisterne, f.eks. indikationsskred. Det er jo meget typisk, når man så har fået tændt, eller fået tømt en venteliste, så det første, der sker, det er jo så, at man ønsker at stille det til rådighed for en endnu større andel af befolkningen. Og det er jo den dynamik, der ligesom er i sundhedsvæsenet, og som er med til presse det hele opad.

Birthe Bech-Jørgensen:

Ja, nu, de fleste af spørgsmålene, eller alle spørgsmålene de handlede om kvantitative forhold, om tal osv., og dem har jeg ikke. Jeg har refereret de forskellige resultater, vi har haft fra de høringer, så jeg har ingen beregninger. Men det, man, det, vi ved, det er jo, at funktionsevnen er dårligst, altså der er en social ulighed i funktionsevnen, som stort set hænger mest sammen med forholdene på arbejdsmarkedet, altså, det, vi har kaldt slid. Og det er jo vigtigt at få rettet op på det. Det var det ene.

Og der er da heller ingen tvivl om, at hvis der er øget brugerbetaling i sundhedssystemet, så er det da dem, der ingen penge har, som ikke vil bruge det. Altså, sådan må det jo være. Det er da logikken.

Birthe Skaarup (DF):

Ja tak. Så siger vi tak til oplægsholderne, og jeg vil give ordet til Line Barfod for en afsluttende kommentar her fra Fremtidspanelet.

Line Barfod (EL):

Jeg vil også gerne sige tak til alle oplægsholderne, tak til alle jer, der kigger med hjemme i stuerne. Jeg synes, det har været nogle spændende oplæg, og det har i hvert fald, synes jeg, understreget, der er mange forskellige vurderinger, mange uenigheder både mellem den Velfærdskommission, som regeringen har nedsat, den baggrundsgruppe for Folketingets Fremtidspanel og de uafhængige, eller de eksperter, vi har haft inde, som ikke har været med i nogen af de to grupper.

Og det viser vel, at spørgsmålet om, hvordan vi indretter fremtidens samfund, det ikke er noget, vi bare kan trykke ind i en computer, men det i høj grad er et spørgsmål om politiske beslutninger også om, hvordan ønsker vi at vægte forskellige ting. Både forskellige økonomiske ting, men også, som flere oplægsholdere har været inde på, nogle af de ting, der ikke kan gøres op i penge. Det er i høj grad noget af det, der spiller ind.

Og der er det jo værd at huske på historien, som vi også hørte på undervejs, at det er jo ikke, fordi nogen for 100 år siden besluttede, nu skulle vi have en flexicuritymodel i Danmark, at vi så har

fået den. Det er et resultat af en politiske udvikling og ønske om at have forskellige ting i samfundet, der har gjort det.

Så jeg håber, at det her har været yderligere indspark til at gå ud og tage debatten i samfundet, og jeg håber, vi får en bred debat om, hvad det er for et samfund, vi ønsker. Og der kan vi så bruge de forskellige eksperters meldinger og vurderinger i fremtiden, når vi politisk bestemmer, hvordan vi ønsker, samfundet skal være.

Og så skal jeg til afslutning sige, at det materiale og de tabeller osv., der har været fra de tidligere høringer i Folketingets Fremtidspanel, kan man finde på Folketingets hjemmeside: www.ft.dk.

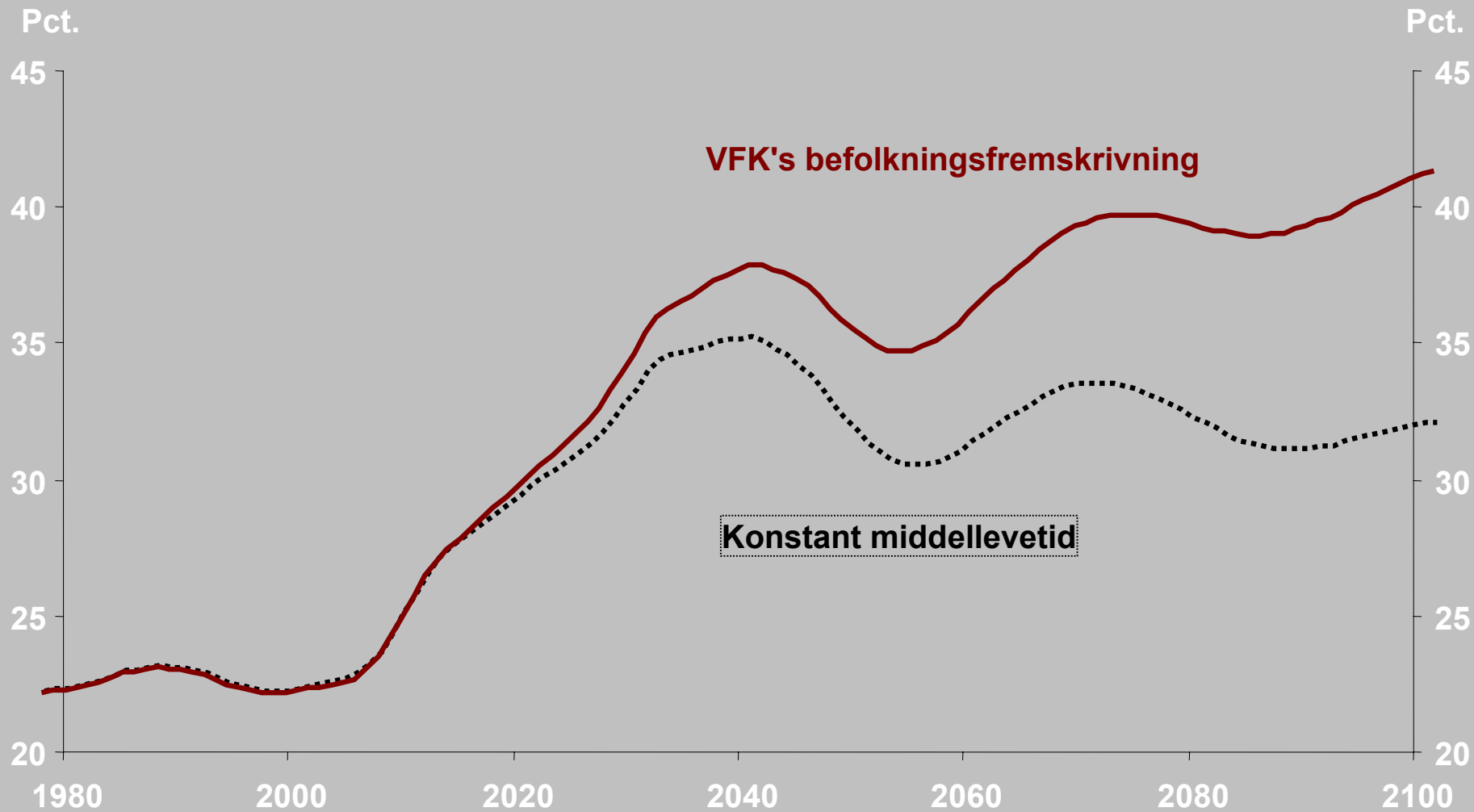
Og endnu en gang tak for i dag.

Bilag: oplægsholdernes præsentation

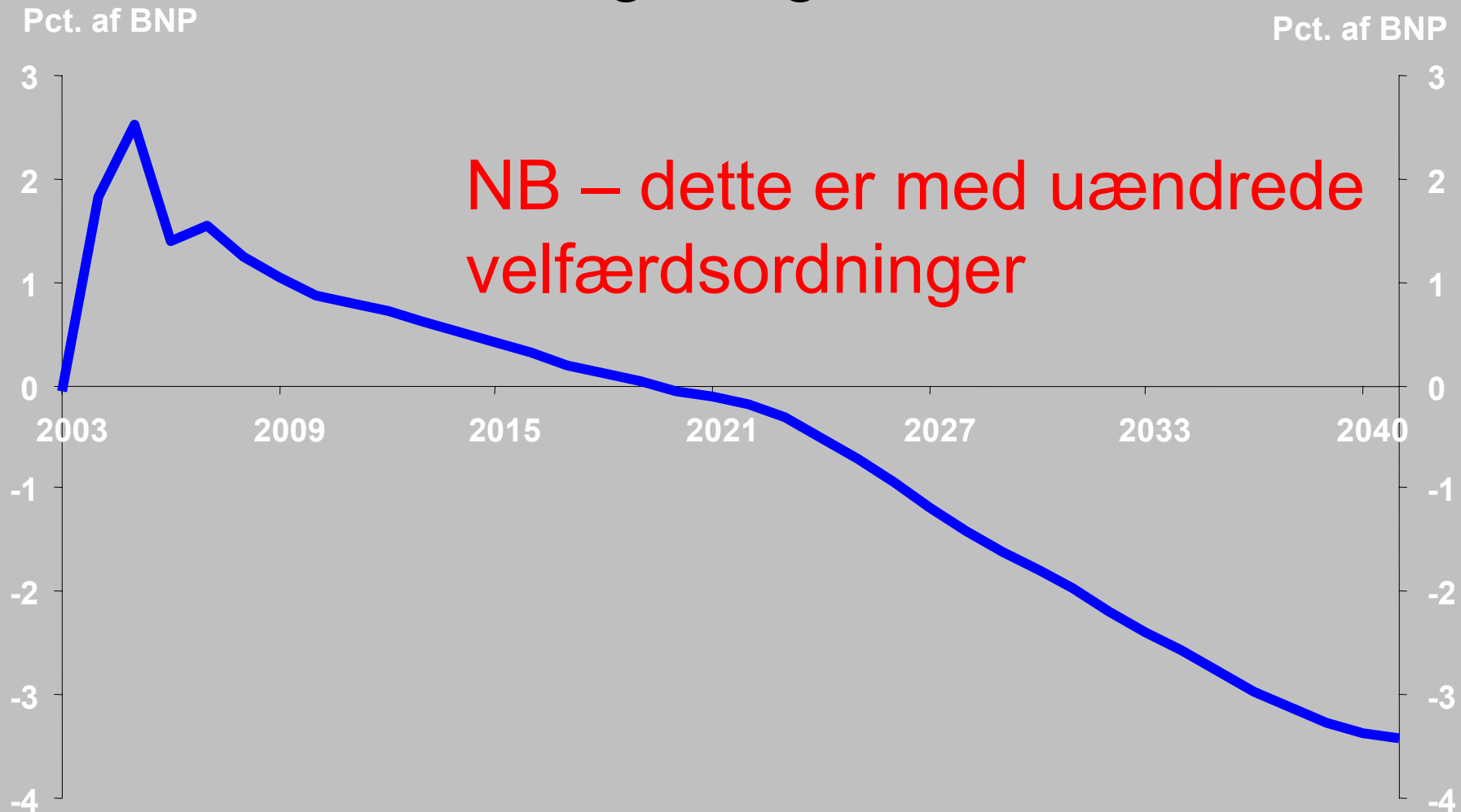
I forbindelse med de mundtlige oplæg blev der brugt forskellige figurer og illustrationer. På de følgende sider er de mest centrale figurer trykt i rækkefølge i forhold til programmet.

De resterende præsentationer vil være tilgængelige på Teknologirådets hjemmeside, www.tekno.dk

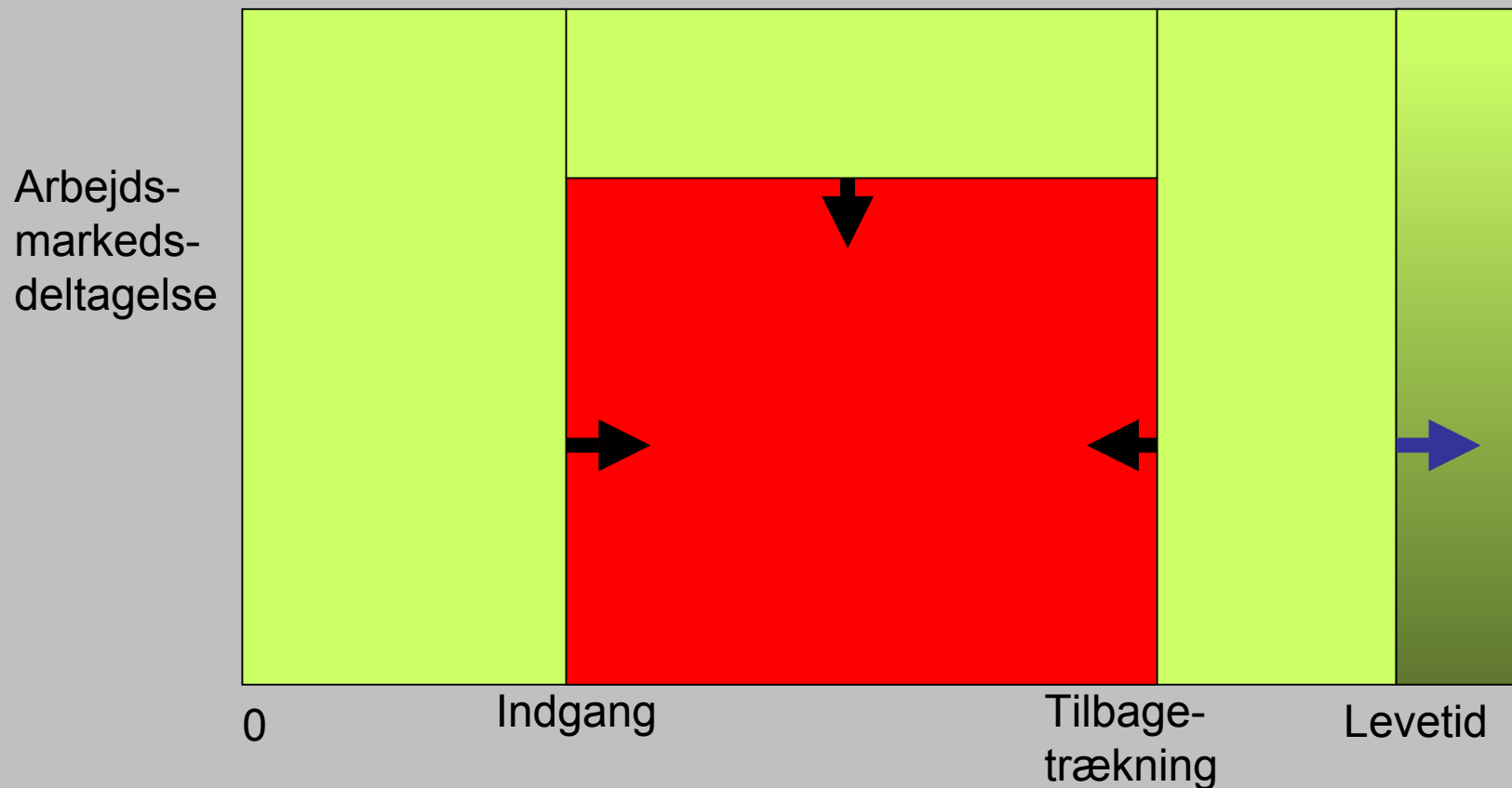
Den demografiske udfordring – flere ældre – færre erhvervsaktive

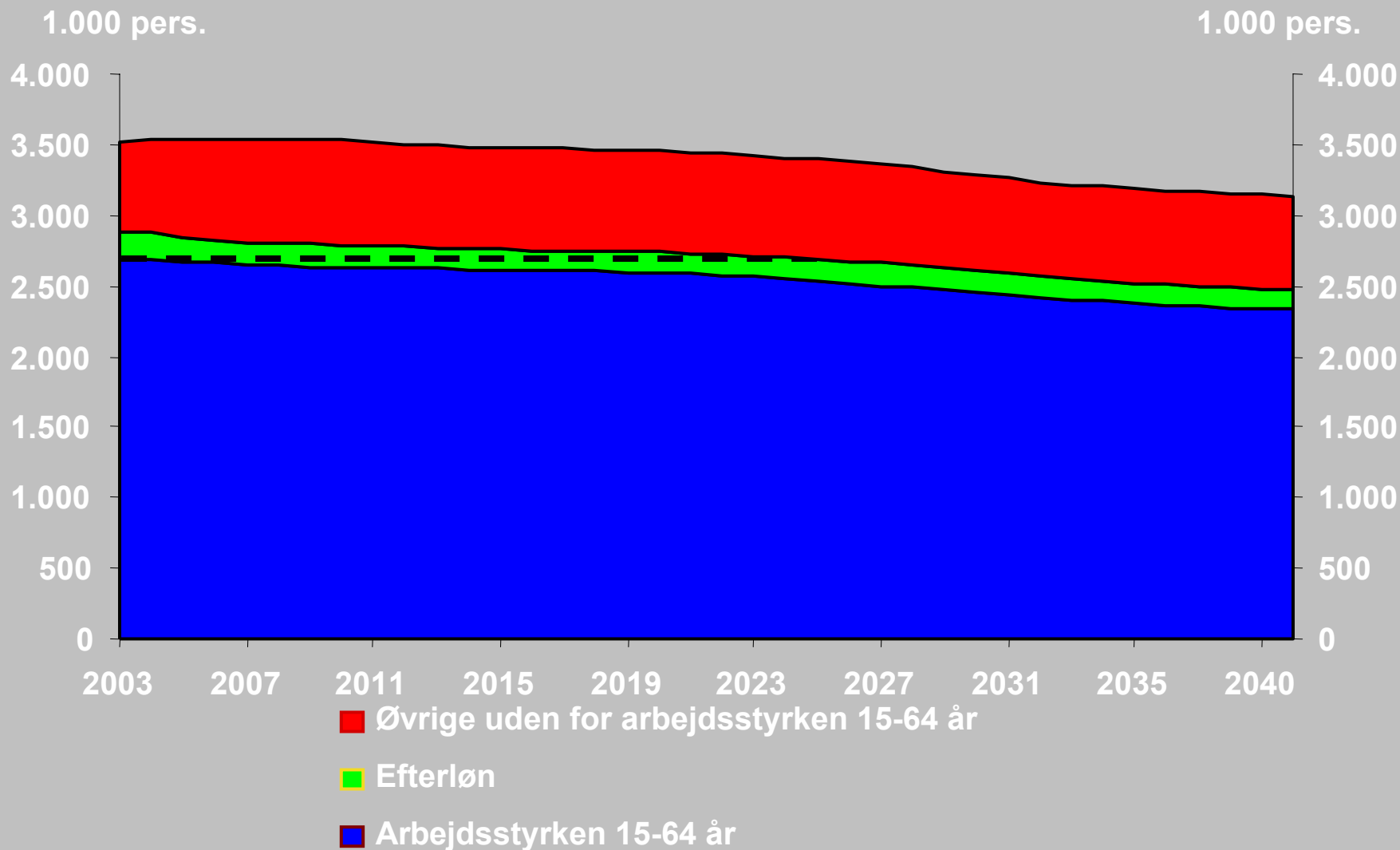
Velfærdssamfundet kommer i finansiell ubalance offentlig budgetsaldo

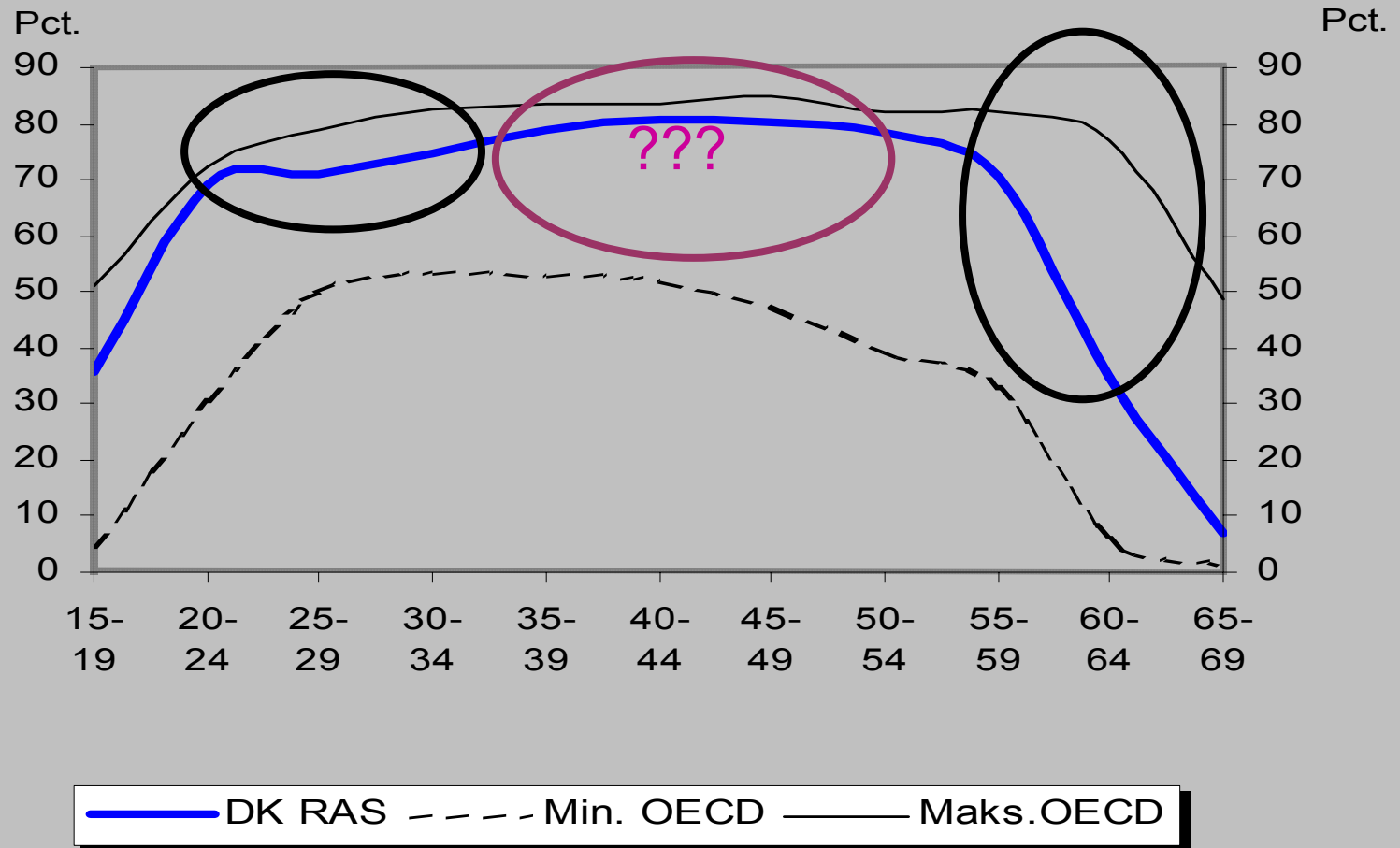
Reformvej – flere i beskæftigelse!

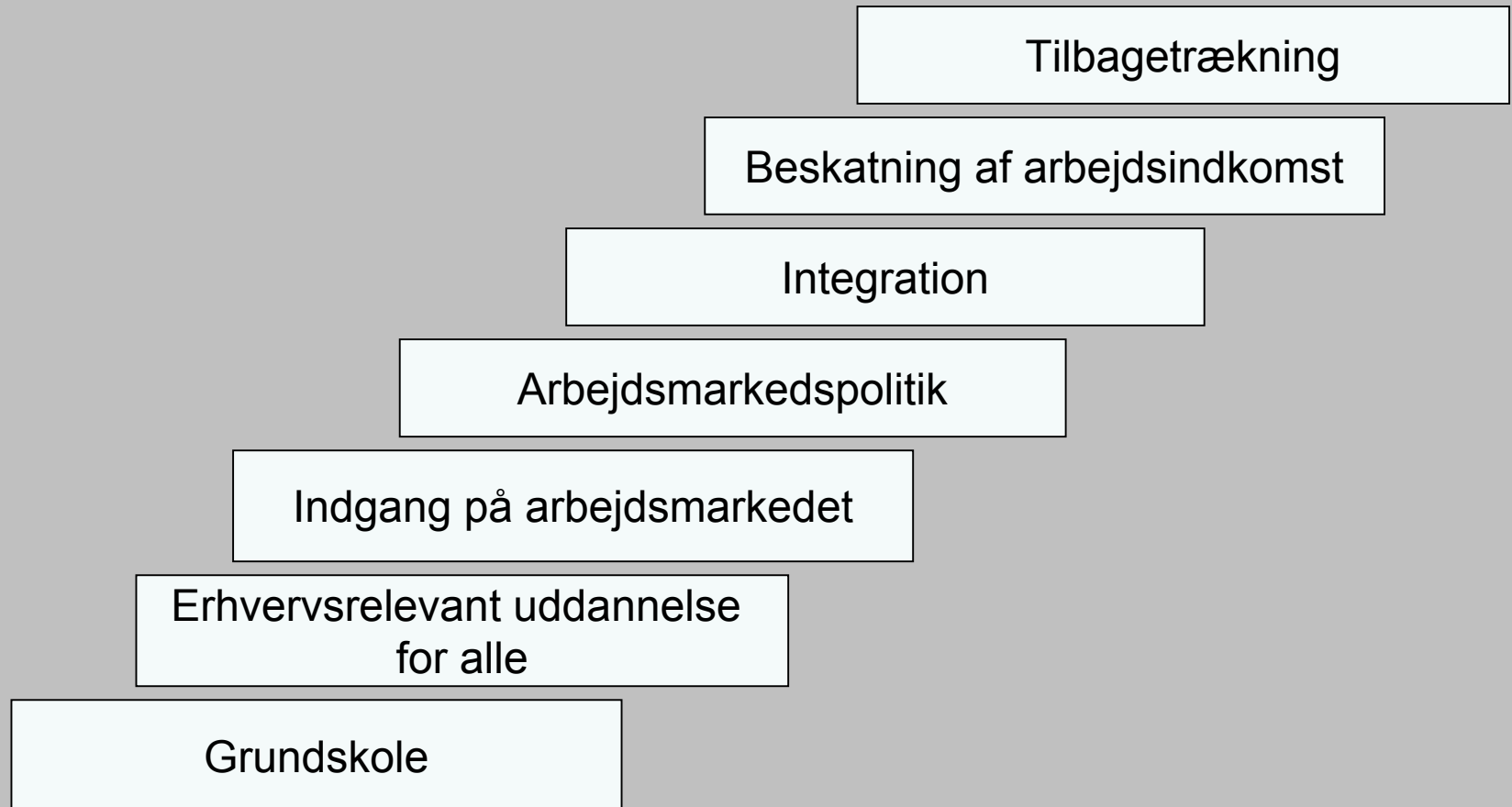
Uændret arbejdsstyrke – hvad er kravene?

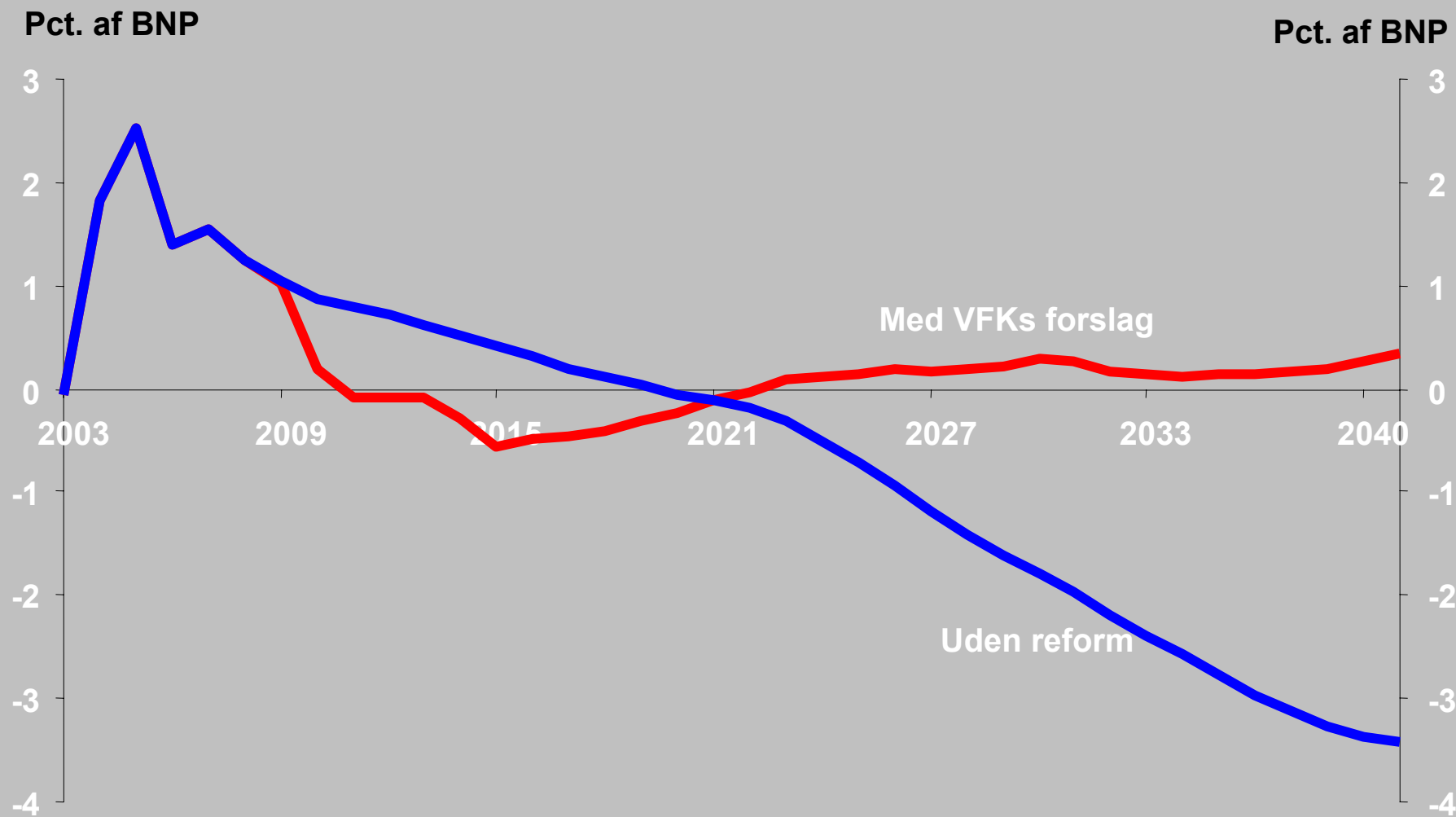
Erhvervsfrekvenser – kan de blive højere?

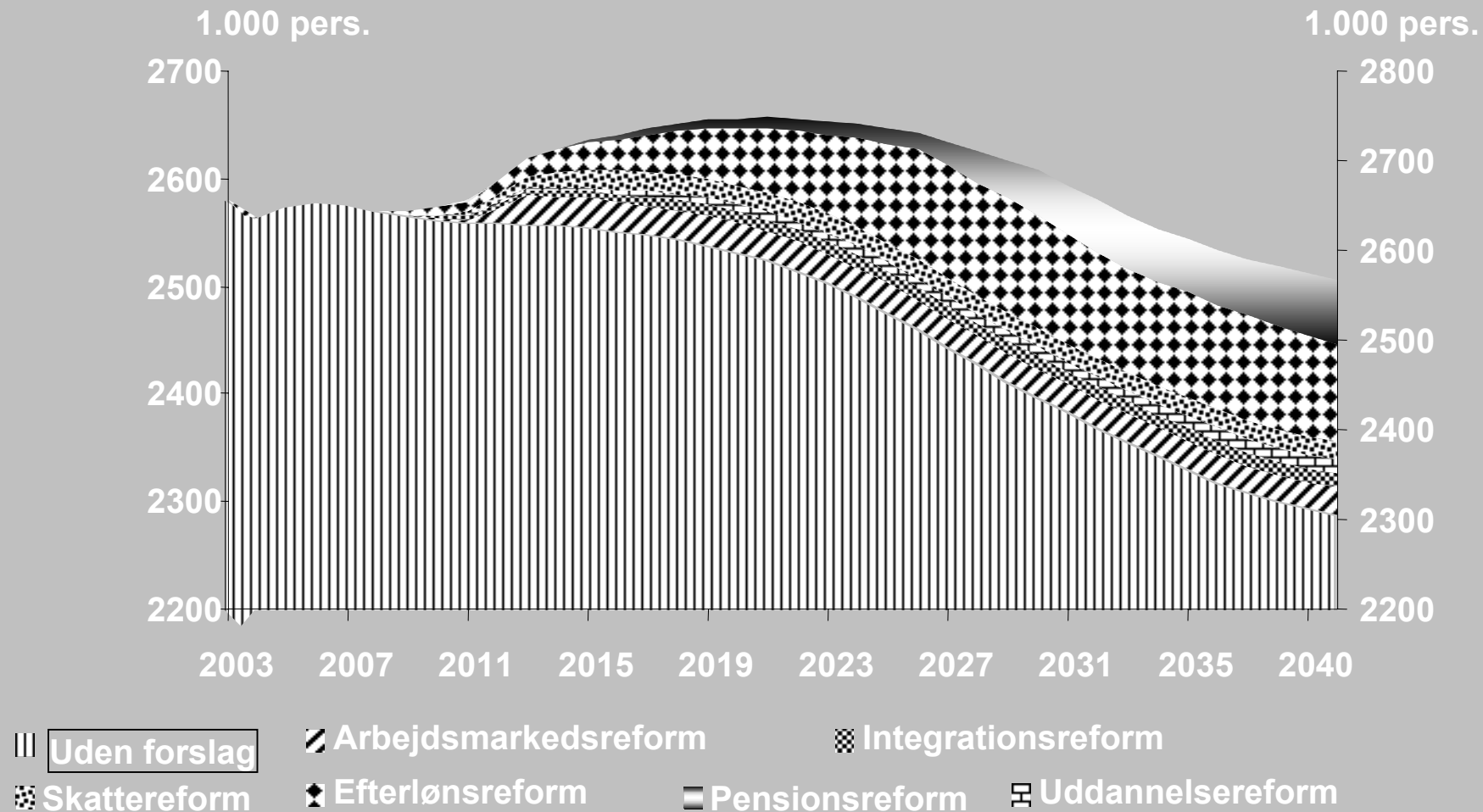
Elementer i beskæftigelsespolitikken

Balance på det offentlige budget

Beskæftigelsesvirkning-personer

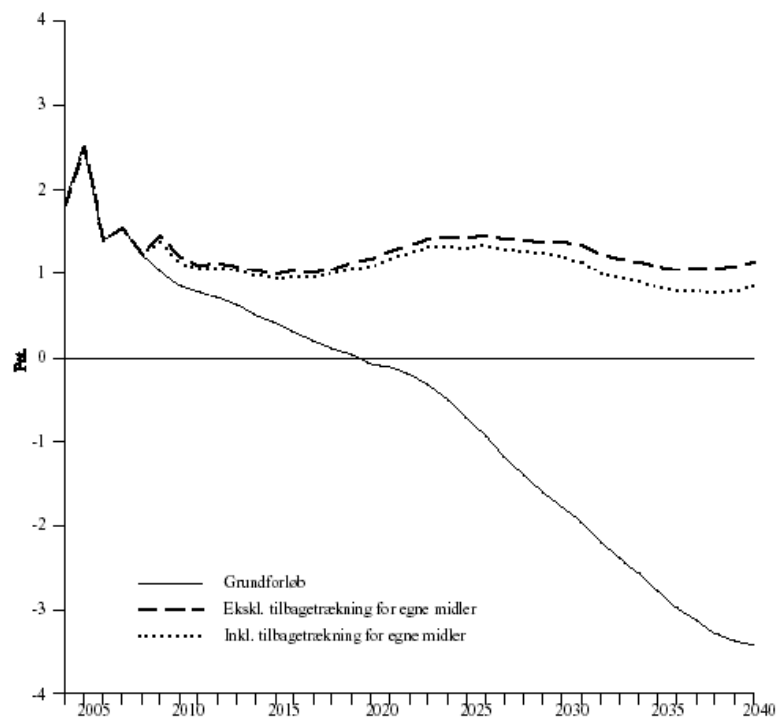

Tabel 1. Eksplicitte tidshorisonter i prognosefigurer og -tabeller i den endelige rapport

Periode	Antal prognosefigurer og -tabeller
Før 2038	12
2038-2040	46
2043-2077	3
2078-2081	38
2100	<u>7</u>
I alt	106

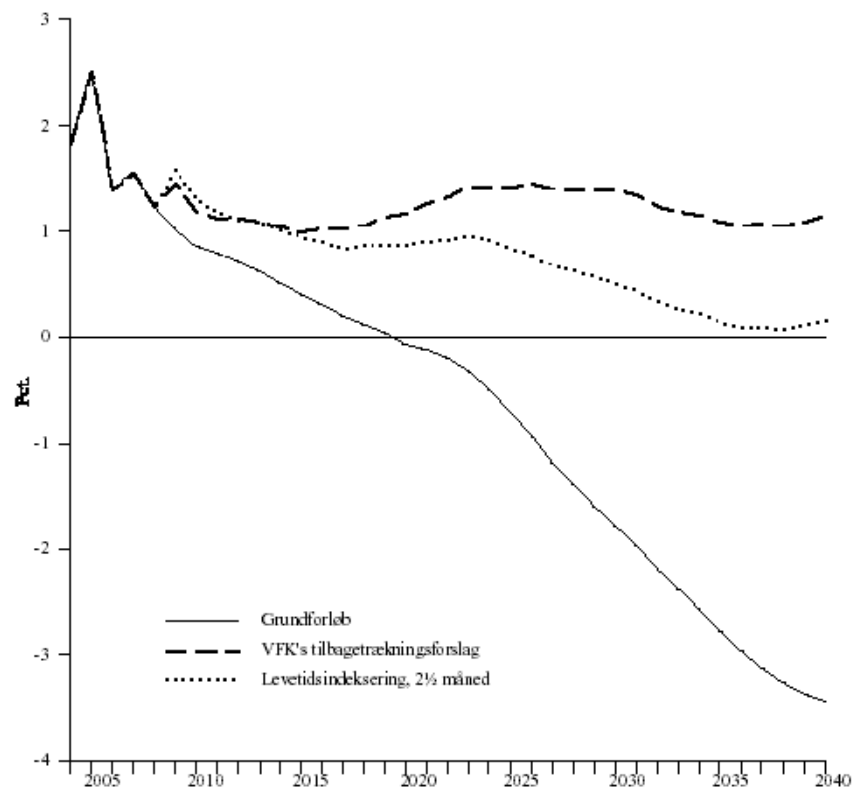
Kilde: Velfærdskommissionen (2005b).

Figur 1. Offentlig saldo 2004-40 i pct. af BNP

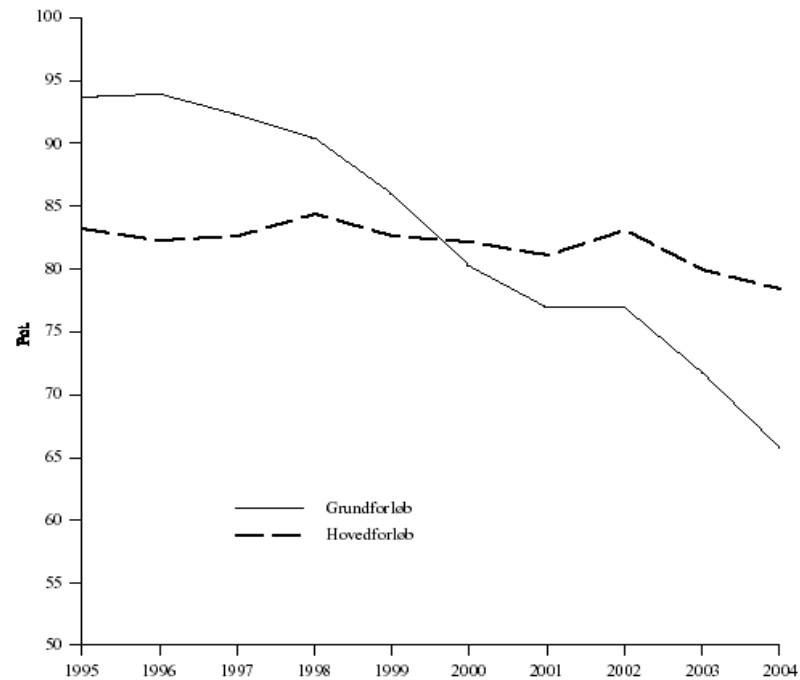
Kilde: Velfærdskommissionen (2005b, kapitel 7).

Figur 2. Offentlig saldo 2004-40 i pct. af BNP

Kilde: Velfærdskommissionen (2005b, kapitel 7).

Figur 3. Frafald på erhvervsuddannelsernes grund- og hovedforløb 1995-2004. Pct.

Anm.: Denne figur vedrører foruden EUD-uddannelserne også uddannelser omfattet af lovbekendtgørelse nr. 823 af 15. juli 2004, dvs. også de grundlæggende social- og sundhedsuddannelser.

Kilde: Undervisningsministeriets dynamiske database 17. januar 2006.

Integration

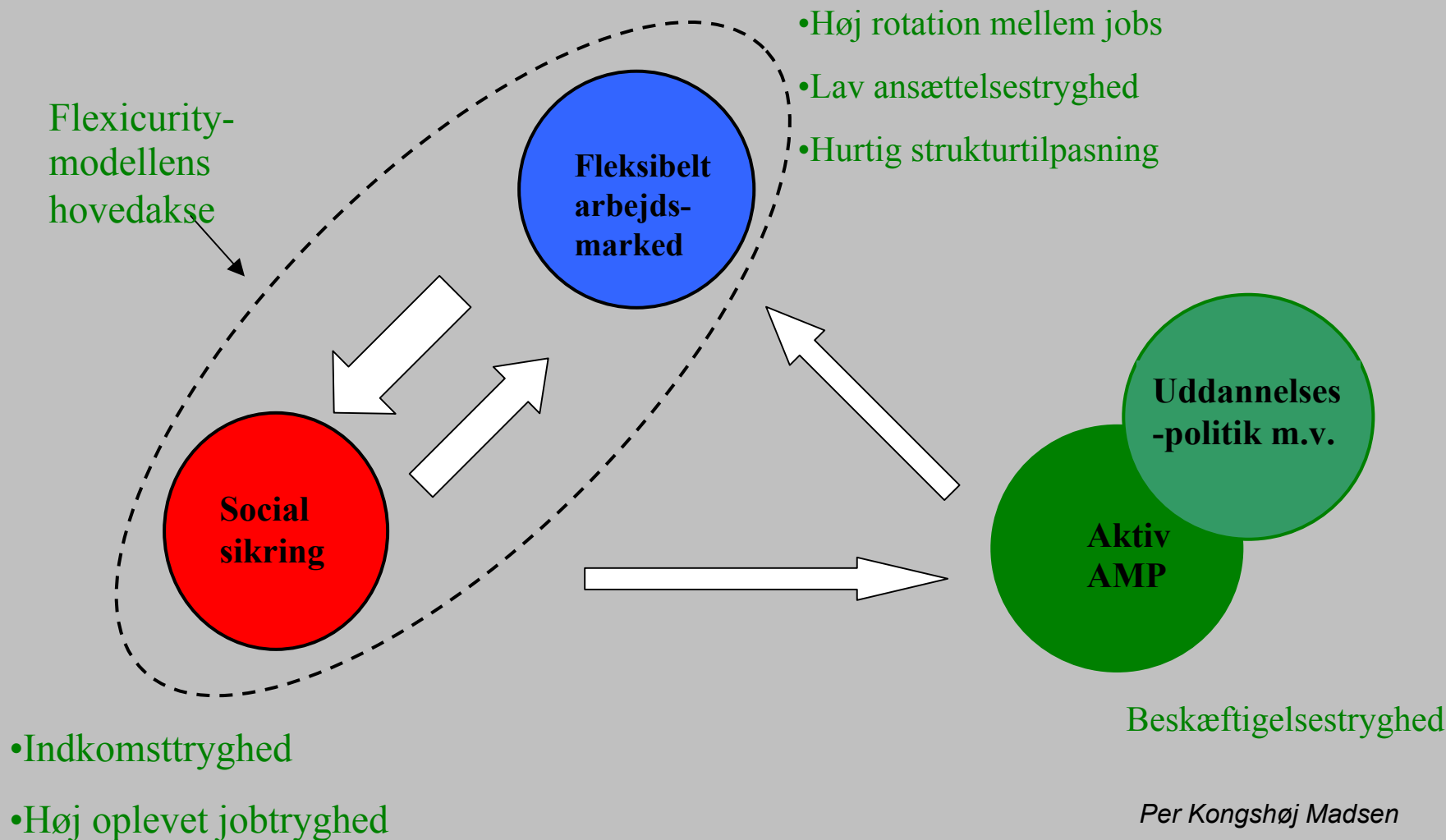
```
graph TD; A([Integration]) --> B[Sundhed, Læring, Indflydelse & Rummelighed  
I Arbejdslivet]; C([Sen tilbagetrækning]) --> B; D([Mindsket udstødning]) --> B;
```

Sundhed, Læring, Indflydelse
& Rummelighed
I Arbejdslivet

Sen tilbagetrækning

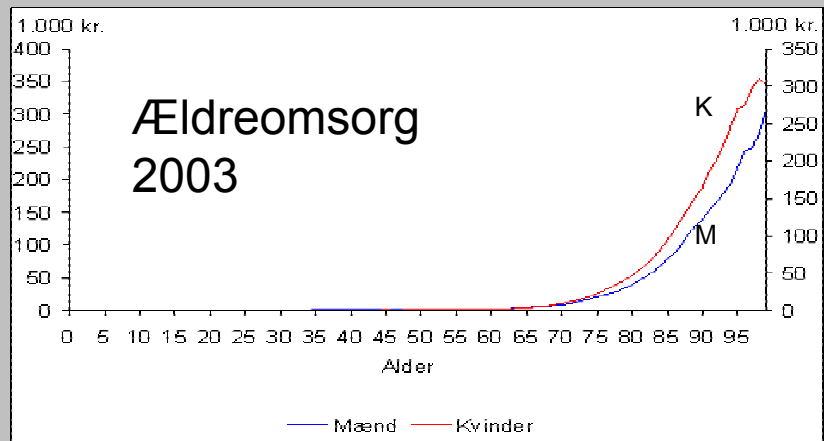
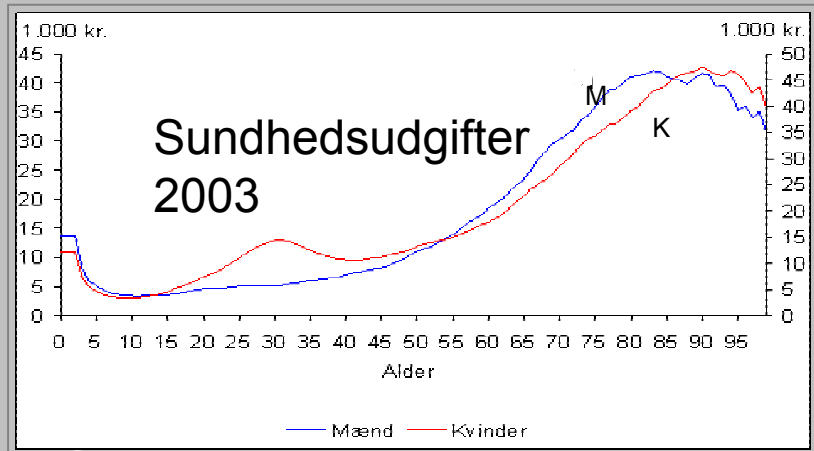
Mindsket udstødning

Flexicurity på dansk

Stigende udgifter hvorfor?

- Demografi og stigende levetid

Stigning i kroniske sygdomme

- Flere i risikogrupperne
- Livsstilsfaktorer
- Vi kan udrette mere
 - Flere sygdomme kan forebygges og behandles
 - Livslang behandling

Kroniske sygdomme : diabetes, muskel- og skeletsygd., hjerte- og karsygd, astma- og allergi, psykiske lidelser, osteoporose, kræftsygdomme, KOL som de dominerende. Anvender 70-80 % af ressourcerne

Størst sandsynlighed for at udgifterne vil stige mere end forudsat af VFK

Stigning 2005-2040

Mia. kr.

100

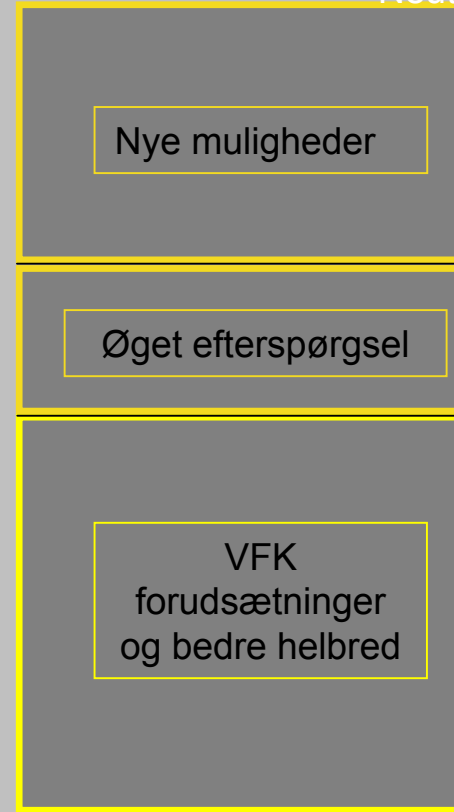
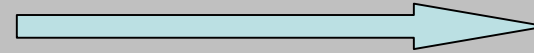
80

60

40

20

0

- Demografi
- Middellevetid
- Neutral velstandsdilemma
- Neutral teknologifaktor

**Forbedret
helbredstilstand**

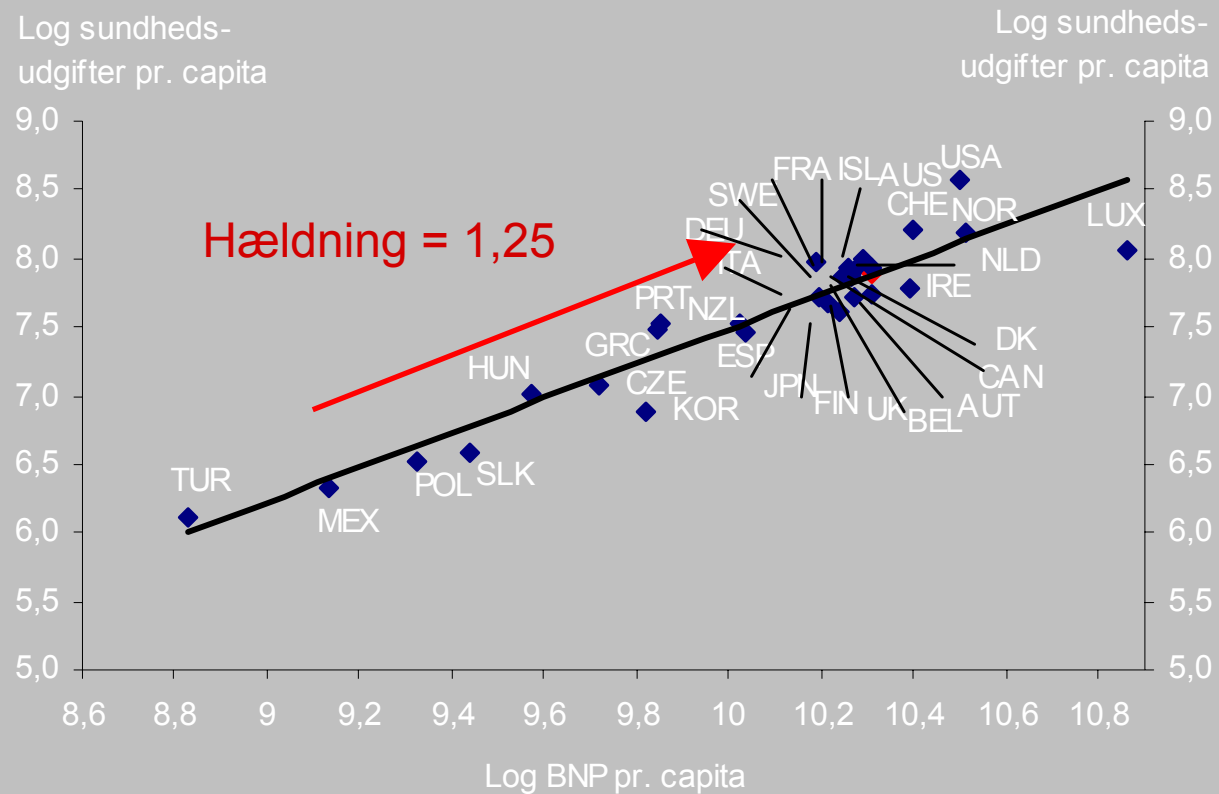
Bente Hyldahl Fogh

Alternative forudsætninger

Grundforløb	50	mia. kr.
Bedre helbredstilstand	[45]	mia. kr.
Mindre efterspørgselspres for velfærdsservice	36	mia. kr.
Større efterspørgselspres for velfærdsservice	68	mia. kr.
Mindre efterspørgselspres i sundhedsvæsen	46	mia. kr.
Større efterspørgselspres i sundhedsvæsen	56	mia. kr.
Lavere teknologibidrag, sundhed, historisk DK	24	mia. kr.
Højere teknologibidrag, sundhed, OECD gnst.	79	mia. kr.
Lavere teknologibidrag, hospitaler, historisk DK	39	mia. kr.
Højere teknologibidrag, hospitaler, OECD gnst.	71	mia. kr.

Udsving – men stigende udgifter i alle scenarier

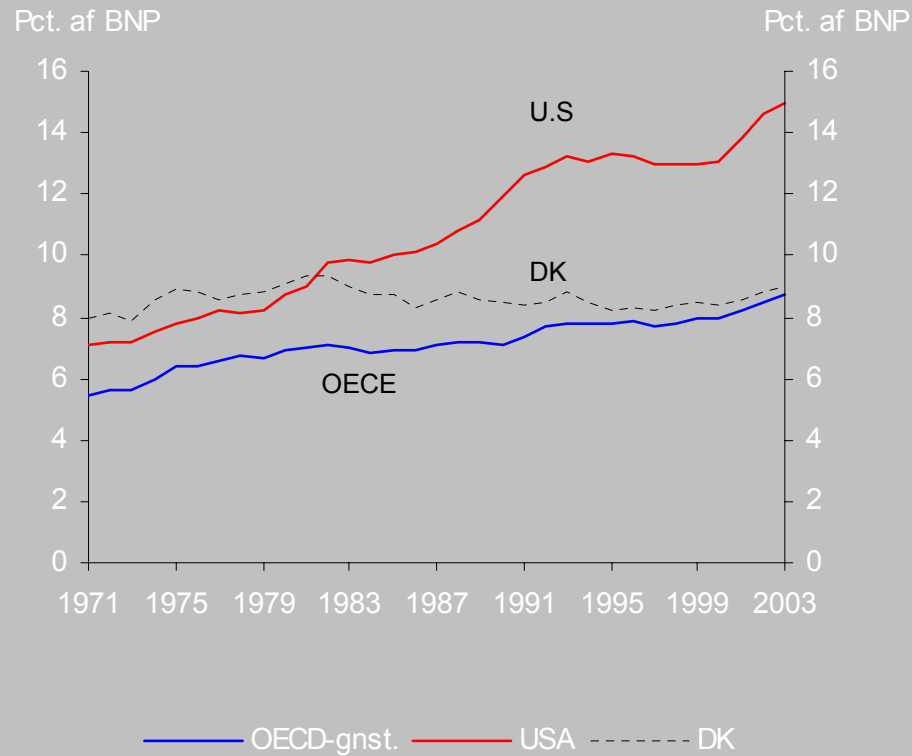
Sundhedsudgifter og indkomst

Sundhedsudgifterne stiger hurtigere end indkomsten

Kilde: OECD 2002 og VK

Fra toppen til midterplacering

Danmark har haft et atypisk forløb - kan næppe fastholdes
Den politisk styring er vigtig

Grundscenariet

Befolkningsudviklingen

Resultater

	2004	2040
Befolkning	5.398.000	5.515.000
Andel 65+årige	14,9% (805.000)	22,7% (1.251.000)
	1,8% (99.000)	3,8% (207.000)

Grundscenariet

Sygdom

Resultater

	2004	2040
Sygdomsramte blandt 65+årige	483.000 (60%)	957.000 (76%)

Grundscenariet

Sundheds- og plejeudgifter, 65+årige

Resultater

	2004	2040
Sundhedsudgifterne	24,1 mia. kr. (1,68%)	52,3 mia. kr. (2,01%)
Plejeudgifterne	31,2 mia. kr. (2,17%)	58,4 mia. kr. (2,25%)
Sundheds- og plejeudgifter i alt	55,4 mia. kr. (3,85%)	110,7 mia. kr. (4,26%)
Bruttonationalprodukt	1.400 mia. kr.	2.597 mia. kr.

% af BNP

2004-kroner

Sundhedsadfærdsscenarioet

Resultater

	2040 - Sundheds- adfærdsscenarioet	Grundscenariet	
		2040	2004
65+årige Pct. 85+årige	1.275.000 17,2%	1.250.000 16,5%	805.000 12,4%
Sygdomsramte Pct. af 65+årige	953.000. 75%	957.000 77%	483.000 60%
I ndlæggelser	928.000	890.000	362.000
Sundhedsudgifterne Pct. af BNP	54,0 mia kr. 2,08%	52,3 mia kr 2,01%	24,2 mia kr. 1,68%
Plejeudgifterne Pct. af BNP	59,8 mia kr. 2,30 %	58,4 mia kr. 2,25%	31,3 mia kr. 2,17%
Sundheds- og plejeudgifter i alt	113,7 mia kr 4,38 %	110,7 mia kr. 4,26%	55,4 mia kr. 3,85%

Forbedret medicinsk teknologi

Resultater

	2040 – Medicinsk teknologiscenarie	Grundscenariet	
		2040	2004
65+årige Pct. 85+årige	1.257.000 16,7%	1.250.000 16,5%	805.000 12,4%
Sygdomsramte Pct. af 65+årige	959.000. 76%	957.000 77%	483.000 60%
Indlæggelser	897.000	890.000	362.000
Sundhedsudgifterne Pct. af BNP	52,6 mia. kr. 2,03%	52,3 mia. kr. 2,01%	24,2 mia. kr. 1,68%
Plejeudgifterne Pct. af BNP	54,3 mia. kr. 2,09 %	58,4 mia. kr. 2,25%	31,3 mia. kr. 2,17%
Sundheds- og plejeudgifter i alt	107,0 mia. kr. 4,12 %	110,7 mia. kr. 4,26%	55,4 mia. kr. 3,85%

Teknologirådet s udgivelser 2004 - 2006

Teknologirådets rapporter:

"Grøn transport – kan vi, og vil vi?"

Resume og redigeret udskrift af høring i Folketinget den 5. april 2006.

Teknologirådets rapport 2006/6.

"Høring om Miljøteknologi"

Resumé og redigeret udskrift af høring i Landstingssalen på Christiansborg den 21. februar 2006.

Teknologirådets rapport 2006/5.

"Hvordan skal vi bruge den nye viden om menneskets hjerne?"

Europæiske borgere i dialog om hjerneforskning.

Teknologirådets rapport 2006/3.

"Dansk energiforbrug i fremtiden"

Resumé og redigeret udskrift af høring i Folketinget den 25. januar 2006.

Teknologirådets rapport 2006/2.

"Dansk energiproduktion i fremtiden"

Resumé og redigeret udskrift af høring i Folketinget den 17. november 2005.

Teknologirådets rapport 2006/1.

"Offentlig forplejning"

Resumé og redigeret udskrift af høring for Folketingets Fødevareudvalg den 12. oktober 2005 i Landstingssalen.

Teknologirådets rapport 2005/14.

"Retssikkerhed og aktivt medborgerskab i digital forvaltning"

Anbefalinger fra en arbejdsgruppe under Teknologirådet.

Teknologirådets rapport 2005/13.

"PISA – undersøgelsen og det danske uddannelsessystem"

Resumé og redigeret udskrift af Folketingshøring mandag den 12. september 2005. 10.28 Teknologirådets rapport 2005/12.

"Balancen mellem arbejdsliv og andet liv"

Teknologirådets rapport 2005/11.

"Digitale rettigheder i informationssamfundet"

Rapport fra en arbejdsgruppe under Teknologirådet.

Teknologirådets rapport 2005/9.

"Retssikkerhedsmæssige konsekvenser af kommunalreformen"

Resumé og redigeret udskrift af høring i Folketinget tirsdag den 3. maj 2005.

Teknologirådets rapport 2005/8.

"Recommendations for a Patent System of the Future" Report by a working group under the Danish Board of Technology.

Teknologirådets rapport 2005/7.

"Anbefalinger til fremtidens patentsystem"

Rapport fra en arbejdsgruppe under Teknologirådet.

Teknologirådets rapport 2005/6.

"Nye GM-planter – ny debat"

Borgerjury afholdt af Teknologirådet.

Teknologirådets rapport 2005/5.

"Bedre miljø for børnene – et oplæg til handling"

Vurderinger og anbefalinger fra en arbejdsgruppe under Teknologirådet.

Teknologirådets rapport 2005/4.

"Meeting of minds"

Teknologirådet rapport 2005/3.

Andre udgivelser:

BIOSAM videndeling og samarbejde i den bioteknologiske debat.

Teknologirådet december 2004.

Nyhedsbrevet "Fra rådet til tinget":

Nr.220 04/06: Afgang for grøn transport - skal Danmark med?

Nr.219 04/06: Danmarks energiforbrug skal ned

Nr.218 03/06: Dansk miljøteknologi til hele verden

Nr.217 02/06: Borgernes nationalparker

Nr.216 02/06: Fortsat strid om GMO-regler

Nr.215 01/06: Depression bør også i kroppen

Nr.214 01/06: Danmark på vej mod intelligent energisystem

Nr.213 12/05: Brug viden om hjernen med omtanke

Nr.212 11/05: Overvægtige børn og underernærede gamle

Nr.211 11/05: Mere digital power til borgerne

Nr.210 10/05: PISA – øjenåbner og debatskaber

Nr.209 10/05: Behov for debat om digitale rettigheder

Nr.208 10/05: Verdens varer flyder i olie

Nr.207 09/05: Globalisering skal være en folkesag

Nr.206 09/05: Svin og miljø savner enkle regler

Nr.205 08/05: Ny arbejdskultur truer livet

Nr.204 06/05: Betinget ja til nye GM-planter

Nr.203 05/05: Reform rykker ved retssikkerhed

Nr.202 05/05: Et bedre miljø for børnene

TeknologiDebat Fokus:

TD1/2006: Årsberetning 2005

TD4/2005: Hjerner forsker i hjerner

TD3/2005: Ny GMO- muligheder og konsekvenser

TD2/2005: Teknologirådet 1995-2005

TD1/2005: Årsberetning 2004

TD4/2004: Kampen om tiden

TD3/2004: Røg, støj og møg – det ik' for børn

TD2/2004: Mere vand – mindre land

TD1/2004: Årsberetning 2003

Alle Teknologirådets udgivelser kan læses og hentes gratis fra Rådets hjemmeside www.tekno.dk

Gratis nyhedstjenester:

- Abonner på Teknologirådets elektroniske nyhedsbrev TeknoNyt, der orienterer om hvad der sker i Teknologirådet og i teknologiens verden. Send en mail til teknonyt@tekno.dk

- Abonner på Teknologirådets nyhedsbrev til Folketinget "Fra rådet til tinget" ved at sende en mail til rtt@tekno.dk